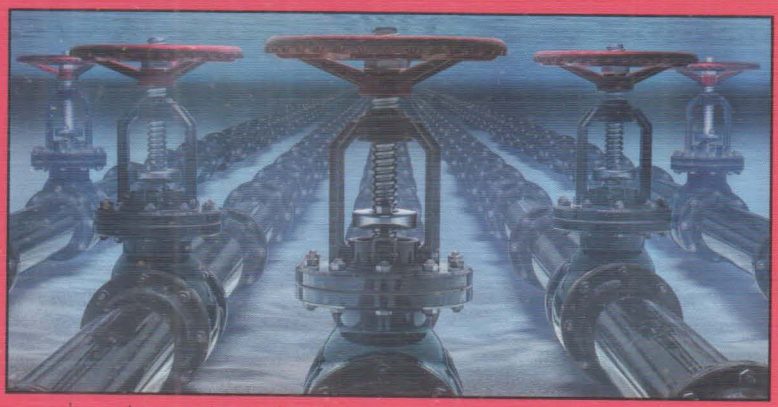
Bir Boru Hattı Nasıl Patlatılır

Andreas Malm

İngilizceden Çeviren: Kurtay Kağan Işıtan

AYRINTI

ANDREAS MALM

Andreas Malm, 1 Kasım 1977 yılında İsveç'in Mölndal şehrinde doğmuştur. Marksist kimliğiyle bilinen aktivist-yazar, Socialistiska Partiet (Sosyalist Parti) üyesidir. *Jacobin* dergisinde yazmaya devam eden Malm, *Historical Materialism* dergisinin editör ekibindedir. Lund Üniversitesi'nde İnsan Ekolojisi alanında doçent öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Yayımlanmış eserleri: *Iran on the Brink: Rising Workers and Threats of War* (Shora Esmailian ile birlikte yazmıştır. 2007, Pluto Press); *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming* (2016, Verso Books. Bu eseriyle the Deutscher kuruluşu Anma Ödülü'ne layık görülmüştür.); *The Progress of This Storm: Nature and Society in a Warming World* (2017, Verso Books); *Corona, Climate, Chronic Emergency: War Communism in the Twenty-First Century* (2020, Verso Books); *White Skin, Black Fuel: On the Danger of Fossil Fascism* (Zetkin Kolektifi ile birlikte yazmıştır. 2021, Verso Books)

Ayrıntı: *1580*
İnceleme Dizisi: 337

Bir Boru Hattı Nasıl Patlatılır
Yanmakta Olan Bir Dünyada Mücadele Etmeyi Öğrenmek
Andreas Malm

Kitabın Özgün Adı
How to Blow up a Pipeline
Learning to Fight in a World on Fire

Dizi Editörü
Güven Gürkan Öztan

İngilizceden Çeviren
Kurtay Kağan Işıtan

Yayıma Hazırlayan
Güven Gürkan Öztan

Son Okuma
Hazal Uzuner

© Andreas Malm, 2021
First published by Verso 2021

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2022*

ISBN 978-605-314-580-6
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci/İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Bir Boru Hattı Nasıl Patlatılır

Yanmakta Olan Bir Dünyada Mücadele Etmeyi Öğrenmek

Andreas Malm

AYRINTI

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

KÜRESELLEŞMENİN ÇÖKÜŞÜ
Dünyanın Yeniden Keşfi
John Ralston Saul

AVRUPA
Bitmemiş Bir Macera
Zygmunt Bauman

AKIŞKAN HAYAT
Zygmunt Bauman

KİTLE KATLİAMLARI
Cinai Bölmeler
Abram De Swaan

HAVVA'NIN SAKLI YÜZÜ
Arap Dünyasında Kadınlar
Nevâl es-Sâdevî

RADİKAL KURBAN
Terry Eagleton

EDEBİYATA ÖVGÜ
Zygmunt Bauman & Riccardo Mazzeo

PASİF DİRENİŞ
Mitin Ötesinde Bir Tarih
Domenico Losurdo

BORÇLU ZAMANLARDA YAŞAMAK
Citlali Rovirosa-Madrazo ile Söyleşi
Zygmunt Bauman

GREV!
Jeremy Brecher

MARKSİZM, ORYANTALİZM, KOZMOPOLİTANİZM
Gilbert Achcar
MARKSİZM VE KENT
Ira Katznelson

MİZAH
Terry Eagleton

EĞİTİM ÜZERİNE
Riccardo Mazzeo ile Söyleşi
Zygmunt Bauman

ANLATININ SÖYLEMİ
Yöntem Hakkında Bir Deneme
Gérard Genette

AHLAKİ KÖRLÜK
Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi
Zygmunt Bauman & Leonidas Donskis

KENT HAKKI
Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi
Don Mitchell

PSİKOTERAPİDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI
Daria J. Kuss & Mark D. Griffiths

TAHRAN 1979
Ekber'i Hatırlamak
Behrooz Ghamari

AKIŞKAN KORKU
Zygmunt Bauman

NE ADAM NE HAYVAN
Feminizm ve Hayvanların Savunulması
Carol J. Adams

SOSYOLOJİ NE İŞE YARAR?
Zygmunt Bauman

SAPKIN
Gey Normalleşmesi ve Queer Antikapitalizm
Peter Drucker

KÜLTÜR TEORİSİNDE ESKİZLER
Zygmunt Bauman

ENGELSİZ ANARŞİ
Peter T. Leeson

FREDRIC JAMESON
Diyalektik Eleştiri Projesi
Robert T. Tally Jr.

ADINI SÖYLEMEYE CESARET EDEN BİR SOL
34 Zamansız Müdahale
Slavoj Žižek

Bir Boru Hattı Nasıl Patlatılır

İçindekiler

Teşekkür 8
Önsöz 9

1 Geçmiş Mücadelelerden Öğrenmek 13
2 Tılsımı Bozmak 76
3 Çaresizliğe Karşı Savaşmak 148

Teşekkür

Bu metindeki fikirlerin, gözden kaçırılmış ve yanlış değerlendirilmiş ifadelerin tüm sorumluluğu bana aittir. Bununla birlikte burada aktardığım düşünceler, hareketteki yoldaşlarımla geçtiğimiz yıllarda gerçekleştirdiğim yoğun sohbetler sayesinde olgunlaşmıştır. Tadzio'ya, Lise'ye, Viktor'a, Anna'ya, Thea'ya, Gabriel'e, *Code Rood*, *Klimacamp Leipziger Land* ve *Folk mot fossilgas*'daki ve farklı alanlarda çalışan pek çok yoldaşıma teşekkür ediyorum. Metni okuyup eleştirel yorumlarda bulunan Lise, Viktor ve Troy'a ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Son yıllarda birlikte eylem yapma ayrıcalığına sahip olduğum harika arkadaş grubuma da müteşekkirim. Verso'daki Jessie ve Sebastian'a ve La Fabrique'deki Stella ve Jean'e de teşekkürlerimi sunuyorum. *Blanck Mass for Animated Violence Mild* hareketine, cömertlikleri ve misafirperverlikleri için Atousa, Shahrokh, Farahnaz ve Shokoh Jun'a, desteğini hala sürdüren Shora'ya ve Latifa'ya da ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Bu çalışma, Nadim Walter Thaer içindi.

Önsöz
Pasifizm İçin Artık Bahane Kalmadı

Bu kitabın ilk taslağı, COVID-19 olarak da bilinen koronavirüs salgını ortaya çıkmadan önce tamamlanmıştı. Ben bu sözleri yazarken, salgın dünya çapında günde yaklaşık 2.000 kişiyi öldürüyor. Başta iklim hareketi olmak üzere, kitle örgütlerinin planladıkları toplumsal eylemlilikler de sekteye uğramış durumdadır. 2019'da dünyayı kasıp kavuran iklim grevleri askıya alındı. Avrupa'nın çoğu tamamen karantinaya alınmadan hemen önce, Amsterdam'da geçen yılı şimdiye kadarki en heyecan verici kitle eylemlerinden birine, Shell Must Fall adlı kitlesel eylemlilik sürecine hazırlanarak geçirmiş yoldaşlarla tanıştım. Shell'in yıllık hissedarlar toplantısının aktivistler tarafından militanca bir eylemle basılması

sonucu ertelendiği şirketin kendisi tarafından ilan edilmişti. Ne yazık ki, aktivistler de eylemin şimdilik devam edemeyeceğinin farkındalar. Bu sözleri yazdığım Berlin'de, hareketin merkezinde yer alan koalisyon, yani 2020 yılı için bu eyleme benzer başka büyük eylem planları da yapan Ende Gelände, meclislerini iptal etmek zorunda kaldı. Yokoluş İsyanı [*Extinction Rebellion*]* tarafından şehir merkezinde yapılması planlanan iki haftalık kamp da aynı gerekçelerle iptal edildi. COVID-19'dan önce, iklim hareketine katılan insan sayısı her geçen gün artarak en yüksek seviyelerine ulaşmıştı. Ancak her toplumsal hareketin yakıtı olan "kalabalıklar" artık birdenbire yasadışı ilan edilecek ve dünya sağlığını tehlikeye atacak konuma sahip olacaktı. Geldiğimiz durum, gezegenin kaderinin adeta kötü niyetli göksel bir gücün elinde olduğu hissini uyandırıyor.

Dünya kapitalizmi de daha önce hiç olmadığı kadar dükkânlarını kapatmak zorunda kaldı. Burada bizler için de bir fırsat yatıyor. Emisyonlar, 2008 mali krizinden sonra olduğu gibi iklim politikasıyla tam olarak ilgisi olmayan nedenlerle, ki bu başlı başına iyi bir şeydir, devre dışı kalmış durumda. Özel mülkiyete müdahele konusundaki tabular da yıkıldı. Bir salgın hükümetleri acil önlem almaya teşvik edebiliyorsa, gezegenin yaşam destek sistemlerini öldürmekle tehdit eden iklim krizi neden aynı sonuca yol açmasın? Artık bundan sonra pasifizmin herhangi bir bahanesi olamaz.

Bu, elbette sert iklim önlemlerinin otomatik olarak hayata geçirileceği, sokağa çıkma yasaklarının, kapatılan sanayilerin ve durdurulan hava limanlarının zorunlu olarak fosil yakıtlardan uzak bir uygulamaya geçiş ortamı yaratacağı anlamına gelmemelidir. Tam aksine, sermaye

* Gezegeni korumak ve hükümetleri ekolojik krize karşı harekete geçirmek için sivil itaatsizlik eylemlerine başvuran küresel bir çevre hareketi. (y.h.n.)

piyasasının salgın biter bitmez olağan rutinine geri dönmesini beklemeliyiz. Otomobil şirketleri yeniden üretime başlamak, hava yolu şirketleri uçaklarını yeniden uçurmak, petrol ve gaz şirketleri daha da yükselen fiyatlarla yeniden kâr etmek için can atıyor olacak. COVID-19 krizi iklimin üzerindeki yükün hafifletilmesi için bir fırsat teşkil ediyor olsa da, bunu gerçekleştirebilmenin tek yolu *harekete geçmektir.*

Bu nedenle herkes gibi şu an karantinada kış uykusuna yatan iklim hareketi, bu özel acil durum rejimi gevşer gevşemez, toplayabildiği tüm güçle tekrar sokaklara çıkmalıdır. Mücadeleye nasıl etkisi edeceği meçhul olan bu kritik dönem iklim mücadelesi için de büyük önem taşıyor. Bu salgın birkaç yıl boyunca dünyayı sarsabilir ya da etkisini kaybedebilir. Bir aşı bulunarak salgınla mücadeleye devam edilebilir. Ancak küresel ısınma, *sera gazı emisyonlarının sona erdiği* ve atmosferden CO_2 çekilmesinin başladığı ana kadar *giderek daha da kötüleşecektir.* Hiçbir şey bunun kendiliğinden olacağını göstermese de, fosil sermayesinin ölümle tanışması da elbette kaçınılmazdır. Bu da iklim hareketinin bundan bir, iki ya da beş yıl sonra daha da büyük bir tarihsel talep içinde olacağı anlamına geliyor. Bu kitabın üzerinde durduğu yöntemsel seçimler daha sonra yeniden ele alınacaktır. Burada öne sürülen argümanların ve hareketin toparlanarak bu salgından sağ çıkma şansı olduğuna inanmak istiyorum. Militanlık ihtiyacının azalması ise pek ihtimal dahilinde değildir. Bu nedenle, sonraki sayfalarda yer alan tartışmanın, korona sonrası evresinde, hatta COVID-19 veya gelecekteki başka bir pandemi ile eşzamanlı bir evrede, hareket için belli bir değere sahip olacağını da umuyorum. Ne de olsa sabotaj, doğası gereği sosyal mesafeyle bağdaşmayacaktır.

Mart Ayı Sonları, 2020 - Berlin

1
Geçmiş Mücadelelerden Öğrenmek

En etkili eylemimizi müzakerelerin son gününe saklamıştık. Bir haftadır şehrin doğu kesiminde kalan, yıkık dökük bir spor salonunda kamp yapıyorduk. Arkadaşlarımla yolculuk ettiğimiz otobüs öyle külüstürdü ki gecenin bir yarısı seyir halindeyken otobüsün egzoz borusu yola düşmüştü. Nihayet spor salonunun bahçesine yayılabildiğimizde, gündelik işlerin askıya alındığı başka bir dünyaya girmenin heyecanını hissetmiştik. Ortaklaşa kullandığımız mutfakta vegan yiyecekler servis ediliyordu. Meclisler söyleyecek sözü olan herkese açıktı. Bir çalışma atölyesinde Bangladeşli bir adam yükselen deniz seviyesinin ülkesi için yıkıcı sonuçlarını aktarırken, bir

diğerinde de küçük ada devletlerinden gelen temsilciler mücadelemize desteklerini sunuyor ve sorunlarını aktarıyordu. Arkadaşlarım ve ben çevre bakanımızla bir görüşme ayarlayarak, eylem kararlarını uygulamaları yönünde çağrı yaptık. Bilimin gerektirdiği neyse onları talep ediyorduk.

Bir gün, metro istasyonlarından çıkarak şehrin ortasındaki işlek bir kavşağa doğru kalabalıklar halinde döküldük ve gaz emisyonlarının azaltılmasına yönelik talebimizle, ellerimizde pankartlarla trafiği kapattık. Bazı eylemciler gitar ve keman çalarken diğerleri dans ediyor, kimisi hokkabazlık yaparken kimisi de sürücüleri sinirlendirmek için ay çekirdeği dağıtıyordu. Polisle veya başka insanlarla tartışmak gibi bir niyetimiz yoktu; şişe ya da taş fırlatmaktansa tutuklanmayı tercih ederdik. Ertesi gün, seçkin bir sokak tiyatrosunun da olduğu bir caddeye doluşmuştuk. Yaşananların günlük hayatlarımızda sıradanlaştığını göstermek için ağaç, çiçek ve hayvan kostümleri giymiş bizler, karton ve ahşaptan yapılmış bir aracın üzerimizden geçmesi için asfalt yollara uzanırken, Birleşmiş Milletler (BM) delege kostümleri giymiş protestocular da "Vıdı-Vıdı-Vıdı" yazılı pankartlar taşıyarak ilgisiz tavırlarıyla toplanan kalabalığın arasından geçip gittiler.

Müzakerelerin son günü gelip çatmıştı. Tam 500 kişiden oluşan grubumuzu taşıyan kiralık otobüsler binaya yanaşmıştı. İşaret gelince otobüslerden inerek binaya doğru yürüdük. Kendimizi yerlere atıp, kapılara zincirleyerek, bir yandan da "Artık boş laf yok... Hemen eyleme geçin! Artık boş laf yok... Hemen eyleme geçin!" sloganları atarak delegelerin binayı terk etmesini engellemeye çalıştık.

Bu eylem, 1995'te gerçekleşmişti. Sahne, her yıl gerçekleşen BM iklim zirveleri dizisinin ilki olan Berlin'de gerçekleştirilen COP1'di.* Delegeler arka kapıdan gizlice kaçmışlardı. O günden beri, dünyadaki yıllık toplam CO_2

emisyon oranı yaklaşık yüzde 60 oranında arttı. Bu zirvenin yapıldığı yıl, kullanılan fosil yakıtlarıyla atmosfere altı gigatondan fazla karbon pompalanmıştı. Bu rakam 2018'de on gigaton seviyesini de geçti. Yeraltı depolarından salınan karbon miktarı, o zirvedeki delegelerin ayrılışından sonraki yirmi beş yıl içinde, buluşmalarından önceki yetmiş beş yıllık sürecin toplamına kıyasla daha da artmıştı.[1]

ABD, COP1'den bu yana fosil yakıt sondajında bir patlama yaparak bir kez daha dünyanın en büyük petrol ve gaz üreticisi haline geldi. En büyük boru hattı ağına ev sahipliği yapan ülke, boru hatlarını uzatarak 800.000 milin üzerine çıkarmış ve sıcak benzini soğutmak için kullanılan yüksek basınçlı hortum üretimini de ikiye katlamış durumdadır.[2] Almanya ise, fosil yakıtların en kirlisi olan linyit kömürünü her yıl yaklaşık 200 milyon ton daha çıkarmaya devam ediyor. Açık maden ocakları günbegün genişliyor, ormanlar ve köyler yok ediliyor, is bulutları böylelikle ufkun ötesine kadar uzanabiliyor ve ekskavatörler de kepçeleriyle daha yumuşak kayaları ateşe verilmek üzere kaldırabiliyor. COP1'den bu yana memleketim İsveç de, tarihinin en büyük altyapı projelerinden biri olan devasa bir "çevre yolu" otoyol projesi

1. Tom Boden, Bob Andres ve Gregg Marland, "Global CO_2 Emissions from Fossil-Fuel Burning, Cement Manufacture, and Gas Flaring: 1751-2014"; Carbon Dioxide Information Analysis Center, cdiac.essdive.lbl.gov, 3 Mart 2017; Corinne Le Quéré, Robbie M. Andrew, Pierre Friedlingstein vd, "Global Carbon Budget 2018", *Earth System Science Data* 10 (2018): 2141-94. 2019 ve 2020 yılları da, bu yıllar boyunca emisyonların 2018 seviyesinde kalacağına dair (çok gerçekçi olmayan bir şekilde) bir varsayım kullanılarak COP1'den sonraki yirmi beş yılda yapılan emisyon tahminine dahil edilerek oluşturulmuş istatistiksel veriler yukarıdaki kaynaklardan edinilmiştir.

2. Bureau of Transportation Statistics, "U.S. Oil and Gas Pipeline Mileage", bts.gov, 28 Mart 2019; American Petroleum Institute, *Pipeline* 101, pipeline101.org, (erişim tarihi: 28 Ağustos 2019). Boru hatlarının uzunluğu hakkındaki bilgiler yukarıdaki kaynaklardan alıntılanmıştır.

başlattı. Sıra dışı bir şey değil, sadece başka bir otoyol daha... Stockholm çevresinden dolanacak bu yol, her zamankinden milyonlarca ton daha fazla zararlı element yayacak arabaların çok daha fazla taşınması anlamına geliyor. COP1'in sona erdiği nisan 1995'te, atmosferdeki CO_2 yoğunluk oranı milyonda 363 parçacığa denkti. Nisan 2018'de ise 410 ppm'den daha da yüksek bir seviyeye çıktı.[3]

Ben bu cümleleri yazarken Sibirya'yı da bir duman bulutu kaplıyor. Bu bulut, Kuzey Kutup Dairesi içinde yer alan eşi benzeri görülmemiş ölçüde ve vahşilikteki orman yangınlarından kaynaklanıyor. Dünyanın en soğuk ormanları olması gereken yerleri haftalardır alevler kavururken, gökyüzünü de gittikçe genişleyen devasa bir duman bulutu kaplıyor. Bu bulut, artık Avrupa Birliği topraklarından da büyük bir hale geldi. Bulut, henüz dağılmamışken, Amazon'un geniş topraklarının da alev almasına ve daha önce hiç görülmemiş bir hızla küle dönüşmesine de şahit olacağız.[4]

Bu uyarının dünyanın egemen sınıflarının sağır kulaklarına çalındığını söylemek yetersiz kalacaktır. Bu sınıflar artık tüm duyularını kaybetmişlerdir. Alev alev yanan ağaçların kokusu onları rahatsız etmiyor, batan adaları görünce endişelenmiyor, yaklaşan kasırgaların kükremesinden kaçmıyor, kurumuş mahsullerin saplarına dokunmaya ise gerek bile duymuyorlar. Hiçbir şey yemeden içmeden geçen bir günün ardından, ağızları ne yapış yapış oluyor ne de kuruyor. Zekâ ve sağduyularına seslenmek besbelli ki beyhude bir çaba olacaktır. Sonsuz sermaye birikimlerine bağlılıkları her seferinde üstün

3. Atmosferdeki karbondioksit yoğunluğu, Mauna Loa Gözlem Laboratuvarı'nda hesaplanmış ve The National Oceanic and Atmospheric Administration tarafından co2.earth sitesinde yayımlanmıştır (erişim tarihi: 28 Ağustos 2019).
4. Jonathan Watts, "Arctic Wildfires Spew Soot and Smoke Cloud Bigger than EU", *Guardian*, 12 August 2019. theguardian.com.

gelecektir. Geride bıraktığımız otuz yıldan sonra, yönetici sınıfların bu felakete onu daha da hızlandırmaktan başka bir şekilde tepki verme konusunda yetersiz kaldıklarına da şüphe yoktur. Bilerek isteyerek ve içlerinden gelerek, sonumuza doğru giden bu yoldaki ateşi daha da körüklemekten başka bir şey yapamıyorlar.

Biz ise hâlâ buradayız. Sürdürülebilir çözümler üretmek için kamp kuruyoruz. Vegan yemeklerimizi pişiriyor ve meclislerimizi işletiyoruz. Yürüyor, barikat kuruyor, tiyatrolar yapıyor, bakanlara taleplerimizi iletiyor, kendimizi zincirliyor, ertesi gün yine yürüyoruz. Harika ve safiyâne bir huzuru hâlâ içimizde hissediyoruz. Mesele sayıysa, artık çok daha fazla kişi bizimle birlikte hareket ediyor. Seslerimizde ise bir başka çaresizlik perdesi daha var: Neslimizin tükenmesinden ve yok olacak bir gelecekten bahsediyoruz. Birileri de hiçbir şey olmamış gibi işlerini yürütmeye devam ediyor.

Hangi noktada seviye atlayacağız? Farklı bir şey deneme zamanının geldiğini ne zaman fark edeceğiz?

Gezegenimizi tüketen şeylere fiziksel olarak saldırmaya ve onları kendi ellerimizle yok etmeye ne zaman başlayacağız? Bu kadar beklememizin geçerli bir nedeni var mı?

2017 yazında, Meksika Körfezi'nde rekor miktarda ısı depolanmıştı. Yüzey suları daha önce hiç olmadığı kadar sıcaktı. Mevsimsel kasırgalar oluşmaya, rüzgârlar spiraller halinde dönüp dolaşmaya başladığında, bu fazla enerjinin bir kısmını devinim ve yağmurları için adeta yakıt olarak kullanmışlardı.[5] 18 Eylül'de, sekizinci kasırga "Kutsal Maria" aniden, patlayıcı bir güçle yoğunlaşarak kategori 1'den kategori 5'e yükselmiş ve uyduların da kaydettiği, korkunç bir testere bıçağı şeklini almıştı. Karayipler'deki Dominika Adası'nı delik deşik etmişti. Tepeleri örten yağmur orman-

5. Kevin E. Trenberth, Lijing Cheng, Peter Jacobs vd, "Hurricane Harvey Links to Ocean Heat Content and Climate Change Adaptation", *Earth's Future*, 6. Sayı, 2018, s. 730-744.

ları dümdüz olmuş, ağaçlar koparak denize dökülmüş, adanın sembolleşmiş yeşilliği birkaç saat içinde kazınmış ve binalar sanki samandan kulübelermiş gibi havaya uçmuştu. Tamamen yok olan veya ağır hasar gören evlere ilişkin tahmin edilen oranlar yüzde 60 ile 97 arasında değişiyordu. Sonrasında çatılar, tuğlalar, mobilyalar, kablolar, kanalizasyon boruları ve öncesinde bütün bir ulusun altyapısı olan enkaz yığınları adanın dört bir yanına dağılmıştı.[6] Maria'nın anakaraya ulaşmasından dört gün sonra BM Genel Kurulu'nda kürsüye çıkan Dominika Başbakanı Roosevelt Skerrit de evini kaybedenler arasındaydı.

Bir devlet başkanının böylesine toplantılarda kürsü kullanırken bu derecede bir travma sonrası stres bozukluğu yaşamış olması pek şahit olunan bir durum değildi. Skerrit, felaketin tam ortasından çıkıp geldiğini anlatıyordu. Konuşmasına "Bugün Dominika'da mezarlar kazdık!" diye başladı. "Dün sevdiklerimizi gömdük ve yarın eve döndüğümde başka ölümlere de şahit olacağımızı biliyorum. Evlerimiz artık boş! Binalarımız çatısız! Ekinlerimiz köklendi! Yeşilin yerini artık sadece toz ve kir aldı." Bilime vurgu yapan Skerrit, dünyanın önde gelen liderlerine okyanustaki sıcaklığın fırtınalar için bir yakıt işlevi gördüğünü, aşırı enerji yüklemesi yaparak, onları birer kitle imha silahına dönüştürdüğünü ifade ediyordu. Bu ısınma, Karayip'te yaşayan insanlar yüzünden olmadı. Neredeyse tamamı köle soyundan gelen insanların ve az sayıda yerli nüfusun yaşadığı bir ada olan ve gezegen için hiçbir olumsuz etki yaratmayacak kadar düşük bir seviyede fosil yakıt tüketmekten sorumlu tutulabilecek Dominika, New York City veya Londra'dan dünyalar kadar uzak olsa da yoksul kalmaya devam ediyor. "Savaş artık bize kadar geldi!" diye haykıran Skerrit, bir yandan da acısını bastırmaya uğraşıyordu. "Başkalarının eylemlerinin

6. Patrick Cloos ve Valéry Ridde, "Research on Climate Change, Health Inequities, and Migration in the Caribbean", *Lancet*, 2. Sayı, 2018, s. 4-5.

sonuçlarını biz üstleniyoruz. Varlığımızı tehlikeye atan bu eylemler... Ve tüm bunlar başka yerlerde yaşayan bir avuç insanın zenginleşmesi için." Dinleyenlere çaresizce feryat ediyordu. "Artık eyleme geçmeliyiz" diyordu emisyonları durdurmayı kastederek, "Bunu tam da ŞİMDİ yapmamız gerekiyor!"[7] Sözlerinin çok ciddiye alınmayacağını da biliyordu. Savaş benzetmesi de oldukça yerindeydi. Hassas bir güdümlü füzeye benzeyen Maria Kasırgası Dominika'yı terk ederek, aynı sahneleri tekrar yaşattığı, sel ve toprak kaymalarıyla birlikte köyleri darmadağın ettiği ve sayısız insanı öldürdüğü Porto Riko'ya doğru devam etti. Hükümet ölü sayısını altmış dört olarak belirlese de, bağımsız çalışan birkaç araştırma ekibi, gerçek ölü sayısının 3000 ile 6000 arasında olduğunu belirtti. Sonuçlar Dominika için yapılan değerlendirmelerle hiç örtüşmüyordu.[8]

İklim değişikliklerine uzun süredir ilgi gösteren bir yayın organı olan *London Review of Books*, Maria'dan iki hafta önce, aktif kasırga mevsimi hakkında yorumlar içeren, ilgili makaleleri arşivlerinden çıkararak, abonelerine göndermişti. İlki İngiliz roman ve deneme yazarı olan John Lanchester tarafından yazılmıştı. Yazı şöyle başlıyordu:

---

7. Skerrit'in konuşmasının tamamı, "PM Roosevelt Skerrit of Dominica Speech to the General Assembly at the United Nations 2017" başlığıyla aranarak izlenebilir. Videonun yüklenme tarihi: 23 Eylül 2017. Konuşmanın resmi transkripsiyonuna, "To Deny Climate Change Is to Deny a Truth We Have Just Lived, Says Prime Minister of Storm-Hit Dominica" başlığı aranarak news.un.org adresinden ulaşılabilir. Güncelleme tarihi: 23 Eylül 2017.

8. Porto Riko'daki Maria Kasırgası ve yol açtığı ölüm sayısı tahminleri için bkz. David Keellings ve José J. Hernández Ayala, "Extreme Rainfall Associated with Hurricane Maria over Puerto Rico and Its Connections to Climate Change", *Geophysical Research Letters* 46, 2019, s. 2964-2973; Nishant Kishore, Domingo Marqués, Ayesha Mahmud vd, "Mortality in Puerto Rico after Hurricane Maria", *New England Journal of Medicine*, 379. Sayı, 2018, s. 162-170; Carlos Santos-Burgoa, John Sandberg, Erick Suárez vd, "Differential and Persistent Risk of Excess Mortality from Hurricane Maria in Puerto Rico: A Time-Series Analysis", *Planet Health*, 2. Sayı, 2018, s. 478-488.

> İklim değişikliklerine dair eylemler düzenleyen aktivistlerin herhangi bir terör eylemi yapmamış olması garip ve çarpıcıdır. Ne de olsa, terör, birey için açık ara modern dünyanın en etkili siyasi eylem biçimidir; iklim değişikliği de, hayvan hakları konusunda olduğu gibi insanların güçlü bir şekilde içselleştirdiği bir meseledir. Bu, özellikle benzin istasyonlarını havaya uçurmak veya SUV'ları* tahrip etmek gibi şeylerin kolaylığını göz önünde bulundurduğunuzda da fark edilebilir bir şeydir. Şehirlerde onları kullananlar dışındaki herkes SUV'lardan nefret eder. Londra büyüklüğünde bir şehirde, eyleme geçen birkaç düzine insan sadece anahtarla gövdesini çizerek bile sahibine birkaç bin sterlin masraf çıkartarak kısa bir sürede bu arabalara sahip olunmasını imkânsız bir hale sokabilir. Diyelim ki elli kişi bir ay boyunca her gece kişi başı dört arabaya zarar veriyor. Bu da, bir ayda 6000 adet SUV'un hurda haline gelmesi ve dolayısıyla da bu, Chelsea traktörlerinin kısa zamanda sokaklarımızdan kaybolması demektir. Peki, bu eylemler neden yapılmıyor? İklim değişikliği konusunda hassasiyet gösteren insanlar, bu tür şeyler yapamayacak kadar iyi ya da eğitimli oldukları için mi (ki teröristler de genellikle iyi eğitim alırlar)? Yoksa iklim değişikliği konusunda en güçlü hisseden insanlar bile bir şeyleri değiştirebileceklerine yeterince inanmıyorlar mı?[9]

Bu sözler, 2017 yılı kasırga mevsiminden on yıl önce kaleme alınmıştı. Yani, seller Pakistan'ın beşte birini sular altında bırakmadan ve yaklaşık yirmi milyon insanın hayatını mahvetmeden; Nargis Kasırgası Myanmar'da birkaç yüz bin kişiyi öldürmeden, Filipinler'de 6000 fazla kişiyi öldüren Haiyan Tayfunundan, Idai Siklonu Orta Mozambik'i harap etmeden, Matthew'dan, Isaac'den, Irma'dan ve Dorian'dan, kuraklık Orta Amerika'ya yerleşmeden ve İran'ı, Afganistan'ı ele geçirmeden, toprak kaymaları

* SUV, Sport utility vehicle ya da SUV hem çekme kapasitesi hem de kamyonet özelliğine sahip yolcu taşıma aracıdır. Bazı ülkelerde bu araçlara "arazi aracı", "dört çeker" ya da "4WD" denir. (ç.n.)

9. John Lanchester, "Warmer, Warmer", *London Review of Books*, 6. Sayı, 2007, s. 3.

Sierra Leone'nin başkentinde binden fazla insanı öldürmeden, muson ve türevi yağmurlar Peru'daki yüzlerce köyü silip süpürmeden, Basra Körfezi'ndeki sıcaklığın insan vücudunun zar zor dayanabileceği seviyelere ulaşmış olmasından ve bazıları Kuzey Yarımküre'nin derinlerine kadar ulaşan sayılamayacak başka pek çok felaketten önce. Avrupa'yı iki yazdır kasıp kavuran sıcak hava dalgaları, Kaliforniya tarihinde görülmemiş felaket orman yangınları... Tüm bu felaketler, kaynamaktaki bir kazan olan Dünya'da oluştu. Aynı koşullar hâlâ da geçerli. Gelecek ise bilinmezliklerle dolu. Bu bilinmezliği yaratan en az beş unsur bulunmaktadır.

Birincisi, gelmekte olan tehlikenin boyutunun gökteki ve yerdeki tüm canlıları etkileyecek seviyelerde oluşudur. İkincisi, gelişmiş kapitalist ülkelerin potansiyel hedeflerinin her yeri kapsıyor olmasıdır. Bir benzin istasyonu veya bir SUV, öyle görmezden gelinecek unsurlar değildir. Dominika gibi emisyon kaynaklarını hemen hemen hiç kullanmayan ülkelerin bu süreçte neredeyse hiç etkisi yoktur. Üçüncüsü, bu tür şeylerin hizmet dışı bırakılabileceği tesisler olmasaydı, çok karmaşık araçların kullanılması da gerekmeyeceği gerçeğidir. Dördüncüsü, krizin yapısına ve boyutlarına ilişkin farkındalığın (Lanchester'ın makalesinin yayımlandığı zamandan bu yana çok daha yaygınlaşmış durumdadır), insanların kafasında hayvan hakları vb mücadele alanlarına göre çok daha ağır basmakta oluşudur. Lanchester, kolayca saptanabilen bu faktörlere, spekülatif nitelik taşıyan beşinci bir maddeyi de eklemiştir: En yoğun emisyon kaynağı olan cihazları ortadan kaldırmak için bir eylem süreci başlatmak. Sonuçların ne kadar istenilen düzeyde olacağını bilmiyoruz; çünkü bu çalışmayı sürdürdüğüm tarihe değin henüz böyle bir kampanya yürütülmemişti. Öte yandan, geçerliliğini her zaman koruyacak olan altıncı bir faktör de eklenebilir: Süregelen adaletsizliğin büyüklüğü.

Sonuç olarak bu, Lanchester'ın tarif ettiği türden eylemlerin yapılmamış olmasını gerçekten garip ve çarpıcı hale getiriyor. Bu da, "Lanchester paradoksu" olarak adlandırabileceğimiz bir paradokstur. Bu paradoks, iklim değişikliğine tepki olarak ortaya konulması gereken geniş çaplı bir eylemlilik eksikliğinin belirli noktalarını dışa vuruyor. Aktivizm dünyasının kapsamında yer alan bir eylemsizlik halini ele alıyor. Bununla politikacıların umursamazlığı arasında da bir ilişki vardır.

Kuzey Yarımküre'de faaliyet gösteren iklim hareketi, her biri öncekinden daha büyük ölçekte gerçekleştirilen birkaç yoğun eylem döngüsünden oluşmaktadır. Bunlardan biri, 2006 ve 2009 yılları arasında Kuzey Avrupa'da yürütülmüştür.[10]

Aktivistler ilk iklim kamplarını Birleşik Krallık'ta düzenlediler. Bu kamplar, eski ve yeniyi birleştiren bir yaşamın pratiğe geçirildiği ve öğrenme festivallerinin gerçekleştirildiği çadır kentler şeklinde hayata geçirilirken, yakınlarda yer alan bazı emisyon kaynağı noktalarına (havaalanı, kömürle çalışan elektrik santrali, bir finans bölgesi vb) karşı yapılacak kitlesel eylemler için bir üs işlevi görüyordu. Örneğin Plane Stupid* adlı eylemci bir grup taksi güzergâhlarını işgal etmiş ve ülkenin dört bir yanındaki hava limanı pistlerine kaçak yoldan giriş yapmıştı. Danimarka, İsveç ve Almanya'da, yeni gelişen

10. Matthias Dietz ve Heiko Garrelts, *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, Abingdon, the UK, 2014; Carl Cassegård, Linda Soneryd, Håkan Thörn ve Åsa Wettergren, "Climate Action in a Globalizing World: Comparative Perspectives on Environmental Movements in the Global North", Routledge, New York, 2017. Hareketin evrimiyle ilgili bu faydalı hesaplamalar yukarıdaki eserlerden alıntılanmıştır. Andrew Cheon ve Johannes Urpelainen, "Activism and the Fossil Fuel Industry", Routledge, Abingdon, the UK, 2018. İklim hareketinin ABD'deki gelişimi üzerine yapılan etkileyici tespitler ise künye bilgisi en son verilen çalışmadan alıntılanmıştır.

* Havaalanlarının genişletilmesine karşı eylemleriyle bilinen Birleşik Krallık odaklı çevreci grup. (y.h.n.)

hareket, kapsamlı bir anlaşmanın müzakere edilmesinin beklendiği Kopenhag'da yapılacak COP15'e giden süreçte hızını arttırmıştı. Bu kez 100.000 kişiyi sokaklara dökmüş ve binaya doğru gün boyu süren bir yürüme eylemi gerçekleştirmiştik. Bir spor ve kültür merkezinde gerçekleştirilen "Halkın İklim Zirvesi'ne" karşı kurulan pek çok barikata ve yapılan çeşitli eylemlere katılan birkaç bin kişiye 50.000 kişi de farklı şekillerde destek vermişti. Hiçbirinin de tek kuruş rantı yoktu. COP15, ABD ve müttefiklerinden gelen delegelerin zorunlu emisyon kesintisi fikrini gündemlerinden çıkarmasıyla sona erdi. Bu arada, ekonomik çöküşün ardından kemer sıkma politikalarına da tepkili olan İngiliz aktivistlerin enerjisi eylemlere damgasını vurmasıyla fiyaskoyla sonuçlanan COP15'in ardından, 21. yüzyılın ilk eylemlilik döngüsü de keskin bir son yaşamış oldu.

İkinci döngü 2011'de, bu sefer ABD'de gerçekleşiyordu. Barack Obama'nın vaat ettiği emisyon ve ticaret üst sınır yasasını kendi ülkesinde yürürlüğe koydurmada başarısız olan ve COP15'te de ölümcül bir darbe yedikten sonra hüsrana uğrayan hareket, politikanın belirlendiği kapalı salonları terk ederek sokağa iniyor ve süresiz bir sivil itaatsizlik kampanyası başlatıyordu. Eylemler öncelikli olarak Keystone XL'yi* hedef alıyordu. Kanada'nın katranlı kumlarından Körfez kıyısını çevreleyen rafinerilere petrol taşımak için yapılması önerilen boru hattı projesi, bir şekilde "insan gücü" sağlamak zorunda olan Obama'nın da onayını gerektiriyordu. 2011'in ağustos ayında Beyaz Saray önünde gerçekleştirilen, bir hafta süren oturma eylemine katılan binden fazla kişi tutuklandı. Tutuklamalara tepki gösteren on binlerce insan bu kez bir insan zinciri oluşturarak, plastik iplerle kendilerini çitlere bağlayarak Beyaz Saray'ın etrafını sarmıştı. Aktivistler, bir yandan da yapılanların meşruiyetini ortadan kaldırmak ve yasa tasarısının geri çekilmesi adına üniversiteleri, kiliseleri ve bir

şekilde vicdan sahibi diğer başka kurumları petrol, gaz ve kömür şirketlerindeki hisselerini satarak elden çıkarmaları için genişleyen bir ikna kampanyası da başlattılar. Sandy Kasırgası yüzünden zaten tepkili olan New York şehrinin, o tarihe kadar gerçekleştirilmiş en büyük miting olan "Halkın İklim Yürüyüşü"nde daha önce 400.000 kişinin katıldığı Kopenhag'daki yürüyüşün rekorunu kırmasıyla işler değişmeye başlamıştı. Ertesi yıl, Obama da en sonunda Keystone XL için yapılan önergeyi veto etmek zorunda kaldı. Başkanlığının son aylarına, Dakota Erişim Boru Hattını protesto etmek için Standing Rock'taki (Dikilen Kaya) bir kampa Siu halkının da katıldığı başka bir eylem hareketi damgasını vuruyordu. Keystone XL'ye ve Kuzey Amerika'daki düzinelerce başka boru hattı projesine karşı verilen mücadelelerde de olduğu gibi, yerli aktivistler daha önce hiçbir politik eyleme katılmamış on binlerce insanının da dahil olduğu bir eylem hareketinin liderliğini üstlendiler. Sonraki süreçte, Donald Trump başkanlık koltuğunu devraldı. Trump, Beyaz Saray'daki henüz ilk haftasında, her iki boru hattının da en hızlı şekilde inşa edileceğini ve muhalif eylemlerin de sona erdirildiğini ilan ediyordu.

Krizin kendisi asla dinmemişti. 2018 yazında, Avrupa kıtasının üzerine çöken bir ısı kubbesi, bulutları adeta aylarca rehin alarak, daha önce görülmemiş bir yoğunlukla kendini hissettiren ateş fırtınalarıyla her yeri kasıp kavurdu. İsveç hükümeti, toprakları içinde gerçekleşen büyük yangınları askeri jetlerle vuruyordu (Atılanlar su bombaları değildi, gerçek patlayıcılar kullanıldı). Bütün ülke adeta yanmaktan kupkuru hale gelmişti. Yazın sonlarına doğru, on beş yaşındaki Greta Thunberg adlı genç bir kız bisikletiyle İsveç parlamentosuna gitti. Parlamentonun kaldırımlarına oturarak, iklim krizi gerekçesiyle okulu boykot ettiğini ilan ediyordu. Bu, adeta naif çe bir meydan okumanın resmiydi. Gözleri önünde ısınan bir

gezegende, bütün bir siyasi sistemin sağır duvarlarına karşı tek başına duran bu genç kız, kendi kuşağına ait bir sinir noktasına dokunmuştu. Çocuklar ve gençler cuma günleri okullarında yapılacak eğitimleri boykot ediyor ve gün boyu süren yürüyüşler düzenliyordu. "Fridays for Future" [Gelecek için Cumalar] olarak bilinen bu okul grevi dalgası, Batı Avrupa'ya ve dünyanın diğer başka bölgelerine de yayıldı. 15 Mart 2019'da, yaklaşık bir buçuk milyon kişinin katılımıyla gerçekleşen bu grev ve eylem yürüyüşleri dünyanın gördüğü en geniş ve eşgüdümlü gençlik eylemi olarak da tarihe geçti.

Birkaç hafta sonra, 2018'in o sıcak yazının bir başka ürünü olan Yokoluş İsyanı veya kısaca Yİ hareketi, polis tarafından çok kolay olmasa da püskürtülene kadar, binlerce aktivistin meydanları ve köprüleri ele geçirmesiyle Londra'nın merkezinin çoğunu işgal alanına çevirdi. Birleşik Krallık'ın uzun zamandır gördüğü en büyük sivil itaatsizlik eylemlerinden birisi olan bu eylem, tek bir şiddet olayı olmadan ortaya çıkmış ve Yİ'yi 21. yüzyılın üçüncü dönemindeki eylemlerin zirvesine yerleştirmişti. New York'tan Sidney'e kadar farklı şehirlerin sokaklarında da benzer destek eylemleri gerçekleştiriliyordu. Yİ'nin, evreni temsil eden bir dairenin içinde geçmekte olan zamanı temsil eden kum saati biçimindeki sembolü, barış işareti veya anarşizmin A'sı gibi çarpıcı ve kolayca üretilebilen sembollerin arasında yerini almıştı.

2019 yılının eylül ayı başlarında memleketim Malmö'de gerçekleşen bir Yİ eylemine ben de katılmıştım. Kum saati bayrakları denizden gelen sabah esintisi ile dalgalanıyor ve yeni yayınlanan bir raporda sunulan mevcut gidişata göre bu yüzyılın ilerleyen yıllarında da şehrin çoğu bu eylem dalgalarıyla çevrelenecek gibi görünüyordu. Taşınan pankartlarda "Hemen Eyleme Geçin" ve "Artık Boş Laf Yok" sloganları yazılıydı. Eylemci gruplar bir süre trafiği de durdurup kavşaklar boyunca yürüyor ve kıyafetlerini

çıkararak yükselen sularda yüzüyormuş gibi yapıyordu. Bazıları da, atıştırmalıklar dağıtarak sürücülerin sinirini yatıştırıyordu. Bu eylemlilik dalgaları ekim ayında adeta bir okyanusmuşcasına şehrin duvarlarına çarpıyordu.[11] Yİ, Berlin'in merkezinde de birkaç kavşağı işgal etmişti. Bazı eylemciler penguen, kaplan, ayı kılığına girmiş; bazıları hokkabazlık yaparken, bazıları ise vegan çorba dağıtıyordu. Ancak Tiergarten ve Potsdamer Platz'daki bu görüntüleri gözlemlerken, COP1 zirvesindeki eylemlere sadece katılım sayısı açısından bir benzerlik olduğunu fark ettim. Siyasette sayılar elbette çok önemlidir. Bir işçi evde kalıyorsa kaytarıyordur, bunu bin işçi yapıyorsa o grev olur. Greta, Stockholm'de tek bir genç kızken, bir milyon kız ve erkek hesaba katılması gereken bir güç olmuştu. 2019'un sonlarında Berlin'de trafiğin akışını bozan, çadırlarda kalanların ve etkinliklere katılanların sayısı, yüzleri hatta binleri bulmuştu. En geniş haline ulaşan Yİ, artık dünya çapında faaliyet gösteren 485 kuruluşu da hedef alıyordu. "Sonbahar ayaklanması", Yİ üyelerinin lirik anlatımıyla, Sidney'de yükselen güneşle başlamış ve aynı kum saatli sancakların, sloganların ve yıkıcı eylemlerin kuzeydeki şehir merkezlerinde spot ışığında kendini gösterdiği Avrupa'ya ve adeta sıkı bir koreografiyle yapılmış bir dans gibi Kuzey Amerika şehirlerine de taşınmıştı.

Büyüme eğilimini sürdüren "Gelecek İçin Cumalar", 2019 yılının eylül ayı sonlarında en yüksek katılımcı sayısına ulaştı. Katılımcı sayısı bir cuma günü 2 milyonken, bir sonraki cuma günü 4 milyon oluyordu. Antarktika da dahil, tüm kıtalarda yer alan 4.500 yerleşim noktasında protesto gerçekleştirildiği kaydedilmişti (iklim araştırmacılarının araçlarla kayıt düşebildiği yerler baz alınmıştır). Katılımcı profilleri Belarus, Minsk'te tek başına grev yapan genç bir kadından; Angola, Luanda'da okul üniformasıyla

11. Sveriges Kommuner och Landsting, "Klimatförändringarnas lokala eff ekter: Exempel från tre kommuner", skr.se, Haziran 2019.

yürüyen 50.000 çocuğa kadar farklılık gösteriyordu. Öyle ki, düşük rakımlı ada ülkesi Kiribati'deki öğrenciler bile "Batmıyoruz, savaşıyoruz" sloganları atıyordu. Ancak eylemin merkez üssü, 20 Eylül'de aralarında haklarını arayan yetişkinlerden sendika üyelerine kadar dünyadaki tüm grev yapanların üçte birinden fazlasına ev sahipliği yapan Almanya olmuştu.

Hareket, Kuzey Yarımküre'nin bazı bölgelerinde artık kitlesel bir nitelik kazanmış bir fenomene dönüşmüş gibi görünüyordu. Basra Körfezi'ndeki savaşın beraberinde getirdiği mali çöküş ve hareketin yanlış hamleleri önceki iki eylemlilik süreci gibi sonlanmasına da yol açabilirdi. Henüz hiçbir şey bitmemişti. Hareket varlığını sürdürüyor ve daha da büyüyeceğine dair emareler kendini gösteriyordu. Hatta sorunlar oluşsa da aynı yörüngede ilerlediği için belki de en şiddetli dönemece giriliyordu. Hareket de varlığını korumaya devam ediyordu.

İklim hareketi neşeli, coşkulu, saygılı gençliği ve sistemli niteliğiyle Kuzey Yarımküre'de o tarihe kadar gerçekleşmiş en dinamik toplumsal hareket haline gelmişti. Ancak bu olayların altında karanlık gizli duygu olan öfke de gitgide güçleniyordu. Bu öfke Greta Thunberg ile adeta vücut bulmuş gibiydi. Onun silüeti, iklim çöküşünün kalbinde yer alan nesiller arası adaletsizliğin bir nişanı olarak milyonlarca gencin suretine de yansıyordu. Dünya liderlerini eyleme geçmemekle suçlarken acımasız bir açık sözlülükle konuşuyordu: "Emisyonların durması gerekiyorsa, o zaman emisyonları durdurmalıyız. Ancak hiç kimse aynı dünyada yaşıyormuşuz gibi davranmıyor" diyordu tartışılmaz, tavizsiz bir tavırla.[12]

Gelecek için Cumalar gösterileri, Yİ ablukaları, Kuzey Almanya'da yer alan kahverengi bir kömür madeniyle çevrili, sahiplerinin yıkmak istediği eski bir orman bölgesi

12. Greta Thunberg, *No One Is Too Small to Make a Difference*, Penguin, Londra, 2018, s. 7, 10.

olan Hambach'ın kayın ve meşe bahçeleri ve Beyaz Saray'ın çimlerine değin uzanan bitmek tükenmek bilmeyen bir tura çıkıyordu. Eylül 2019'da iklim konulu başka bir BM toplantısında, yüzünün neredeyse öfke ve gözyaşlarıyla dolu o haliyle New York'taki BM genel merkezinde konuşuyor: "Nasıl cüret edersiniz! Boş sözlerinizle hayallerimi, çocukluğumu çaldınız. Yine de ben şanslı olanlardan biriyim. İnsanlar acı çekiyor. İnsanlar ölüyor" diyordu, onu dinleyenleri hâlâ yalnızca para ve ekonomik büyüme hakkında dem vurmakla suçluyor ve şu çarpıcı ifadelerle sözlerini bitiriyordu: "Gençler ihanetinizi anlamaya başlıyor. Tüm gelecek nesillerin gözleri sizin üzerinizde. Eğer bizi hayal kırıklığına uğratmayı seçerseniz, sizi asla affetmeyeceğimizi söylüyorum. İsteseniz de istemeseniz de değişim yakınımızda."[13] "Değişim" ifadesini bazı yorumcular da dikkat çekici bulmuştu. İsveç'e döndüklerinde, içlerinden biri, sokaklarda gelecekleri için yalvaran milyonların bir kez daha hayal kırıklığına uğraması durumunda, "dünyanın daha önce hiç görmediği bir öfkenin serbest kalacağı" konusunda dünyayı uyarıyordu.[14]

21. yüzyıldaki bu üç döngünün tamamı, giderek daha da yaygın bir şekilde paylaşılan bir içgörüden doğuyordu: Yönetici sınıflar asla eyleme geçmeyeceği gerçeği. İkna edilmeye açık değillerdi. Sirenler ne kadar yüksek sesle inlerse, yangına o kadar çok körükle koşuyorlardı. Bu nedenle de değişimin onlara basınç yaratması gerektiği de açıktı. Hareket, sermaye piyasasının işleyişini *bozmayı* öğrenmeliydi. Bu amaçla da etkileyici bir repertuar geliştiriyordu: ablukalar, işgaller, oturma eylemleri, hisseleri elden çıkarma kampanyaları, okul grevleri, şehir merkezlerinin trafiğe kapatılması, iklim kampında işaret edilen

13. Greta Thunberg, "If World Leaders Choose to Fail Us, My Generation Will Never Forgive Them", *Guardian*, 23 Eylül 2019.
14. Maria G. Francke, "En ny Greta är född', Sydsvenska Dagbladet", sydsvenskan.se, 23 Eylül 2019.

tüm taktikler. Daha sonraki eylem döngüler, önceki döngülerin deneyimleri üzerine inşa edilmiş ve onlardan pek çok şey öğrenilmişti. İkinci döngünün sonlarına doğru, Kuzey Amerika'nın boru hatlarına karşı verdiği mücadeleden büyük ölçüde ilham alan Alman iklim hareketi, iklim kampı sistemini yeniden hayata geçirmiş ve daha yüksek bir kitlesel meydan okuma düzeyine taşımasıyla yeni bir hareket doğuyordu: Kabaca "buradan ötesi yok" anlamına gelen *Ende Gelände*.

Ende Gelände aktivistleri, çadırlarını büyük toplanma çadırları ve mutfaklardan oluşan merkezi bir alanın etrafına kuruyorlardı. İlgili gruplarda eğitim alıyorlar, ince beyaz tulumlar giyip ve bir linyit madenine doğru yola çıkıyorlardı. Hedefe askeri bir ekip gibi dört bir yandan yaklaşıp polis kordonlarını vücut ağırlıklarını kullanarak kırmak, dikkatsiz güvenlik görevlilerinin gözünden kaçarak, açık alana ulaşana kadar tazyikli sulara karşı durmak ve çitlerden atlamak gibi eylemlerde oldukça becerikliydiler. Bu aktivistler, toz toprak demeden çukurların içine dalıyor, devasa ekskavatörlere, yükselen paslı gemiler gibi yavaşça toprakta ilerleyen kepçelerin üstüne tırmanıyor ya da ocaklara kömür taşıyan trenlere karşı demiryolu raylarına uzanarak bedenlerini siper ediyorlardı. Böylelikle, üretimi günlerce durduruyorlar ve bir binayı ele geçirdiklerinde işlenecek yakıtları kullanılamaz hale getiriyorlardı. Avrupa'daki iklim mücadelesinin tartışmasız en ileri aşaması haline gelen Ende Gelände, kitlesini genişleterek, her geçen yıl daha da büyüyordu.[15] 2019 yazında hareket üyesi olan 6000 kişi Almanya'daki

15. Alandaki ağırlığına rağmen, bu yazının yazıldığı sırada hareket üzerine İngilizce yazılmış araştırmalarda Ende Gelände'den fazla bahsedilmemiş olması da dikkat çekicidir. Leah Temper, "Radical Climate Politics: From Ogoniland to Ende Gelände", Ruth Kinna ve Uri Gordon (Ed.), *Routledge Handbook of Radical Politics*, Routledge, New York, 2019), s. 97-106. Künyesi verilen çalışma Ende Gelände'den bahseden istisnai çalışmalardandır.

en büyük emisyon kaynağı noktasını işgal etmişti. Bu kapatma eylemi, kampta yer alan birkaç bin kişi ve bir "Gelecek için Cumalar" gösterisinde de yer almış yaklaşık 40.000 kişi tarafından da destekleniyordu. Ende Gelände, bu eylemle linyit kömürü kirliliğini o dönemin güncel sorunlarının en üst sıralarına taşımış ve ilgili bir hükümet komisyonunu, emisyonların aşamalı olarak durdurulması için bir eylem takvimi oluşturması konusunda harekete geçirmişti. Nihayetinde, emisyonların tamamen durdurulacağı tarih 2038 olarak ilan edilmişti. Bu, yirmi yıl daha sürecek bir kömür kirliliği anlamına geliyordu. Ende Gelände de ilerleyip eylemlerini büyüterek Avrupa'da daha çok katılımcı ve aktivist kazanmaya yönelik faaliyetlere kendini adıyordu. 2019 yılında Polonya'dan Portekiz'e kadar pek çok ülkede onlarca iklim kampı düzenlendi. Hareket içindeki öğrenme eğrisi istikrarlı bir şekilde yukarı doğru çıkıyordu.

Hareketin başlattığı bu eylem döngüsü hiçbir sekteye uğramıyordu. Aksine iklim krizinin kendisi gibi kümülatif bir süreç şeklinde işliyordu. Eylemlilik süreçleri günbegün yükselmeye devam ediyordu. İngiliz kampüslerinde yapılan tasfiyelerden sonra, Greta Thunberg New York'a da yelken açıyordu. Hareketin Amerika ve Avrupa kanatları birbirlerinden karşılıklı olarak da öğreniyorlardı.

İşlevsiz hale getirilen bir doğalgaz boru hattı, hurda haline getirilen bir kömür santrali gibi elde edilen küçük zaferlerin yanında büyük kayıplar da yaşanabiliyordu. Yine de, bu yangın ortamı daha fazla insanı eylemlere katılmaya teşvik ediyor, hareketin büyümesine katkı sağlamış gibi görünüyordu. Ancak hareketin o güne kadar gerçekleşen tüm eylemleri sistemli tek bir eylem biçimi kullanılmadığı için artık durma noktasına gelmişti: Fiziksel güçle yapılan saldırı (veya belli durumlarda savunma amaçlı olsa da). Şiddet olarak sınıflandırılabilecek her şeyden titizlikle ve itinayla kaçınılıyordu. Gerçekten de şiddet

karşıtlığına duyulan kati bağlılık, içselleştirilen evrensel inanç sistemlerine ve ilkelerinin temelini oluşturmuş bu anlayış, tüm eylem döngüleri boyunca hep var olmuştu.

Bu durumun bir örneği, 2018 yılı ağustos ayının sonlarında da yaşandı. 700 aktivistten oluşan eylemci bir grup, Hollanda'nın Groningen eyaletinde yer alan yedi gri gaz deposundan oluşan bir yerleşkenin dışında konuşlanmıştı. Avrupa'nın en büyük karasal fosil gazı sahasına ev sahipliği yapan bölgede çıkarılan doğalgaz, toprağı aniden sıkıştırıp sarsıyor, evler ve binalar zarar görüyor, yerel nüfusun sinirlerini her geçen gün geren seri depremler gerçekleşiyordu. Biz de, yerleşkenin ön tarafına ulaşımı engelleyecek gelişi güzel bir kamp kurmuştuk. Polis de, kapılarla aramızda kalan bir demiryolu hattı üzerinde hizada bekliyordu. Ezilmiş taşlarla doldurulmuş bir siper hattı da rayları koruyordu. Gece yarısı civarlarında, 300 kişiden oluşan bir çiftçi grubu da, Shell ve Exxon'a karşı yürüyerek, kampa katılmıştı. Bu durumun yarattığı cesaretle eylemciler kalabalıklar halinde demiryoluna doğru ilerlemeye başlamıştı. Polisler de eylemcilere karşı cop ve biber gazı kullanmaya başladı. Bir yanda bayılanlar ve polis tarafından sürüklenenler, diğer yanda acı içinde çığlıklar atan başkaları. Yine de, polise karşı tek bir taş atılmamıştı. Cephanemiz boldu, binlerce taş altımızda yatıyordu. İstesek onları üzerlerine doğru yağdırabilirdik. Bunu yapabilsek, diğer eylemcilerin de bize katılacağından emindik. Ama iklim hareketinin doğasında bu hiç olmamıştı.

Şiddete karşı geliştirilen bu tereddütler, mülk yıkımına dair nasıl bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşıyordu. Groningen'de, her katılımcının uymak zorunda olduğu "eylem mutabakatı", "makinelere veya altyapıya zarar vermeyeceğimize" dair bir temel üzerine kuruluydu. Bir yıl sonra, Ende Gelände'nin İsveç'te kurulan bir kanadı, kıtada sayısı artmakta olan yeni bir fosil

yakıt altyapısı olan bir doğalgaz terminalinin inşasına karşı Göteborg'da kilit bir eylem gerçekleştirmişti. Terminali tasarlayan Swedegas adlı şirket, İsveç kıyılarında sekiz tane daha tesis inşa etmeyi hedefliyordu. Dünyanın dört bir yanından ithal edilecek sıvılaştırılmış gaz küresel bir yatırımcı konsorsiyumunun kâr etmesi için bir boru hattı ağı aracılığıyla farklı ülkelere taşınacaktı. Üç öncünün sürüklediği 500 kişiden oluşan bizler de beyaz tulumlarımızı giyerek, bu uyku halindeki ulusun modern tarihindeki en büyük sivil itaatsizlik eylemine katılmak üzere Göteborg limanına gittik. Tüm gün boyunca petrol ve gaz taşıyan kamyonların geçişini engelledik. Eylem mutabakatında kararlaştırıldığı gibi sakin ve dikkatli davranıyorduk. Amaçlarımız arasında herhangi bir altyapıyı yok etmek veya herhangi bir yapıya zarar vermek yoktu. Günü asfalt üzerinde oturma eylemi yaparak geçirdik. Olası sarmal iklim felaketlerini önlemeyi amaçlayan bu hareket sadece sivil olmakla kalmamış, aynı zamanda aşırı derecede naif ve yumuşak kalıyordu.

Bu naif niteliğinin harekete kattıkları elbette inkâr edilemez. Hatta harekete bir dizi taktik avantaj sağladığını da biliyoruz. Hareket, başından beri biçimsiz maskeler takmak, cam kırmak, barikat yakmak, polislerle çatışmak gibi kara blok taktikler uygulamış olsaydı, bu kadar taraftara sahip olamazdı. Öte yandan, bir iş durdurma eylemine katılım düzeyinin barışçıl mutabakatlar yoluyla boşa düşürüldüğü de bir gerçektir. Groningen'de tren raylarında gördüğümüz şiddet Hollanda basınının sempatisini kazanmıştı. Hiç kimse bizi terörist ya da benzeri etiketlerle karalayamazdı. Göteborg'da gerçekleşen eylemde içimizde bazıları çitleri kırsa veya kamyonlara karşı sapan kullansaydı, ortamı kaos kaplardı. Linç edilip, hapse atılırdık. Sahip olduğum iki çocuğumu alana getiremez ve orada onlarla saatlerce oyun oynayamazdım. Eylemci liderliğin gereklerine uymak; bir eylemi planlanana uygun olarak

yürütmekse, kolektif öz disiplin de gerekli bir erdemdir. Hareketin, her zamankinden daha büyük hale gelen, daha cesur kitle eylemleri yoluyla her zamanki yaptığı gibi sermayeye meydan okuma kararlılığı da elbette sorgulanamaz. Bizi ileriye götürecek ana yöntem bu olmalıdır. Yüzlerce Ende Gelände kampı adeta çiçek bahçeleri gibi rengarenk açarken, fosil yakıt sermayesi de kendisini gerçek bir baskı altında bulacaktır.

Ancak burada sorguladığımız, başka bir noktadır. Fosil yakıtları ortadan kaldırma mücadelesinde *tek* yol, sonsuza kadar tek kabul edilebilir yöntem mutlak şiddetsizlik mi olacaktır? Düşmana karşı bunun yeterli olacağından emin miyiz? Daha güvenli bir yere ulaşmak için kendimizi sürekli bu geminin direğine mi bağlayacağız? Soru başka farklı şekillerde de sorulabilir. Üçüncü eylem döngüsünün kitlesel eylemliliklerini görmezden gelmenin artık imkânsız hale geldiğini bir hayal edin. Egemen sınıfların kendilerini öyle bir ateşin içinde hissettiklerini, böylece ellerinde pankartlar taşıyan bu çocukları görünce kalplerinin eridiğini, inatlarından vazgeçtiklerini bir hayal edin. Avrupa'da özellikle bu konuda vaatler sunan yeşil partilerden aday olan yeni politikacılar da gittikçe söz sahibi oluyor. Aşağıdan yukarı doğru yükselmekte olan bir basınç da var. Temiz fosil yakıt altyapısına ilişkin moratoryumlar kuruluyor. Almanya, kömür kirliliğinin kısa sürede durdurmak üzere programlar başlattı. Hollanda gaz için, Norveç de petrol için benzer politikaları hayata geçiriyor. ABD ise yukarıda bahsettiklerimizin tümü için programlar başlatmış durumdadır. Ülkede, emisyonları yılda en az yüzde 10 oranında azaltmayı hedefleyen, yenilenebilir enerji ve temiz toplu taşıma tasarılarını içeren, bitki bazlı diyetleri teşvik eden ve fosil yakıtlara yönelik kapsamlı yasaklara yönelik mevzuat ve yönergeler hazırlanıyor. Harekete bu mevcut gelişmelerin nasıl bir etki yaratacağını görebilme şansı verilmelidir.

Aksi bir senaryonun hayata geçirilebileceğini hayal etmemiz de gerekiyor. Thunberg neslinin çocukları ve bizler birkaç yıl sonra bir sabah uyandığımızda tüm grevlerin, bilimin, taleplerimizin, rengarenk kıyafetler içindeki pankart taşıyan milyonların hiçe sayıldığı bir dünyaya da uyanabiliriz. Bu, hiç de uzak bir ihtimal değildir. Yağ içindeki çarkların hiç olmadığı kadar hızlı döndüğünü hayal edin. Peki, öyle olursa ne yapacağız? Elimizden geleni yaptığımızı, elimizdeki imkânları denediğimizi ve başaramadığımızı mı söyleyeceğiz? Geriye kalan tek şeyin bazılarımızın zaten acı bir şekilde tecrübe ettiği ölümü öğrenmek midir? Günbegün ısınan bu dünyada her şeyin kader olduğu sonucuna mı varacağız? Yoksa barışçıl protestoların ötesinde başka bir aşamaya mı geçeceğiz?

Bu arada, dalgalanan iklim hareketine paralel olarak gelişen varolan kapitalist reel dünya ekonomisinde, para yeni yangın yerlerinin inşasına akmaya devam ediyor. Mayıs 2019'da, Londra'daki Yİ "bahar ayaklanmasından" sadece haftalar sonra, Uluslararası Enerji Ajansı (UEA), enerji dünyasındaki yatırım eğilimlerine ilişkin yıllık raporunu yayınlamıştı.[16] Kapitalistler hangi kaynaklara güveneceklerini iyi biliyorlardı. 2018 yılında enerji üretimi projelerine ayrılan sermayenin üçte ikisi petrol, gaz ve kömüre; yani, bu tür yakıtları çıkarmak ve kullanmak için gereken *ek* tesislere ayrılırken, yalnızca üçte biri rüzgâr ve güneş enerjisi için kullanılmıştı. Yenilenebilir enerjinin payı herhangi bir büyüme eğilimi göstermemişti. Hatta, bu alandaki küresel yatırım yüzde 1 oranında aşağı yönlü bir hareket göstermişti (düşen fiyatlardan bağımsız olarak). Kömüre yapılan yatırım ise 2012'den beri ilk kez yüzde 2 oranında artmıştı. Yani, petrol ve gazdaki kadar hızlı olmasa da kömür tedariğine yönelik yatırım sadece aynı

16. Yeni boru hatlarına ilişkin bilgiler için bkz. Uluslararası Enerji Ajansı, "World Energy Investment 2019", iea.org/wei2019. s. 105. Exxon Mobil için kullanılan kâr ölçüsü "iç getiri oranıdır". (s. 89)

şekilde devam etmekle kalmamış, artış da göstermişti. Takip eden üç yıl boyunca, petrol ve gaza, yani bu yakıtları yerin altından tedariği için gereken altyapıya akan para miktarı da artış göstererek her yıl yüzde 6 artmış, yapılan yeni sondajlara, kuyulara ve kulelere yüzde 6 *daha fazla* sermaye aktarılmıştı. Keşif çalışmalarına yapılacak yatırımlarının 2019 yılında yüzde 18 artacağı beklentisi de oluşmuştu. Yangın yeniden alevleniyordu.

UEA, ufukta parıldayan hazineler görüyordu. ExxonMobil, Brezilya ve Guyana kıyılarındaki yeni derin su alanlarından yüzde 30'un üzerinde bir kâr elde etmeyi bekliyordu. Bu ticaret alanı için mali tablo her zaman olduğu gibi parlak kalıyordu. Gaz ticareti, patlama yapmış ve "yeni boru hatları" gereksinimi de beraberinde getirmişti. Teksas ve verimli Permiyen Havzası,* yeni boru hatlarının geliştirilmesinin merkez üssüyken, bu çelik yılanların yakıcı nefesleri İsveç'e ulaşmış, diğer kıtalarda da çimlerin arasından fırlamaya başlamıştı. Büyüyen sermayenin fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişi hedeflediği bir gelecek öngörülemiyordu (milyarderlerin paçavrası *Forbes* tarafından da belirtildiği gibi, yenilenebilir enerji artık "sürekli ve daha ucuz" olsa da[17]). UEA bile, maksimum 1,5°C veya 2°C küresel ısınma artışı hedeflerine ulaşma ile "mevcut eğilimler arasında büyüyen bir uyumsuzluğu" fark etmiş olma inceliğini gösteriyordu.[18] Başka bir deyişle, bu yangını söndürmeye yönelik tüm özlemleri bir yana bırakan kapitalist dünya-ekonomisi, gezegenin ateş içinde olduğu gerçeğinden ve bilimsel anlayıştan kopuk

* Batı Teksas Havzası olarak da bilinen bölge petrol, doğal gaz ve potasyum kaynakları açısından zengindir. (y.h.n.)

17. Dominic Dudley, "Renewable Energy Costs Take Another Tumble, Making Fossil Fuels Look More Expensive Than Ever", *Forbes*, forbes.com, 29 Mayıs 2019.

18. Uluslararası Enerji Ajansı, "Global Energy Investment Stabilised above USD 1.8 Trillion in 2018, but Security and Sustainability Concerns Are Growing", iea.org, 14 Mayıs 2019.

bir şekilde işliyor ve bu kopukluksa gitgide *genişlemeye* devam ediyordu.

"Sonbahar ayaklanması" ile Yİ'yi gündemine alan *Guardian*, fosil yakıt sermayesinin yakıt ticaretine ilişkin öngörülerine dair bir dizi açıklama yayımlamıştı. Dünyanın en büyük elli petrol şirketi, ellerindeki yakıtın çoğunu piyasalara taşımaya hazırdı.[19] Bu gruptan en agresif planları olan iki şirket, 2030 yılına kadar üretimlerini sırasıyla yüzde 38 ve yüzde 35 oranında arttırmayı planlayan Shell ve ExxonMobil'di. İkinci basamakta olan ve yüzde 20'lik artış hedefi olan BP ise toplamda 12'lik bir büyüme öngörüyordu. Bu para dolaşımları sermaye piyasası ile yoğun bir şekilde iç içe geçmişti. *Guardian*'ın da ortaya koyduğu gibi, dünyanın en büyük üç varlık yöneticisi toplamda; gittikçe artan bir hızla petrol, gaz ve kömüre para akıtmaya devam eden Çin'in GSYİH'sinin tamamından fazlasını yönetiyordu.[20] Bilimin söylediğine, insanların ve gezegenin ihtiyaçlarına karşı bundan daha aksi bir tavır hayata geçirilemezdi.

2010'ların sonlarında gerçekleşen bu eğilimler tesadüf eseri oluşmuyordu. 2019 yılı sonbaharında, Dan Tong başkanlığında Kaliforniya ve Pekin'den bir araya gelen bir bilim insanı ekibi, *Nature*'da küresel yatırım ortamına ilişkin genel görüşlerini içeren bir açıklama yayımladı.[21] İfadelerine, 1,5°C-2°C'nin altında kalma konusundaki resmi hedefi tekrarlayarak başlayan ekip, "Yine de son on yıllar, tarihsel olarak uzun ömürlü, fosil yakıt temelli enerji altyapısının eşi görülmemiş bir şekilde büyümesine

19. Jonathan Watts, Jillian Ambrose ve Adam Vaughan, "Oil Firms to Pour Extra 7m Barrels per Day into Markets, Data Shows", *Guardian*, 10 Ekim 2019.

20. Patrick Greenfield, "World's Top Three Asset Managers Oversee $300bn Fossil Fuel Investments", *Guardian*, 12 Ekim 2019.

21. Dan Tong, Qiang Zhang, Yixuan Zheng vd, "Committed Emissions from Existing Energy Infrastructure Jeopardize 1,5°C Climate Target", *Nature*, 572. Sayı, 2019, s. 373, 374.

tanık oldu", ifadelerini kullanarak uyumsuzluğun boyutunu gözler önüne seriyordu. Dünya çapında fosil tabanlı üretim birimlerinin geldiği yeni durum çarpıcıydı. Mevcut işletme kapasitesinin yüzde 49'undan fazlası, COP10 yılı olan 2004'ten *sonra* faaliyete girmişti. İklim hareketi, şimdiye kadar gerçekleşen eylem biçimiyle bu sürekliliğini koruyan sarmal eğrilerde hiçbir engel teşkil edememiş, düşmana fiziksel olarak zarar vermemişti. Öncelikle, önlerinde duran devletler fosil yakıt sermayesini koruyor, genişletilmiş ve tekrar eden üretimler için gereken neyse yerine getiriyor ve sermayeye büyük bir titizlikle hizmet ediyorlar. Dahası, özel sermaye ile kapitalist bir devleti birbirinden ayırmak çoğu zaman imkânsızdır. Çünkü ikisi de aynı davranış kalıplarını kullanır ve ekonomi politikaları yatırıma dayalıdır.

Ateşin yandığı tüm ocaklar işte böyle tuğla üstüne tuğla koyarak kendiliğinden inşa edilir.[22] Yatırımcı; kömürle çalışan bir enerji santrali, bir boru hattı veya benzeri bir birimi bir kere inşa ettiğinde, onu yerinden sökmek istemeyecektir. Tamamlandıktan hemen sonraki günlerde gerçekleştirilecek bir yıkım, maddi anlamda bir felaket demektir. Kara altını pompalamak için gereken derin su sahası gibi bir aracı elde etmek çok fazla sermaye gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda yapılan ilk yatırımın karşılığını almak da biraz zaman gerektirir. Elde edilen kâr bir kere fışkırmaya başladığında, sermaye sahibi de o birimi *mümkün olduğunca uzun süre* çalışır durumda tutma konusunda karşı koyamadığı bir çıkar alışkanlığı edinmiş demektir. Halihazırda çalışan bir birimi kapatmak gerçekte çok da imkânsız da değildir, yalnızca bir miktar sermaye kaybı anlamına gelse de bir tesisi kapatmak yine

22. Bu işleyişin nasıl yürüdüğüne dair genel bir inceleme için bkz. Karen C. Seto, Steven J. Davis, Ronald B. Mitchell vd, "Carbon Lock-In: Types, Causes, and Policy Implications", *Annual Review of Environment and Resources*, 41. Sayı, 2016, s. 425-452.

de bir sermaye musluğunu kapatmaktır. Bu bağlamda düşünürsek, fosil yakıt işletilerek faaliyet gösteren bir enerji biriminin yaklaşık kırk yıllık bir finansal ömre sahip olduğu tahmin edilmektedir. Yatırımcının bakış açısına göre 2020'de inşa edilen bir tesis veya boru hattı, tercihen 2060 yılına kadar çalışır durumda olmalıdır. Swedegas şirketi de, bu tarihe kadar inşa aşamasında olan terminallerden İsveç'e gaz taşımayı planlamıştı. Üstelik, kömürle çalışan enerji santralleri ise genellikle altmış yıl ya da biraz daha fazla süreyle işletilebiliyor. Şirket; Avustralya'da, Hindistan'da ve başka pek çok ülkede yer alan yeni fabrikalarını beslemek için Queensland'de yer alan, üstüne başka bir şirketin dört kat daha büyük bir maden inşa etmek istediği, dev Adani madeni başta olmak üzere madenler açmaya devam ediyor. Dünyamız, işte bu tür sermaye şemalarıyla doludur. Bilim insanları, bu bilgiler ışığında birimin altyapısını inceleyerek tahmin edilen ömrünün sonuna kadar çalıştığı takdirde ortaya çıkacak CO_2 emisyonları olarak tanımlanan "taahhüt edilen emisyonları" da hesaplayabilmektedir. Bu alana ne kadar çok sermaye akıtıldıysa, o kadar fazla emisyon taahhütü söz konusu olacak (işleyişin korunmasına gösterilen ilgi ne kadar güçlü olursa, fosil yakıtlardan elde edilen kâr miktarı da o kadar büyük olacak, bu da başka yeni bir yatırım için bir o kadar fazla sermaye anlamına gelecektir).

Peki, bunlar ısınmayı tam olarak ne kadar etkiliyor? Tong ve meslektaşları, halihazırda çalışmakta olan enerji santrallerinden taahhüt edilen emisyonların (çıkarma, nakliye ve yok edilen ormanları saymazsak) dünya sıcaklığını 1,5°C'nin üzerinde arttırmak için yeterli olacağını tahmin ettiklerini açıkladılar. *Yapılması planlanan* tesisler de faaliyete geçtiğinde dünya için iki derecelik bir ısı artışının altında kalma şansını yok ederken, salınabilecek karbon miktarı için de bütçeyi neredeyse tüketecekleri anlamına geliyor. 2018'de yapılan bir başka araştırma,

çalışmakta olan tesislerden taahhüt edilen emisyonların her iki sıcaklık hedefi açısından bakıldığında da sınırı aşacağı ve planlama sürecinin çeşitli aşamalarındaki tesislerin uzatılmış taahhüt edilen miktarların sebep olacağı emisyonla aynı derecede ısınmaya sebep olacağı sonucunu ortaya koyuyordu.[23] Yine bir başka araştırma, halihazırda mevcut olan ve planlama aşamasında olan kömür altyapısının tek başına 2°C'nin altında kalma hedefine ayrılacak bütçeyi çökerteceğini ortaya koyuyordu.[24] Bu satırlarda anlatılanlar, tüm meselenin boru hatlarıyla ilişkili olduğudur.

Peki, sermayedarlar nasıl oluyor da işlerine hâlâ devam edebiliyorlar? Kömür üzerine yapılan "mevcut yatırımlar" üzerine yapılan bir araştırma "yatırımcıların geleceğimiz için bir iklim politikasının gerekli olduğuna inanmadıkları veya kendi lobi güçlerine güvendikleri" gerçeğini gözler önüne seriyor.[25] Yani kendilerini hâlâ dünyanın sahipleri olarak hissediyorlar. Bu büyüklükteki sabit sermayeler normalde risklere tabidir ve beklenen "politika bağlamına" da duyarlıdır. Söz konusu para miktarı göz önüne alındığında, ekonomideki dalgalanmalar ve değişiklikler, tasfiyeler şöyle dursun, erken devalüasyon riski düşünüldüğünde bile bu yatırımları üstlenmek de ihtiyatsızlık olacaktır. Ancak sermayedarlar yollarına çıkan yıkıcı gülleleri görmezden gelmeye devam ediyor, korkacak bir şeyleri olmadığını düşünüyorlar.

---

23. Alexander Pfeiffer, Cameron Hepburn, Adrien Vogt-Schilb ve Ben Caldecott, "Committed Emissions from Existing and Planned Power Plants and Asset Stranding Required to Meet the Paris Agreement", *Environmental Research Letters*, 13. Sayı, 2018, s. 1-11. Christopher J. Smith, Piers M. Forster, Myles Allen vd, "Current Fossil Fuel Infrastructure Does Not Yet Commit Us to 1,5°C Warming", *Nature Communications*, 10. Sayı, 2019, s. 1-10. Künyesi ilk sırada verilen çalışmadaki bulgular, künyesi ikinci sırada verilen kaynakta tartışılmaktadır.

24. A.g.e., s. 7.

25. Seto vd, "Carbon Lock-In", s. 429.

İklim hareketinde yer alan pek çok insan ve hareketi destekleyen çoğu düşünür, mutlak şiddetsizliğin ötesine geçmek, başka bir aşamaya geçmek düşüncesini gündemlerine aldıklarında ürperir; çünkü hareket zaten belirli bir doktrine bağlı bir eylem biçiminde tutulmuş durumda. İşte bu, pasifizmdir. İki ana biçimde meydana gelir.[26] Ahlaki pasifizm, şiddet eylemleri gerçekleştirmenin her zaman yanlış olduğunu söyler. Bunun da kendine özgü sonuçları vardır. Ağustos 2019'da, Norveç'in başkenti Oslo'daki bir mahkeme salonunda gözlerinin çevresindeki morlukları gizlemek için kayak gözlüğü takmış, yüzünün her yerinde oluşmuş çizikleri, boynundan aşağı uzanan yaraları ile genç bir adam sanık sandalyesindeydi. Üzerinde şiddet uygulandığı oldukça açık olan bu adam, önceki gün iki pompalı tüfek ve bir tabanca ile bir camiye girmiş ve rastgele ateş etmeye başlamıştır. Christchurch'teki bu camide 51 kişi katledilmişti. Yine, El Paso'daki bir alışveriş merkezinde benzer bir biçimde yirmi iki kişiyi katledilmişti. Son zamanlarda yaşanan katliamlardan esinlenen katilin niyeti, öldürebildiği kadar ibadet halinde insan öldürmekti. Savunmasında beyaz ırka yönelik sözde tehditleri gerekçe gösteriyordu. *Şalvar kameez* giymiş ve uzun beyaz sakalları olan 65 yaşındaki Muhammed Rafiq adında bir adam saldırganın üzerine atlamadan önce sadece saldırgan ilk şarjörünü ancak boşaltmıştı. Rafiq onu yere devirmiş, onunla boğuşmuş, katilin gözlerini oyma girişimini savuşturmuş, silahlarını tekmeleyerek uzağa fırlatmış ve katili polis gelene kadar boğazına basınç yaparak yerde tutmuştu.

Daha büyük bir katliamın eşiğinden neyse ki dönülmüştü.[27] Ama açık söylemek gerekiyor ki, Rafiq bu karşı-

26. Pasifist bir bakış açısıyla yazılmış daha ayrıntılı bir envanter incelemesi için bkz. Andrew Fiala, "Pacifism", *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, 2018, plato.stanford.edu.

27. Kötü yürütülen bu terör eylemi, Al-Noor İslam Merkezi'nde sadece üç ibadet eden varken gerçekleştirilmiştir; ancak Philip Manshaus bu seri

laşmada kayda değer miktarda şiddet de kullanmıştı. Bu da onun artık pasifist ahlakı ihlal ettiği anlamına geliyordu: Bir ahlakçı barış savunucusu olarak baktığımızda, Rafiq'in aslında bu tür bir şiddete başvurmaması gerekirdi. Ahlakçı pasifizm, yaşama hakkını en önde tuttuğunu ve şiddet yüzünden hayatların sona ermesine dair bir nefret iddiasındadır; ancak hayat kurtaran ve daha büyük bir şiddeti azaltacak savunma amaçlı bir şiddet eylemi, yine de aktif fiziksel güç içerdiği sürece bu doktrin için kabul edilemez bir nitelik taşımaya devam eder. Bu bakış açısında sanki doğru olmayan bir şeyler var.[28] Bu anlayış, kötülüğün en kötü biçimlerine bir öncül olasılık yolu açıyor gibi görünüyor. Mümkün olduğu kadar çok masumun canını almaya en çok niyetli olan ajanlar (örneğin faşist seri katiller) şiddet içermeyen bu muhalefet biçimi yüzünden fazla geri durmayacaklardır. Gerçekten de, pasifizmin uygun gördüğü ilkeler çoğu zaman acıya ve vahşete *teslim olmaya* yüz tutan tavsiyeler şeklinde karşımıza çıkmıştır.

Ahlakçı bir pasifist, bu tür bir itiraza, "bazı durumlarda şiddet kullanmak kabul edilmelidir" diyerek yanıt verebilir. Bu noktada pasifist, elbette, pasifist olmaktan çıkmış ve artık herkes gibi olmuştur. Mevzubahis faşistler dışında, faşist inançları olan sıradan insanların çok azı şiddetin ve savaşın insan doğasında doğuştan var olduğuna inanırlar. Hemen hepsi, bu olguları ilk bakışta kötü olarak nitelese de, yalnızca belirli durumlarda haklı gösterilebileceğini, sonra da bu haklı durumların ne olduğu ve hangi ortak

---

öldürme takıntısını devam ettirebilir bir görüntü sergilemişti. Öyle ki, camiye gelmeden önce kendi üvey kız kardeşini (Asya kökenliydi) de öldürmüştü. Barışçıllığın gerektirdiğinin aksine, Muhammed Rafi, Norveç'te bir kahraman olarak görülerek geniş çapta övgüler almıştı.

28. Jan Narveson, "Pacifism: A Philosophical Analysis", *Ethics*, 75. Sayı, 1965, s. 259-71. Künyesi verilen bu çalışma, ahlakçı pasifizmin tutarsızlıklarını gösteren klasik bir makaledir. Ahlakçı pasifizmin daha keyifli bir çürütülmesi için bkz. Gerald Runkle, "Is Violence Always Wrong?", *Journal of Politics*, 38. Sayı, 1976, s. 367-89.

özelliklere sahip olması gerektiği konusunda anlaşmazlığa düşerler. Etik bakış açıları arasında "olumsal" veya "göreceli pasifizm" diye bir şey yoktur.[29] İstisnalardan dem vuran bir pasifist, tam bir savaş teorisyenidir. Ancak ilk meseleye verilen başka bir yanıt daha var: Kötülüğü yıkmaya çalışmadan kendi başına kötülüğün gelmesine izin vermek de başlı başına bir değer taşır. Ahlakçı pasifistlerin kendilerini, "kendi çocuğunuz ne olacak?" veya "II. Dünya Savaşı ne olacak?" gibi sıradan kontra sorulara karşı, esrarengiz bir şekilde geri çekilerek aşıladıkları bir savunma alanları vardır. Bazen açıkça bazen de belirsiz bir şekilde, dini inancın (ya da daha doğrusu, bu tür bir inancın belirli bir yorumuyla) kendini feda etmeye, çarmıha gerilmeye ya da başka bir fedakârlığa dayalı olduğu fikrine değer verirler. Yani bu bakış açısına göre, Muhammed Rafiq, katil içeri girdiğinde tepkisizce yerde oturmayı sürdürseydi daha erdemli davranmış olacaktı.

Bill McKibben'in öğretilerinde de ahlakçı pasifizmin izleri vardır. İklim hareketinin ilk eylem döngüsünde bir lider ya da rol-figür yoktu; ancak ikincisinde yorulmak bilmeyen bir organizatör, heyecan verici bir konuşmacı, bir düzineden fazla kitap uzunluğunda makale, bir roman, bir otobiyografi ve sayısız heyecan verici deneme yazmış olan üretken yazar McKibben da vardı. Bu organik entelektüel ve halk arasında bilinen lakabıyla eylemlerin sihirbazı, Keystone XL'a karşı yürütülen hisselerini elden çıkarma kampanyasında, ikinci ve üçüncü döngüleri birbiriyle paralellik gösteren küresel ağ 350.org'a karşı eylemlerin arkasındaki itici güç olmuştu. İlk eylem döngüsü sona erdiğinde, "dünyanın önde gelen iklim aktivistlerinden biri" olarak anılıyordu.[30]

29. Cécile Fabre, "On Jan Narveson's Pacifism: A Philosophical Analysis", *Ethics*, 125. Sayı, 2015, s. 824. Künyesi verilen eserde yazar tarafından da işaret edildiği gibi koşullu pasifizm, adil savaş teorisi içinde niteliğini kaybeder.

30. Hans Baer, "Activist Profile: Bill McKibben", Dietz ve Garrelts, Routledge, s. 223.

McKibben pasif direniş hakkında "*özünde manevi bir içgörü*[31] vardır" yorumunu yapar. Bu anlayış, Martin Luther King Jr.'dan ödünç alınan, onun en sevdiği mecaz olan "*öteki yanağı çevirme*", hak edilmemiş acılara katlanma fikriyle örtüşür.[32] Peder King'e göre "hak edilmediği halde çekilen ıstırap kurtarıcıdır". Bu, teoloji öğrencisi olmayan biri için kavraması zor bir düşünce olabilir. Hak etmediği bir acıya maruz kalmak neden asil olsun ki? Bu noktadan bakılınca kötülüğe karşı çıkma iddiası, bir tür vaftiz şelalesi gibi mistik bir sevince dönüşüyor. Daha da önemli olan soru ise şudur: İklim felaketinin adaletsizlikleriyle mücadelede bu anlayış nasıl bir öncül işlev sağlayabilir? McKibben hak edilmemiş bir acıya katlanmak istiyorsa, Dominika'ya vatandaşlık başvurusunda bulunabilir, bir muz çiftliği kurabilir ve bir sonraki kasırgayı da bekleyebilir. Hak edilmemiş bir ıstırabın kendisinden başka insanlar için kurtarıcı olmasını istiyorsa, o zaman küresel ısınmanın karşı konulmaz bir şekilde yoluna devam etmesine izin vermek kesinlikle en verimlisi ve muhtemelen de en cömert biçimi olacaktır. McKibben bu sonuçlara elbette doğrudan ulaşmıyor. Onun kastettiği, pasif direnişin sahip olduğu büyük itibardır; ancak nereden bakarsak bakalım, hak edilmemiş bir ıstırabın kutsallaştırılması en azından bu mücadele alanı için istikrarsız bir tablo niteliği taşıyor gibi görünüyor. Açığa çıkan krizde ahlaki açıdan bu kadar tiksindirici olan şey, mağdurlar tarafından hak

31. Bill McKibben, *Falter: Has the Human Game Begun to Play Itself Out?*, *Headline*, Londra, 2019, s. 220. Cf. *Oil and Honey: The Education of an Unlikely Activist*, Times Books, New York, (Ed. Henry Holt), 2013, s. 15; "How the Active Many Can Overcome the Ruthless Few", *Nation*, 30 Kasım 2016. Kevin J. O'Brien, *The Violence of Climate Change: Lessons of Resistance from Nonviolent Activists*, Georgetown University Press, Washington, DC, 2017. Yukarıda künyesi verilen eser, iklim mücadelesini bir Hıristiyan damgasıyla ahlakçı pasifizme dayandırmak için daha açık ve kapsamlı bir girişimdir.

32. Martin Luther King Jr., *A Testament of Hope: The Essential Writings and Speeches*, Harper Collins, New York, 1991, s. 18, 41, 219, 466.

edilmediği halde maruz kalınan ıstırabın da bir şekilde ıstırap olduğudur. Eğer öyleyse, neden bunu bir erdem haline getiriyoruz?

Bununla birlikte, ikinci bir nokta da ahlakçı pasifizmin çatışma alanlarında sıyrılmasına ilişkin stratejik bağlamdır.[33] Buna göre, toplumsal eylemci niteliği olan hareketler tarafından uygulanan şiddet, hareketi asli hedeflerinden uzaklaştırır. Şiddet içerikli yöntemlere başvurmak, o kadar da siyaset dışı, etkisiz, verimsiz değildir. Kullanılan zayıf stratejiler kadar yanlış da değildir. Pasif direniş, bir erdem olmaktan çok üstün bir araç olarak kutsanır. Ahlakçı bir kaynaktan türetilmiş ve onun tarafından vurgulanmış olsa da, sadece hareketin hayal gücünü yakalayan stratejik bir doktrindir. McKibben pasif direnişten araçsal terimlerle bir "teknoloji" veya "teknik" ya da 20. yüzyılın en büyük "yeniliği" olarak bahsetmeyi tercih ederken,[34] diğer yanağı çevirmenin her şeyden önce taktiksel olarak da doğru bir seçim olduğunu savunur. Ancak bu ilkeyi en doğru şekilde kodlayan Yİ hareketidir. Bu isyanın öyküsü, Birleşik Krallık'ta küçük bir grup insanın kütüphaneye gitmesiyle başlamıştı. Hissettikleri kesintisiz çöküş haline karşı iktidarın davranışlarını değiştirmek için uygulanabilir bir strateji ararken, buldukları "sivil direniş modeli" olmuştu.[35] İsyanın resmi el kitabında, kurucu ortak ve ideologlardan biri olan Roger Hallam, inançlarını şöyle açıklıyor:

33. Ahlaki pasifizmden stratejik pasifizme dönüş için bkz. Mark Engler ve Paul Engler, *This Is an Uprising: How Nonviolent Revolt Is Shaping the Twenty-First Century*, Nation Books, New York, 2017.

34. McKibben, *Falter*, s. 193, 219; Bill McKibben, "Foreword", Engler ve Engler, *This*, s. viii.

35. Roger Hallam, *This Is Not a Drill: An Extinction Rebellion Handbook*, Penguin, Londra, (Ed. Clare Farrell, Alison Green, Sam Knights ve William Skeaping), 2019, s. 100-101; Roger Hallam, "Now We Know: Conventional Campaigning Won't Prevent Our Extinction", *Guardian*, 1 Mayıs 2019.

İki tür eylem biçimi vardır: şiddet içeren ve şiddet içermeyen. Şiddet, geleneksel bir yöntemdir. Dikkat çekmede, kaos ve eylemsel durum yaratmada harikadır; ancak ilerici bir değişim yaratma konusuna gelince genellikle berbattır. Şiddet, demokrasiyi ve varolan sosyal çatışmaya barışçıl sonuçlar getirmek için hayati önem taşıyan muhalefetle ilişki kurma ortamını yok eder. Sosyoloji bu konuda oldukça açıktır: Şiddet, başarılı ve ilerici sonuçlar elde etme şansını artırmaz. Hatta, kullanıldığı her durumda faşizme ve otoriterliğe de ön açar. O halde elimizde kalan seçenek pasif direniştir.

Küresel ısınmanın insan davranışlarının sonucu olduğu konusunda bilimsel bir fikir birliği olduğu kadar, sosyal bilim ve tarih alanında yapılan tüm çalışmalar da bizlere açık bir ders verir: "Şiddet kullanmazsanız, başarılı olmanız daha olasıdır". Buradan, yaklaşan yok olma tehlikesine karşı yapılacak bir halk eyleminin pasif direniş şeklinde kalması gerektiği sonucu çıkıyor. Şiddetin kitleler arasına dahil olmasına izin verdiğiniz anda, tüm başarılı eylemlerinin dayandığı çeşitlilik ve toplumsal temeli de yok edersiniz. Bu kurala tam bir itaat, tüm katılımcılar için bir numaralı ilkedir. İsyancılara polislere çiçek vermeleri talimatları bile verilir. McKibben, kendi adına, bazı "maceracıların" hareketin dokusunu mahvetmesine izin verebilecek, disiplin sistemi içinde oluşabilecek çatlaklarla ilgili endişesini şöyle ifade ediyor: "Yalnızca şiddet içermeyen saflık ve birliktelik, kazanma şansı yaratır."[36]

Böyle bir stratejik pasifizm anlayışı, inançtan ziyade, tarih üzerinden yapılan belirli bir okumadan çıkarılır. Kuzey Yarımküre'deki iklim hareketini geçmişteki mücadelelere yapılan göndermeler güçlendirmekte ve cesaret vermektedir. Bir bilim insanı, bakış açısını şekillendiren "tamamıyla yeni olan bir karşılaştırma dalgasına",[37] yani

36. McKibben, "Önsöz", s. viii.
37. Maxine Burkett, "Climate Disobedience", *Duke Environmental Law and Policy Forum* 27, 2016, s. 2.

(insanların umutsuz ihtimallere karşı kazanımlar elde ettiği, büyük felaketlerin aniden bitmesi gibi) tarihsel örneklere duyulan ilgide yaşanan artışın, bu kayıtsızlık halini kırabileceğine dikkat çeker: "Onlar galip gelebildiyse, aynısını biz de başarabiliriz". Eğer kendi dünyalarını şiddet dışında her yolla değiştirdilerse, biz de değiştirebiliriz. Kendisini tarihsel çalışmanın bir sonucu olarak ifade eden nadir hareketlerden olan Yİ'de hayata geçirilen (analojizm) kıyaslamalı bir akıl yürütme, tartışmasız temel bir tartışma biçimi ve stratejik düşüncenin ana kaynağı haline gelmiştir. Burada tartışılan argümanın, ne belirli anlarda şiddetin kötü olacağı anlamına geldiğine (örneğin Kuzey Yarımküre'de sınıf mücadelesinin seviyesi o kadar düşüktür ki, maceracı nitelik taşıyan eylemler hem geri püskürtülecek hem de baskı ortamını daha da arttıracaktır: Bu ifadeler Yİ üyelerinin asla kullanmayacağı sözlerdir) ne de sadece şiddetli baskı koşulları altında amaca uygun olabileceğini de göz önünde tutmamız gerekir. Bunun yerine, karşılaştırmalı bir akıl yürütme (analojizm) stratejisiyle yürütülecek bir pasifizm, tarihin de gösterdiği gibi, şiddetin her durumda kötü olduğunu savunur. Ona göre, başarı barışçıl olana aittir.

Tarihsel analojiler listesi kölelikle başlar.[38] Kölelik karşıtları, uzun süredir modern ekonomilerin doğal bir parçası olarak kabul edilen bu alçak anlayışı boykotlar, kitlesel mitingler ve gürleyen adaletsizlik protestoları yoluyla tersine çevirebilseler, biz de adalet üstün gelene kadar aynısını yapacağız. Onlar da tıpkı bizim gibi ilk

38. Bu analoji için bkz. a.g.e., s. 19-23; Naomi Klein, *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*, Londra, Penguin, 2014, s. 6, 462-464; Andrew Winston, "The Climate Change Abolitionists", *Guardian*, 27 Şubat 2013; Chris Hayes, "The New Abolitionism", *Nation*, 22 Nisan 2014; "Al Gore Likens Climate Movement to Suff rage and Abolition of Slavery", *Climate Home News*, climate changenews.com, 20 Haziran 2017; "A Voice from Our History: The 1833 Slavery Abolition Act", (Ed. Atkinson), *Citizens Climate Lobby*, citizensclimatelobby.uk, 8 Nisan 2018.

başlarda çatlak sesler ve mantıksız, sabırsız radikaller olarak küçümsenmişlerdi. İşte burada ahlak ve strateji birbiriyle harmanlanıyor. Bir şeyin yürürlükten kaldırılması, etik kodların yeniden programlanmasıysa, kölelik karşıtları da ahlakçı bir güçle silahlanmış olarak düşünülebilir. Kölelik en nihayetinde kaldırılmış ve bir nefret suçu haline gelmiştir ve fosil yakıt politikası da elbette aynı kaderi yaşayacaktır. Yahut, Yİ ve Greta Thunberg tarafından da çokça ele alınan bir Oxford profesörünün 2019'da benzetme yoluyla yazdığı gibi: "Kölelik karşıtı hareket ancak Avrupa ve Amerika'daki beyaz insanlar, Afrika kökenli insanları mülk olarak değil de insan olarak görmeye başladığında başlamıştır."[39]

Sonra süfrajetler de başka bir tarihi analojidir.[40] Şiddet içermeyen sivil itaatsizlik yoluyla kadınların oy hakkı almasını sağladılar. Yİ de, onları rol model olarak kullanmıştır. Nisan 2019'da Londra şehir merkezini trafiğe kapatan İsyancılar, kendilerine "yeni süfrajetler" lakabını vermişlerdi. En fanatik tutuklulardan biri olan George Monbiot,[41] süfrajetleri, Yİ ile ilgili yaptığı bir araştırmada tarihe düşmüş öğretici bir örnek olarak niteliyor ve onlar hakkında "insanlığın karşılaştığı en büyük çıkmaz" benzetmesini kullanıyordu. Ancak en asil ve en kurnaz örnek

39. Eric Beinhocker, "I Am a Carbon Abolitionist", Oxford Martin School, oxfordmartin. ox.ac.uk, 4 Temmuz 2019; Erich Beinhocker, "Climate Change Is Morally Wrong. It Is Time for a Carbon Abolition Movement", *Guardian*, 20 Eylül 2019.

40. Jay Griffiths, "Courting Arrest", Farrell vd, *This Is Not*, s. 96; Ronan, "12 Extinction Rebellion Activists Willingly Arrested in Semi-Nude Protest to Highlight Climate Emergency during Brexit Debate in House of Commons", *Extinction Rebellion*, rebellion.earth, 1 Nisan 2019; *BBC Radio* 4: Beyond Today, "Are Extinction Rebellion the New Suff ragettes?", bbc.co.uk, 12 Nisan 2019; Natalie Gil, "Why We Joined Extinction Rebellion AKA the 'New Suff ragettes' ", *Refinery 29*, refinery29.com, 15 Nisan 2019.

41. George Monbiot, "Today, I Aim to Get Arrested. It Is the Only Real Power Climate Protesters Have", *Guardian*, 16 Ekim 2019.

Gandi'ydi. McKibben 20. yüzyıl tarihini yeniden gözden geçirirken, Mahatma'nın o çağa ait bizimle hâlâ konuşabilen tek figür olduğu sonucuna varıyordu: "Gandi'nin başardığından daha fazlasını vaat edebilecek bir politika anlayışı düşünebileceğimden emin değilim."[42] Mahatma sadece İngilizleri Hindistan'dan sürmekle kalmamış, aynı zamanda tek başına "dünya çapında sömürgeciliğin meşruiyetine" karşı bir saldırı başlatmıştı ve eğer tüm bunları sadece *ahimsa** ilkesiyle başarabiliyorsa, o zaman bizim zamanımız için de umudu uyandıracak bir davranış şablonu oluşturulabilir. Ona göre, Gandi, pasif direnişin Einstein'ı, insan ruhunu inceleyen bilim insanı, politik cesaret mühendisimizdi.[43] McKibben, yüzyılın başlarında Hindistan'a yaptığı bir geziden nasıl "beyninde Gandi" ile döndüğünü anlatıyor ve iklim kriziyle mücadele etmek için de kolları sıvıyordu. 2019'da Mahatma'nın adı bir kez daha Londra ve diğer Avrupa şehirlerindeki meydanlarda ve kavşaklarda hatırlanıyordu. Belki de en iddialı benzetme olan, otobüs boykotlarının ve öğle yemeği tezgâhlarının halk arasındaki hatırası hâlâ canlı olan, geleneği bozulmamış, bilindik taktik programı ve saygınlığıyla ABD insan hakları hareketini de unutmamak gerekir.[44]

42. Bill McKibben, "The End of Growth", *Mother Jones*, mother jones. com, Kasım/Aralık 1999.

* Ahimsa, genel olarak şiddete başvurmama, saldırmama, zarar vermeme anlamına gelen kadim bir Hint şiddetsizlik ilkesi olup Hinduizm, Budizm ve Jainizm inanç sistemlerinde önemli bir erdemdir. (ç.n.)

43. Bill McKibben, "Gandhi: A Man for All Seasons", *Common Dreams*, 29 Aralık 2007. Daha detaylı bilgi için bkz. Cheon ve Urpelainen, "Activism", s. 41, 83, 155; McKibben, "Foreword", s. vii-viii; McKibben, *Falter*, s. 220; Vandana Shiva, "Foreword", Farrell vd, *This Is Not*, s. 7; *Economist*, "Could Extinction Rebellion Be the Next Occupy Movement?", economist. com, 17 Nisan 2019.

44. Bu ve başka analojiler için bkz. Griffiths, "Courting", s. 96; Danny Burns ve Cordula Reimann, "Movement Building", Farrell vd, This Is Not, s. 106-168; Cheon ve Urpelainen, "Activism", s. 94-97; McKibben, *Falter*, s. 224.

Daha yakın bir tarihte, Apartheid'a karşı kazanılan zaferle başlayan, özellikle tecritle bağlantılı olarak popüler analojiler niteliği taşıyan başka olaylar da vardır. McKibben'a göre, 20. yüzyılın sonlarında Apartheid nasıl ahlaki bir sorunsa, iklim değişikliği de bizim zamanımızın ahlaki meselesidir.[45] Dünyanın beyaz olmayan çeperlerinde çekilen ıstırapla aynı türden bir taktik yüzleşme için gerekli olan araçtır.[46] Ona göre, Apartheid nasıl yenildiyse, fosil yakıt endüstrisi de aynı sonu yaşayacaktır. Nelson Mandela'nın hapishaneden serbest bırakıldığı sıralarda, Margaret Thatcher'ın sunduğu vergi önergesine karşı bir isyan da ortaya çıkmıştır (Yİ el kitabında bu eyleme de yer verilmiştir. Sıradan insanlar dilekçeler yazmış, vergiyi ödemeyi redderek, gönüllü olarak hapse girmiştir). Ardından Slobodan Miloševi'in iktidardan düşüşü ve Hüsnü Mübarek'in Tahrir Meydanı'nda devrilmesi örnekleri de akla gelecektir. Bu gelişmelerin hepsi de iklim istikrarına giden doğru yol olarak katı pasif direnişin ahlakıyla beslenir ve hepsi de iklim hareketi içinde hâkim olan stratejik pasifizmi destekleyen örneklerdir. Peki, bu anlatılanlar nasıl değerlendirilmelidir?

Geniş çaplı bir değerlendirme bu metnin kapsamı dışında kalacaktır. Yine de, yasaları oluşturan unsurlara hızlı bir bakış atmak bağlamımız için değerli olacaktır. Kölelik kurumunun kaldırılması vicdanlı beyazların lütfettiği bir şey değildi. Bu kurumu devirme dürtüsü, köleleştirilmiş Afrikalıların bizzat kendileri tarafından ortaya koyulmuştu.[47] Şiddet içermeyen sivil itaatsizlik eylemi yapma konu-

45. Darren Goode, "McKibben: Sandy 'Wake-Up Call' on Climate Change", *Politico*, politico.com, 30 Ekim 2012.

46. V. L. Baker, "Remembering Nelson Mandela and His Fight for Climate Justice", *Daily Kos*, dailykos.com, 16 Aralık 2013.

47. Robin Blackburn, *The Overthrow of Colonial Slavery, 1776-1848*, Verso, Londra, 1988; Manisha Sinha, *The Slave's Cause: A History of Abolition*, New Haven, Yale University Press, 2016. Literatür bu konuda oldukça geniştir. Künyesi verilen bu iki eser önemli seminer çalışmala-

sunda çok fazla seçenekleri olmamıştı. Bir tarlada oturma eylemi yapmak veya bir efendinin sunduğu yemeği boykot etmek ölümlerini daha da hızlandırabilirdi. Nanny of the Maroons'dan Nat Turner'a, köleliğe karşı gerçekleştirilen toplu eylemler, şiddetle gerçekleştirilen direniş eylemi karakteri taşımışlardır. Kölelerin ilk kapsamlı özgürlüğü, neredeyse hiç kan dökülmeden yapılan Haiti Devrimi'yle birlikte sağlanmıştı. Bazılarınızın da hatırlayacağı gibi, ABD'deki kölelik, ülkenin içine düştüğü diğer tüm askeri çatışmalardan kaynaklanan ölüm sayısının toplamına yakın bir ölü sayısıyla sonuçlanan iç savaş yoluyla ortadan kaldırılmıştır. Bu hesaplaşmayı hızlandırmaya yardımcı olan beyaz ırktan olan bir kölelik karşıtı da olmuştu: O, plantasyonlara ve cephaneliklere yaptığı silahlı baskınlarıyla tanınan John Brown'dı. "Konuş! Konuş! Konuş!" diye haykırıyordu, pasifist kölelik karşıtı bir topluluk tarafından gerçekleştirilen başka bir kongreden sonra: "Konuşmak, köleleri asla özgür bırakmayacak! İhtiyaç duyulan şey harekete geçmektir, eylemdir."

Peki, köleler ve onların yanında olanlar savaşmadan kölelik sona erer miydi? Köle isyanlarının determinist etkisini en hırslı üslubuyla küçümsemeye çalışan Portekizli duayen tarihçi João Pedro Marques, bu alanda çalışan diğer uzmanların yoğun eleştirileriyle karşılaşmıştır. Eleş-

---

rıdır. C. L. R. James, *The Black Jacobins: Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*, Londra, Penguin, 2001 [1938]. Bu konu literatürde başlı başına bir araştırma konusudur. James'in bu çalışması konu hakkında bilimsel nitelik taşıyan klasiklerden biridir. Sonrasında gelen başka çalışmalardan birisi için bkz. Carolyn E. Fick, *The Making of Haiti: The Saint Domingue Revolution from Below*, The University of Tennessee Press, Knoxville, 1990. John Brown üzerine yazılmış bir çalışma için bkz. David S. Reynolds, *John Brown, Abolitionist: The Man Who Killed Slavery, Sparked the Civil War, and Seeded Civil Rights*, Vintage, New York, 2005, s. 292. Mevcut ekolojik krizin ışığında Maroons'un bazı yönleri için bkz. Andreas Malm, "In Wildness Is the Liberation of the World: On Maroon Ecology and Partisan Nature", *Historical Materialism*, 26. Sayı, 2018, s. 3-37. McKibben, "Civil war", *Falter*, s. 218.

tirenlerin önde gelenlerinden biri olan Robin Blackburn, köleliği etik dışı olarak niteleyerek, (efendilerinin onları mutlu ve uysal olarak tanımlama eğiliminin onlara zarar verdiğini) yükselen reddetme dalgasının, ortaya koyulan eylemlerin temelinde şekillendiğini söyleyerek karşılık veriyordu.[48] En barışçıl *Quakerlar* bile isyanları bu tuhaf kurumun dehşetinin kanıtı olarak göstermişlerdir. "Köleliğin kaldırıldığı çağda, kölelik karşıtlığının kümülatif bir özelliği vardı" diyen Blackburn durumu: "Plantasyonlardaki yıkımların yol açtığı, sürekli olarak yükselen bir hoşnutsuzluk ve rahatsızlık dalgası" olarak niteliyordu. Pek çok başka faktörün yanı sıra, dilekçe sahiplerinin, göstericilerin ve yasa koyucuların çabalarının köleliğin sona ermesine katkıda bulunduğu da elbette kabul edilir unsurlardır; ancak süreci yalnızca onların çabalarına indirgemek, hatta onları hikâyenin asli unsuru yapmak, yoganın insan mutluluğuna giden tek yol olduğu inancını kabul etmekle aynı doğruluğu taşıyacaktır.

Süfrajetlerin mücadelesi öğreticidir.[49] Onların seçtiği eylem taktiği ise mülkiyet imhası olmuştu. Kadınlara oy hakkı verilmesi için Parlamento üzerinde onlarca yıl süren sabırlı baskıları sonuç vermemişti. Böylece, 1903'te "Söz Değil, Eylem" şiarıyla Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği (Women's Social and Political Union-WSPU) kuruldu. Beş yıl sonra, iki WSPU üyesi ilk militanca eylemlerini gerçekleştiriyor, başbakanlık konutunun camlarını kırıyorlardı. İçlerinden biri polise bir dahaki sefere bomba kullanacağını bile söylemişti. Parlamentoda yer alan kendilerini temsil etmede zayıf kalmış vekillerden bıkan

48. Robin Blackburn, "The Role of Slave Resistance in Slave Emancipation", Seymour Drescher ve Pieter C. Emmer (Ed.), *Who Abolished Slavery? Slave Revolts and Abolitionism: A Debate with João Pedro Marques*, Berghahn Books, New York, 2010, s. 172.

49. Diane Atkinson, *Rise Up, Women! The Remarkable Lives of the Suffragettes*, Bloomsbury, Londra, 2018.

süfrajetler, "kırık cam tartışması" devam ederken kısa süre içinde daha da uzmanlaşarak, yanından geçtikleri her pencereyi kırmak üzere yüzlerce iyi giyimli kadını sokaklara taşıyordu. Mart 1912'de Emmeline Pankhurst ve kontrolü altındaki ekipler, kuyumcuların, gümüşçülerin, Hamleys oyuncak dükkânının ve düzinelerce başka işletmenin camekânlarını yoğun yaylım ateşine tutarak paramparça etmiş ve Londra şehir merkezinin pek çok kesimindeki işleyişi durma noktasına getirmişti. Başkentin etrafındaki posta kutularını da ateşe vermişlerdi. Bir kibrit tanesiyle gazyağı ile ıslatılmış bir kartonu tutuşturan bir militanın destek sütununu alevler içinde bırakışına şahit olan Londralılar şok içinde kalmıştı. Bu bir sivil direniş modeli miydi? Lanchester paradoksunda öngörülen yöntemlerle daha çok örtüşmüş gibi görünüyor.

Militanlık, süfrajet kimliğinin ana unsuruydu.[50] Pankhurst, "Şu ya da bu şekilde militan olmak ahlaki bir zorunluluktur. Bu, her kadının kendi vicdanına ve kendine olan saygısına, kendisinden daha az şanslı olan kadınlara ve ondan sonra gelecek her kadına borçlu olduğu bir görevdir" diyordu. Hareketin en son çıkan tam vücut portresi, Diane Atkinson'ın *Rise Up, Women!* isimli çalışması militan eylemlerin ansiklopedik bir listesini de veriyor: Süfrajetler başbakanı arabasından çıkarmaya zorlama ve üzerine biber gazı sıkma, Winston Churchill'in kapısının üzerindeki vasistasa taş fırlatma, heykellere ve tablolara çekiç ve baltalarla saldırı, kraliyet ailesinin ziyaret güzergâhlarına bombalar yerleştirme, polislere karşı sopalarla savaşma, düşman oldukları politikacılara kızak köpeği kamçılarıyla saldırma, hapishane hücrelerinin camlarını kırma... Bu tür eylemler, kurdukları kitle eylemlilik biçimi ile eş güdümlü bir şekilde devam etmişti. Süfrajetler ayrıca devasa mitingler de düzenlemiş, kendi basınlarını

50. A.g.e., s. 362.

yönetmiş, açlık grevleri yapmış, şiddet içeren *ve* içermeyen her tür mevzide mücadele etmişlerdi.

1913 yılı başlarında anayasal yollarla oy elde etme umudunun bir kez daha yıkılmasının ardından hareket vites arttırıyordu. Sistematik bir kundaklama kampanyası başlatan süfrajetler, ülke çapında villaları, çay köşklerini, kayıkhaneleri, otelleri, samanlıkları, kiliseleri, postaneleri, su kemerlerini, tiyatroları ve liberal bir dizi başka hedefi ateşe veriyor ya da havaya uçuruyordu.[51] Bir buçuk yıl boyunca, WSPU bu tarz 337 adet saldırının sorumluluğunu üstlendi. Birkaç sorumlu yakalandı. Bu eylemlerinde, tek bir insan yaşamını yitirmemişti, yaptıkları sadece boş binaları ateşe vermekti. Süfrajetler, aslında insanları yaralamamak için uğraşırken kendi kendilerine zarar verdikleri anları da yaşadılar. İçinde bulundukları durumu, kundakçılığı haklı çıkaracak kadar acil görüyorlardı. Pankhurst, kadınlara oy verme hakkının sağlanmasının büyük bir öneme sahip olduğunu söylüyordu: "Hükümeti ve parlamentoyu dünyanın gözünde itibarsızlaştırmamız gerekiyordu. İngiliz spor müsabakalarını sabote etmek, işyerlerine zarar vermek, değerli mülkleri yok etmek, sosyetenin moralini bozmak, kiliseyi utandırmak ve hayatın tüm olağan akışını bozmak zorunda kaldık".[52] Bazı saldırıların kimse tarafından üslenilmediği de kayıtlara geçti. Bir tarihçi, dönemin en çarpıcı yangınlarından birinin arkasında da süfrajetlerin olduğundan şüphelendiğini açıklamıştı.[53] Bu, Tyneside kömür rıhtımında, kömür yükleme tesislerinin tamamen yok olduğu yangındı. Bununla birlikte, motorlu araçların ve bir buharlı yatın yakılmasının sorumluluğunu da üstlenen yine onlar olmuştu.

51. C. J. Bearman, "An Examination of Suff ragette Violence", *English Historical Review*, 120. Sayı, 2005, s. 365-97.
52. Atkinson, *Rise Up*, s. 369.
53. Bearman, "An Examination", s. 368. "Manchester'daki yangın" *Guardian*, "South Shields Harbour Fire", 26 Ocak 1914.

Gandi'nin itaatsizliğinin ise farklı bir yönü vardır. Mahatma'dan ilham alan herkese, Kathryn Tidrick'in onun hakkındaki ustaca çalışılmış biyografisini okumasını öneriyorum. Güney Afrika'da yaşadığı süre boyunca, İngiliz Efendilerini Boer Savaşı'na doğru yürürken buluyor ve peşlerinden koşarak, kendisini ve diğer Hintlileri de askere almaları için onlara yalvarıyordu.[54] Birkaç yıl sonrasında ise, İngilizler, tekrar eyaletlere yayılarak halka açık alanlarda uygulanan toplu kırbaçlama cezalarıyla baskıcı vergilere isyan eden Zululara boyun eğdirmeyi hedefleyen törenler yaparlarken, Gandi hâlâ bir şekilde onlara hizmet etmek istiyordu. Her iki olayda da yalnızca sedye taşıyıcısı ve hemşire olarak görevlendirilmişti. Ancak otobiyografisinde, sağlık personelinin cephedeki herhangi bir asker kadar savaş için vazgeçilmez olduğunu savunarak askeri zaferde payı olduğunu da iddia ediyordu. İklim hareketinin kendisini Mahatma örneği üzerinde modellemesi gerektiğini düşünen başka bir yazarın artık klişeleşmiş sözleriyle, "Gandi her türlü şiddet kullanımına dillere destan bir şekilde direndi."[55] Gerçekten de direnmiş miydi? Peki, Boer ve Zulu olayları sadece gençlik hataları mıydı?

Gandi'nin kendisini ve ulaşabildiği kadar Hintliyi İmparatorluğa adamasından önce I. Dünya Savaşı henüz patlak vermemişti. 1918'in başlarında, bazı hareketler katliamı sona erdirme mücadelesi veriyor, askerleri firar etme ve generallerine karşı savaşmaları için kışkırtıyordu, bu noktada Gandi daha fazla Hintlinin siperlere atılması gerektiği yönünde karar veriyordu. Kendisini "Eğer askere alım şeflerinizden biri olursam, üzerinize adam

54. Kathryn Tidrick, *Gandhi: A Political and Spiritual Life*, Verso, Londra, 2013 [ilk basım: 2006], s. 56, 66, 73; Mohandas K. Gandhi, *Autobiography: The Story of My Experiments with Truth*, Dover, New York, 1983, s. 313.

55. O'Brien, *The Violence*, s. 43.

yağdırabilirim" diye övüyordu.[56] Halihazırda alaylarda veya mezarlıklarda bulunan bir milyonun üzerine yarım milyon Hintli erkeği daha orduya katacağını vaat ediyor, bu amaçla hevesli gönüllüler ararken kırsalda taş üstünde taş bırakmıyordu (çok az gönüllü ortaya çıkmıştı. Bu durumu da son derece küçük düşürücü bir aksilik olarak görüyordu). Mahatma, bu asker bulma dürtüsünde kendince bir mantık izliyordu. Hintli erkekler kadınsı ve zayıf oldukları sürece, İngilizler onları asla eşit görmeyecek ve onlara bağımsızlığı vermeyecekti. Ona göre, erkekliklerini ve güçlerini geri kazanmak için bir şekilde birlikte silah tutmayı öğrenmek zorundaydılar. Gandi'nin ulusal kurtuluş stratejisi, İngilizlere *karşı* şiddeti asla tasvip etmiyordu. Yine de İngilizlere karşı şiddet kullanmak zorunda da kaldılar.

Gandi, önceleri derin bir nefesin ardından soluk almak gibi, kitlesel eylemlerle eş güdümlüymüş gibi süren İngiliz işgaline karşı halkın şiddetle karşılık vermesini kesinlikle onaylamıyordu.[57] *Satyagraha** direnişini başlattıktan sonra, Hintlilerin itaatsizliğe ve toplu olarak yasaları çiğnemeye başladığı, kalabalıkların ulaşım sistemlerini sabote ettiği, telgraf tellerini kestiği, dükkânları yaktığı, polis karakollarına girerek saldırdığı haberlerini alacaktı. Her duyduğu haberde, şaşırıyor ve kıpkırmızı oluyordu. Aynı şekilde, faşizme karşı ortaya koyulan her tür fiziksel direniş haberi de moralini bozuyordu. Kasım 1938'de, Kristallnacht'tan sonraki günlerinde Mahatma, Almanya Yahudilerine hitaben, onları pasif direniş ilkelerine bağlı kalmaya ve bunu yaparlarsa başarılı olacaklarına dair

56. Domenico Losurdo, "Moral Dilemmas and Broken Promises: A Historical-Philosophical Overview of the Nonviolent Movement", *Historical Materialism*, 18. Sayı, 2019, s. 96. Daha detaylı bilgiler için bkz. Tidrick, *Gandhi*, s. 104, 125-32.

57. Bkz. Tidrick, *Gandhi*, s. 171, 174-76, 225-26, 232-33, 299-301.

* Gandizmde sivil direniş felsefesi. (ç.n.)

teşvik eden kamuoyuna açık bir mektup yayımladı.[58] Ona göre, gönüllü olarak çekilen her acı onlara içsel bir güç ve huzur getirecekti. Savaş halinde olan Hitler, Yahudileri topyekûn katledebilirdi. Ona göre, Yahudiler ancak zihnen ve gönüllü bir halde acı çekmeye hazır olabilirlerse öngördükleri o katliam bir şükran günü olabilirdi. Tanrı korkusu ve ölümün terörü yoktu. Ölüm huzur içinde çekilen bir uykuydu. İtirazlarla karşılaşan Gandi, yorumlarını netleştirmek ve başka argümanlar da sunmak zorunda kalmıştı. Savunmasına göre, Yahudiler şiddete başvurmama sanatında asla ustalaşamamışlardı. Istıraplarına cesaretle göğüs gerebilselerdi, en taş kalpli Almanlar bile yumuşayacaktı (Daha fazla ıstırap için yalvarırım, kalplerdeki buzların eridiği çıplak gözlerle görülünceye kadar [Ocak 1939]).[59] "Her halükârda, şiddet kullanma yöntemi, pasif direnişe göre başarılı sonuçlar vermez. Hatta, şiddet kullanıldığında başarı umudu daha küçüktür."

Gandi'nin felsefesinde, pasif direnişin özü, cinsel ilişkiden kaçınmayı da kapsıyordu: Ruh ancak "bedeni çarmıha gerilmeyi" tecrübe edinirse yüce zirvelere ulaşabilirdi. 1920'deki kitlesel eylemlerin ortasında, tüm Hintlileri bir sonraki duyuruya kadar bekar kalmaya çağırıyordu. İnsanlığın bir bütün olarak çiftleşmeyi bırakması en yüksek ideale ulaşıldığı anlamına geliyordu. O zaman türler daha da kutsal bir şeye dönüşecekti. Bu anlayış, aşırı şehvetten doğan bebekleri yapay olarak yaşatan ve böylece kirli bir yaşam sürmelerini sağlayan yetimhanelerin sağlıksız

58. P. R. Kumaraswamy, "The Jews: Revisiting Mahatma Gandhi's November 1938 Article", *International Studies*, 55. Sayı, 2018, s. 146-66. Üçüncü *Reich* döneminde uygulanan pasifizm için bkz. Ward Churchill, *Pacifism as Pathology: Reflections on the Role of Armed Struggle in North America*, AK Press, Oakland, 2007, s. 47-52.

59. Gandi'nin konuyla ilgili sonraki açıklamaları, Yahudi Sanal Kütüphanesi, jewishvirtuallibrary.org sitesinde "Gandhi, the Jews and Zionism" bölümünde bulunabilir. Sınırlı büyüklükte bir tevazu sahibi olan Gandi, Siyonist sömürgeciliğe karşı Filistin direnişinden yana çıkmıştır.

kurumlar olduğu inancını da taşıyordu. Hastaneler de aynı "günah yayma" etkisine sahipti. Gandi görüşüne göre hastalık, kirlilikten kaynaklanıyordu ve kaderin temizleme işini yapmasına izin verilmeliydi. Aynı inanç, ağır hava koşulları ve depremler için de geçerliydi. Mahatma, bu tür olayların kurbanlarının geleceğine dair vaazlarını alışılmadık bir tutarlılıkla sürdürüyordu: "Yağmur fiziksel bir fenomendir; şüphesiz insanın mutluluğu ve mutsuzluğu ile ilgilidir; eğer öyleyse, onun iyi ve kötü amelleri ile nasıl ilişkilendirilemesin? İnsan, tavşan deliğinin içine hatta derinlerine kadar inebilir."

Tidrick, "Gandi'nin siyasi pusulasında yer alan, kendisini 'önceden belirlenmiş ve potansiyel olarak ilahi dünya kurtarıcısı' olarak gördüğü sabit olması gereken mıknatıs, hayatı boyunca çılgınca döndü" diye özetliyordu.[60] Bu adamın iklim hareketinin bir ikonu olarak ortaya çıkabilmiş olması, (insan ruhu uzmanı bir "bilim insanı" olmasından bahsetmiyorum bile) 20. ve 21. yüzyıl arasındaki siyasi bilinçteki gerilemenin derinliğini oldukça doğrulayan bir durumdur. Hareket geçmişten bir yol göstericiye ihtiyaç duyuyorsa Sudanlı Mehdi, Nostradamus, Rasputin veya Sabetay Sevi'yi de seçebilirdi. Söylemeye gerek yok, Hindistan Ulusal Kongresi'nin önderlik ettiği kitlesel eylemler de etkileyici özelliklere sahipti. Tuz Yürüyüşü ve İngiliz yetkililerle yapılan işbirliğinin reddedilmesi çağlar boyunca ilham verecek tavırlar olmuştu. Ancak bunlara tam bağımsızlık atfetmek, bir kez daha tarihe tek bir noktadan bakmak olur. Mülkiyete yönelen şiddet, 1857 isyanından 1946'ya kadar Hindistan'a giden yolu belirlemiş, İngilizler nihayet toparlanıp ülkelerinden ayrıldığında, bir dünya savaşı araya girmiş ve imparatorluğun gücünü de tüketmişti. O zamanlar sömürgeciliğin dünyayı kasıp kavurduğu yıllardı. Bu süreçlerin sonuçlarını sadece *satyagrahanın*

60. Tidrick, s. xii.

belirlediği fikri yalnızca mevcut isteklere ve önyargılara hizmet eder. Peki, Cezayir, Angola, Gine-Bissau, Kenya, Vietnam ya da İrlanda özgürlük mücadelesini bunun neresine koyacağız?

Sivil haklar hareketi, pasifist argümanlar açısından bakıldığında daha iyi niteliklere sahiptir. Montgomery otobüs boykotu, öğle yemeklerinde gerçekleştirilen oturma eylemleri, Birmingham yürüyüşü, Selma'dan Montgomery'ye doğru gerçekleştirilen yürüyüşler ve diğer şiddet içermeyen, Afro-Amerikalılara yaşamlarını iyileştirmenin ve bilinçlerini geri döndürülemez seviyelere yükseltmenin bir yolu olduğunu gösteren eylemler, Güney'deki ayrımcılığı gerçek anlamda altüst etmişti. Hızla elde edilmiş kazanımlar ve kitle katılımı sağlayabilecek taktikler arasında, ani gelişen ve karalayıcı etkiler de yaratabilecek olanlara göre (aralarına Malcolm'un da dahil olduğu) çok daha etkiliydiler. Gerçekten de o kadar iyi mücadele ediyorlardı ki, kimi insanlar da onları silahlarıyla korumaya karar vermişti. Pasif Direnişçi Öğrenci Koordinasyon Komitesi (Student Nonviolent Coordinating Committee- SNCC) eski saha sekreteri Charles E. Cobb Jr., *This Nonviolent Stuff'll Get You Killed* [Bu Pasif Direniş Şeyleri Seni Öldürecek] isimli kitabında, sivil haklar hareketinin silahlı korumayla nasıl savunulduğunun tarihini anlatır.[61] Deep South'da (ABD'nin güneydoğusunda bulunan eyaletlerin oluşturduğu bölge), kırsalda yaşayan Afro-Amerikalı topluluklar, kanlı saldırıları silahlarla savuşturma konusunda geçmişi dayanan bir geleneğe sahiplerdi. Hareket kök salıp somut kazanımlar da kendini göstermeye başladığında, fiziksel olarak hayatta kalma tehdidiyle ise hâlâ yüzleşmeye devam ediyorlardı. Ku Klux Klan üyeleri ve diğer beyaz üstünlüğü yanlıları geceleri hareketin üslerini kuşatıyor,

61. Charles E. Cobb Jr., *This Nonviolent Stuff'll Get you Killed: How Guns Made the Civil Rights Movement Possible*, Duke University Press, Durham, NC, 2014.

kimi eylemcilere suikast düzenletiyor, yürüyüşler esnasında pusular kuruyor ve tomurcuklanan sivil hakları kendi kanında boğmaya çalışıyorlardı. Siyahi toplulukların bu saldırıları yaşamaya devam etmesi ihtimali de oldukça yüksekmiş gibi görünüyordu. Bu nedenle, silah üretip stokluyorlardı. Yenilenmiş hareket üsleri olan "özgürlük evlerini" gerçek birer karargâha dönüştürdüler, SNCC ve CORE'den (Congress of Racial Equality) saha sekreterleri için silahlı eskort araçlar temin ederek, kitle toplantılarına gidiş gelişlerde silahlanmış konvoylar örgütlediler. Siyahlar ellerinde silahlarla geceler boyunca klan üyelerini kovalıyorlar, grev gözcüleri seçerek eylemlerin güvenliğini sağlıyorlar, yürüyüşlere ve seçmen kayıt bürolarına yapılan yürüyüşlere sivil haklar hareketi üyesi olmasalar da *eşlik ediyorlardı.* Kuzeyden gelen bu harekete kendini adamış pasifist direnişçiler de bu gelişmelere ayak uyduruyorlardı. Peder King bile silahlanmıştı. Öyle ki, evi bombalandıktan kısa bir süre sonra Martin Luther King'i papaz evinde ziyaret eden bir gazeteci, oturmak üzere olduğu koltuğun içinde dolu halde birkaç silah olduğu konusunda uyarıldı. King bu durumu "Sadece özsavunma için kullanıyoruz"[62] şeklinde açıklıyordu.

"Direnmenin en iyi yolu nedir?" Cobb'a göre bu, Afro-Amerikalıların insan hakları mücadelesi sırasında kendilerine de sordukları bir soruydu. Şiddet içermeyen sivil itaatsizlik, devlete karşı gerilla savaşı gibi alternatiflerden daha iyi işlediği için tercih edilmişti. Bir inanç veya doktrin olmaktan ziyade, gerekliliklere özgü bir *taktik* olarak benimsenmişti. Pasif direnişe böyle bir yaklaşımın sonucunda doğal olarak bazı sapmalar da kendini gösteriyordu. Bazı durumlarda (polis devriye olarak gezdiği bir köprüde) direnmenin en iyi yolu olarak görülen bu taktik, diğerlerinde (Klancıların etrafı kuşattığı durum-

62. A.g.e., s. 7, s. 47. "What is the best way..."; A.g.e., s. 155, 152.

larda) işlevsel olamayabiliyordu. Cobb, "En başından beri, silahlı meşru müdafaa ile sivil hakların pasif direniş iddiası arasındaki çizginin bulanık olduğunu, daha geniş resme bakıldığında daha da bulanıklaştığını" ifade ediyordu.

İnsan Hakları Hareketi, diğer Afro-Amerikalı mücadele akımlarıyla güçlü bir etkileşim içinde ilerliyordu. 1960'larda siyahilerın haklarını güvence altına almak için çıkarılan yeni mevzuatın merkezinde de yer alan 1964 tarihli, haysiyetlerini açık bir yasal güvence altına alan İnsan Hakları Yasası kapsamındaki kanunların hızla çıkarılması sadece onların sorumlu olduğu bir başarı olmamıştı. Federal hükümet, Martin Luther King ve meslektaşlarının uzun süredir ısrarla dile getirdiği talepleri ne oldu da kabul etmişti? Dönüm noktasına 1963'te Birmingham şehrinde giriliyordu. Şehirde yaşanan ayrımcılığa karşı oturma, diz çökme eylemleri başlamış ve King'in tek kişilik hücreye atılmasıyla birlikte, ilk taşlar ve şişeler de havalarda uçuşmaya başlamıştı. İki beyaz üstünlüğü yanlısı tarafından gerçekleştirilen bir bombalamanın ardından, yürüyen kalabalıkların polis memurlarına saldırdığı ve mülklerin zarar gördüğü ayaklanma, dönemin önde gelen kentli siyahi isyanına dönüşmüştü. Patlak veren bu isyanı bastırmak için şehre ilk defa takviye federal birlikler gönderiliyordu. King, hücresinden yaptığı hükümete karşı uyarı açıklamalarında, hareketin talepleri karşılanmazsa, başka ve daha tehditkâr eylemlerin de ortaya çıkacağını iletiyordu. Pasif direnişin talep ettiği yollar açılmazsa, "milyonlarca Zenci, hüsran ve umutsuzluktan siyah milliyetçi ideolojilerde teselli ve güvenlik arayacak" ve o zaman "Güney'in sokakları kan seliyle dolacaktı".[63] *Bu* olası senaryo Kennedy yönetiminin kanını donduruyordu. Başkanın gözü kulağı olan adamları, gereken tavizler verilmediği takdirde kamu düzeninin bozulacağı tavsiyesiyle onu sıkıştırmaya baş-

63. "Letter from Birmingham City Jail", King, A Testament, s. 297.

ladılar. Sonuçlar hızlı bir şekilde alınamazsa, "Zenciler gözlerini şüphesiz denenmemiş ve belki de bu durumda çok fazla sorumluluk taşımamış liderlere çevireceklerdi (özellikle Malcolm X) ve bu hayali senaryoya fırsat vermeyen hükümet taleplere razı olmuştu."[64] Sivil Haklar Hareketi, 1964 Yasası'nı çıkarma başarısını göstermişti. *Çünkü devlet otoritesinin gözünde toplumsal olayları daha kötü bir boyuta taşıyabilecek radikal bir tarafı da içinde barındırıyordu.*

Bu kanat, her zaman beyaz Amerikan ruhunda bir karabasan olan şiddete meyilli olanlardan siyahilerden oluşuyordu. Radikal kanat etkisinin klasik bir incelemesi olan, *Black Radicals and the Civil Rights Mainstream, 1954-1970* isimli çalışmasında Herbert H. Haines durumun diyalektiğini şöyle özetliyor: "Şiddet içermeyen doğrudan eylemler, güçlü siyasi çıkarların kalbine saplanmıştı; çünkü her an kolayca şiddete dönüşebilirlerdi. Bu sürecin sonucunda, daha fazla protestoyu engellemek amacıyla hükümetin izin verdiği bir eylem düzenlendi."[65] Birmingham, eylemler için sadece bir başlangıç noktası olmuştu. Birkaç yıl sonra, Kuzey şehirleri de alevler içinde kaldı, sadece Newark'ta 1968 yılında binden fazla işyeri hasar görmüş ya da yıkılmıştı. 1968'in ilk sekiz ayında ülke çapında 313 isyan çıkmıştı. Hükümet, siren uğultuları ve art arda parçalanan vitrin camlarının çıkardığı sesler arasında, barınak yerleşkelerindeki ırk ayrımcılığını yasaklayan 1968 tarihli Medeni Haklar Yasası gibi yeni yasalar geçirerek bu gelgitli atmosferi yatıştırmaya çalışıyordu. Özellikle mülklere yönelik saldırılar endişe verici boyutlara ulaşmıştı. Kennedy ve Johnson'a yakın bir danışman, şehirler yanarsa, "yıkımın maliyetini beyaz adamın şirketleri üstlenmek

64. G. Mennen Williams (Kenedy'nin Afrika kökenli konusuyla ilgilenen yardımcısı). H. Haines, *Black Radicals and the Civil Rights Mainstream, 1954-1970*, University of Tennessee Press Knoxville, 1988, s. 161.
65. A.g.e., s. 179. Churchill, Pacifism, s. 55-57, 109.

zorunda kalacak"[66] diye serzenişte bulunuyordu. 1950'ler ve 60'lar boyunca, başlarda insanları yasaları çiğnemeye teşvik eden radikallerin başını çeken sivil haklar hareketi liderleri makul ve ölçülü görünmeye başlayınca, ılımlılığın ölçütü de hızla değişmişti. Siyah devrim tehdidinin yanında, Kara Güç, Kara Panter Partisi ve siyah gerilla grupları da düşünüldüğünde, ortak hakların verilmesi ödenebilir bir bedel gibi görünüyordu. Malcolm X var olmasaydı, bir Martin Luther King de var olmayabilirdi (tam tersi de doğrudur).

Radikal kanat etkisi teorisinin, Afro-Amerikan mücadelesinin çok ötesinde bir uygulama pratiği de vardır. 20. yüzyıl Batı Avrupa'sındaki işçi sınıfı siyaseti tarihi, buna açıklayıcı bir örnek teşkil eder. Oy kullanma, sekiz saatlik bir iş günü mesaisi, refah devleti olmanın temelleri; reformist işçi hareketinin kaydettiği ilerleme, solcu kanat ve doğu bölge kanadı olmaksızın düşünülemezdi. Verity Burgmann'ın sözleriyle, "Toplumsal hareket eylemlerinin tarihi, aktivistler aşırılıkçı, hatta çatışmacı şekillerde davrandığında reformların başarılmasının daha muhtemel olduğunu göstermektedir. Toplumsal hareketlerin istedikleri her şeyi elde ettikleri nadirdir; ancak ana akımda yükselen dalgayı çevreleyen bir kanat, statükoyu havaya uçurmaya hazırlanırken önemli kısmi zaferler de elde etmiştir."[67]

Tüm bu örnekler, iklim hareketi fikir takımı için oldukça besleyici deneyimlerdir. (Bu yazının kaleme alındığı an itibariyle) Tek bir ayaklanmaya veya mülk yıkım dalgasına yol açmamış olması, stratejik pasifistler tarafından bir güç işareti, eylem biçimlerin idealleriyle örtüştüğünün bir kanıtı olarak değerlendirilecektir. Tam tersi bağlamda, toplumsal derinliğe ulaşmada, bu krizden geçen anta-

66. "McGeorge Bundy", Haines, *Black Radicals*, s. 179.
67. Verity Burgmann, "The Importance of Being Extreme", *Social Alternatives*, 37. Sayı, 2018, s. 10.

gonizmaları dile getirmede ve en azından taktiksel bir değer kazanma konusunda başarısız olmuş da sayılmıyor mu? İklim hareketinin de radikal bir kanadı olacak mı? Greta Thunberg, sıklıkla karşılaştırıldığı ve kendisinin ilham kaynağı olan Rosa Parks'ın iklim mücadelesindeki eşdeğeri olarak kabul edilebilir. Ama (henüz) bir Angela Davis ya da Stokely Carmichael olamamıştır.

Bu seçici hafıza, Güney Afrika için de geçerlidir. *Apartheid* rejimini yıkmak için tecrit ve sivil itaatsizlikten daha fazlasının hayata geçirilmesine de ihtiyaç duyulmuştu. 1950'ler ve 1960'ların başında, Afrika Ulusal Kongresi (African National Congress-ANC), otobüs boykotları, grevler, pasaport yakma eylemleri, trenlerde ve postanelerde ayrımcılığı reddetme kampanyaları düzenlemiş, üzerlerindeki aşırı baskı yüzünden daha ötesine gidemez bir durumda kalmıştı. 1960'daki Sharpeville katliamından sonra, ANC liderleri baskıyı artırmaları gerektiğini anlamışlar ve (Umkhonto we Sizwe) Ulusun Mızrağı'nı, kısa adıyla MK'yı kurdular. Bu yeniden yönelimi zorlayan da Nelson Mandela'ydı: "Şiddete başvurmadan ırka dayalı olmayan bir devlete ulaşma politikamız şimdiye kadar başarılı olamadı; bu nedenle taktiklerimizi yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor. Aklımdaki pasif direniş politikasını kapsayan bu bölümü kapatıyoruz."[68] Dava arkadaşlarını bu yeni mücadele hattına da dahil eden Mandela, MK'nin ilk komutanı olarak atanıyordu.

> Stratejimiz, askeri tesislere, enerji santrallerine, telefon hatlarına ve ulaşım bağlantı noktalarına, yani sadece devletin as-

68. Nelson Mandela, Long Walk to Freedom, Abacus, Londra, 1995, s. 433, 320. Mandela, daha 1950'lerin başlarında şiddetsizlik konusundaki hayal kırıklığını anlatıyor: Bkz. s. 182-83. Güney Afrika Komünist Partisi, Gandici dogmanın kırılmasına öncülük etmiştir. MK'nin oluşumu ve faaliyetlerine dair son derece ayrıntılı bir açıklama için bkz. Thula Simpson, *Umkhonto we Sizwe: The ANC's Armed Struggle,* Penguin, Cape Town, 2016.

> keri etkinliğini engellemekle kalmayacak, aynı zamanda Ulusal Parti (Nasionale Party) destekçilerini ve yabancı sermayeyi korkutacak, ekonomiyi zayıflatacak hedefleri içeren planlı saldırılar yapmaktı. Bu stratejinin hükümeti pazarlık masasına getireceğini umuyorduk. MK üyelerine hiçbir can kaybına göz yummamalarına dair sıkı talimatlar verildi. Sabotajlar ancak istediğimiz sonuçları vermezse, bir sonraki aşamaya, gerilla savaşı ve teröre geçmeyi düşünecektik.[69]

MK'nin ana eylem şekli sabotaj olarak kaldı.[70] Tıpkı süfrajetler gibi, sınırları aşan komando birimleri, elektrik direklerine ve elektrik santralleri gibi yapılara saldırdı. Eylemler, direnişin mümkün olduğuna dair ümitleri besliyor ve ANC'ye akan kasaba kitleleri üzerinde heyecan verici bir etki yaratıyordu. MK'yi kutlayan şarkılar, sloganlar, danslar ve diğer sembolik eylemler de kendini gösteriyordu. ANC, 1980'lere hâkim olan *apartheid* karşıtı eylemliliği, stratejik doktrinini "kitle eyleminin örsünde silahlı mücadelenin çekici" sloganı altında yürütüyordu. Bu noktada, stratejik pasifizmin kendine yer bulabileceği bir alan da kalmıyordu.[71]

Margaret Thatcher'ın kelle vergisi günlerine gelindiğinde, stratejik pasifistin omzunda oturan ve ona düzeltme yollarını öğreten küçük bir sansür meleği olup olmadığını sormak gerekir. Vergiyi duyan herkesin de bildiği gibi, isyan Londra'da vergiyi askıya aldıran kitlesel ayaklanmalarla sonuç vermişti. Yİ'nin bu olaydan bahsetmeden bütün bir bölümü bu mücadeleye ayırabilmesi, stratejik pasifizm psikolojisinin bir göstergesi, aktif bir baskı alıştırmasıdır. Yukarıdakilerin hiçbiri ulaşılması zor bir haber ya da bilgi değildir. Köle isyanlarında ve ABD iç savaşında

69. Mandela, *Long Walk*, s. 336.
70. Gay Seidman, "Guerrillas in Their Midst: Armed Struggle in the South African Anti-Apartheid Movement", *Mobilization: An International Journal*, 6. Sayı, 2001, s. 111-27.
71. Mandela, *Long Walk*, s. 147, 183, 322, 351.

kan dökülmesi, süfrajetlerin militanlığı, Gandi'nin imparatorluk ordusuna bağlılığı, sivil haklar hareketinin silahlı özsavunması ve radikal kanadı olan Ulusun Mızrağı, özetle bunların hepsi kamusal alan mücadelesiyle ilgilidir. Yine de stratejik pasifizm, iklim hareketini şiddet kullanmamaktan kaynaklanacak herhangi bir sapmaya karşı uyarmak için bu mücadele dizilerini de örnek deneyimler olarak ele alır. Bu da, bir çeşit dilencilik ve sahtekârlık karışımıdır. Hareket, yöntem (işe yaradığı için yaptığınız bir şey) olarak sivil itaatsizliği kullanacağı vaadinden cayarsa, artık yeniden değerlendirmeye açık bir durum söz konusu olmuş demektir. Pasif direnişe kutsal bir metin veya ibadetmiş gibi yaklaşılmıyorsa, Mandela'nın açık Gandi karşıtı konumunu da benimsemek gerekir: "Etkili olduğu sürece, işe yaramadığında terk edilmesi gereken, bir taktik olarak ele aldığımız, şiddet içermeyen protestolar yapılması çağrısında da bulundum". Stratejik pasifizm ise, bu yöntemi tarihsel bağlam dışında ele alarak zamanın ruhundan kopmuş bir fetiş haline getiriyor.

Karşılaştırmaların mantığı tam tersi yönde de yürütülmelidir. Kabul etmek gerekir ki, köleliğe karşı, seçme ve seçilme hakkının sadece erkeklere verilmiş olmasına karşı, İngiliz ve diğer emperyalist işgallere karşı, apartheida karşı, kelle vergisine karşı mücadelede şiddet olayları meydana gelmiş olsa da, *fosil yakıtlara karşı verilen mücadele tamamen farklı bir karakter taşımalıdır. Bu karakteri gereği mutlak barış ideali ile yürütülmesi daha doğru olacaktır.* Ancak bu duruşunun doğruluğunu kanıtlayacak ikna edici nedenler var mıdır? sorusunu sormak da önemlidir. Mevcut düzen içinde fosil yakıtların kök sistemi, diğer hastalıkların herhangi birinden daha az çabayla çıkarılabilecek kadar sığ mıdır? Ezici bir iktidar ve olağanüstü kârla iç içe geçmiş değiller midir? Emisyonların suni yükselişlerden sıfır seviyelerine inmesi gereken *bu* geçiş sürecinde daha az sürtüşme, daha az çatışma olmasını

mı beklemeliyiz? Şimdiye kadar edindiğimiz deneyimler bize bunu başka yöntemler üzerinde düşünmek zorunda kalmadan başarabileceğimizi de söylüyor mu? Ya da iklim krizini diğer krizlerden tam olarak ayırt eden özelliği nedir? Analojilerden dersler çıkarılır ve bu öncelik arz eden mesele gerçekten de kölelik veya apartheid ile aynı önem sırasına koyulursa, sonuç tam tersine dönmeye meyilliymiş gibi de görünüyor. Bazı yönlerden de, oldukça kötüye gittiğini de göz önünden ayırmamak gerekiyor.

İnsanlığın daha önce hiç böyle bir durumla karşılaşmadığı ve bu nedenle geçmişle karşılaştırmaların belli durumlar için geçersiz olduğu da söylenebilir. Bu konuda haklı gerekçeler de vardır. İklim sorununun yapısı, hareketin atıfta bulunmayı sevdiği benzerlerinden farklıdır. Fosil yakıt tüketimi, yalnızca ırksal olarak tanımlanmış bir nüfusu esaret altında tutmak ya da azami miktarda emek sömürüsü için çalışanların sırtlarındaki patron kamçısıyla birlikte işletilen bir ekonomik sistem değildir. Kennedy yönetimini sivil haklar hareketine boyun eğdiren faktörlerden biri, polislerin kameraları çevirmeden önce göstericilere acımasızca davranmasının yarattığı utanç verici durumlarıydı. Bu, ABD'nin Soğuk Savaş'ta iddia ettiği ahlaki üstünlüğe ihanet niteliği taşıyan, elbette belirli bir zamana ait bir unsurdur. 2020'lerde de aynı bağlamın olduğunu düşünmek hatalı da olabilir. Yukarıda anlatılan her konjonktürel süreçte bugün olmayan somut belirleyiciler de vardı. En önemlisi de fosil yakıtlar sorununun, sınırlı oy hakkı ya da başka sivil hak kanunları gibi siyasi bir düzenlemesi olmayışıdır. Yakıt kaynakları ve güç verdikleri teknolojiler, belirli mülkiyet ilişkilerine dahil olan *üretici güçlerin* tekelindedir. Bu tür bir soyutlama düzeyinde, Maxine Burkett'in öne sürdüğü gibi kölelikle yapılacak bir benzetme bir noktada önem taşır. Köleleştirilmiş insanlar da, tasfiye edilmesi gereken devasa sermayenin sahip olduğu, muazzam derecede

yıkıcı bir şekilde kullanılan üretici güçlerdi.[72] Üstelik, iklim bilimci-aktivist James Hansen'in de ileri sürdüğü gibi, fosil yakıtlar, kölelik gibi, tavizler verilecek varlıklar olamaz; çünkü köleliği fosil yakıt gibi yüzde 40 veya yüzde 60 oranlarında azaltmak gibi vaatler gerçekdışı olurdu. Sonuç olarak, köleliğin tamamen kaldırılması gerekmişti.

Fosil yakıtların tam olarak ne olduğu düşünüldüğünde, diktatörlerin devrilmesi ile kıyaslanması zayıf paralellikler yaratacaktır. Yİ'den Roger Hallam, bir zorbanın iktidardan ayrılmasını talep etmek için meydanları dolduran binlerce göstericinin görüntüsünü ele alır. "Yetkililerin küstahlığı onları aşırı tepki vermeye sevk etmiş ve nüfusun neredeyse yüzde 1-3'ünü oluşturan politik bir halk kitlesi ayaklanıp rejimi alaşağı etmeyi amaçlamıştı. Her şey çok hızlı gelişmiş, eylemler ortalama bir veya iki hafta sürmüştü. Her ne olduysa eylemler birden kesiliverdi. İnanılır gibi değildi ama yaşanan şey tam olarak buydu."[73] Belli ki fosil yakıtlar da böyle bir süreç sonunda bir veya iki hafta içinde kullanımdan kaldırılamayacak (ki kölelik de kısa sürede kaldırılamamıştı). Yani öyle kısa süreli eylemlerle mucizevi sonuçlara ulaşamayacağız. Çünkü fosil yakıt sistemi, herkes tarafından dile getirilen temel özgürlükleri arzulayan insanların müdahalesiyle süpürülen Slobodan Milošević rejimi gibi cılız ve tek başına bir üst yapıdan oluşmuyor. Bu sektör, burjuva demokrasisinin bir yan gösterisi ya da düzeltme gerektiren otoriterlik çağlarından kalma bir kalıntı değildir. Çağdaş kapitalizmin, ne eksik ne fazla, tam da somutlaşmış halidir.

"Sivil direniş modeli", temellerini Yİ kurucularından Erica Chenoweth ve Maria J. Stephan'ın uzun uğraşlarla oluşturduğu, adeta bir stratejik pasifizm ansiklopedisi niteliği taşıyan *Why Civil Resistance Works* adlı kitaplarında yorumlandığı şekliyle diktatörleri devirmek için

72. Burkett, "Climate Disobedience", s. 9, 19-21.
73. Hallam, "The Civil", s. 104.

geliştirilen hareketlerden alıyor.[74] Chenoweth ve Stephan, bu çalışmalarında otokrasi ve yabancı işgalini bir köşeye, demokrasi ve bağımsızlığı ise diğer köşeye yerleştiriyor. Ardından, ilkinden ikincisine geçiş sürecindeki eylem kampanyalarını şiddet içeren veya içermeyen olarak sınıflandırıyorlar. Üç yüzden fazla olayı bir veri tabanı şeklinde derleyerek, ki bu olayların çoğunluğu demokrasi mücadelesiyle ilgilidir, pasif direnişin başarılı olma ihtimalinin şiddet içeren eylemlere nazaran iki kat daha olası olduğu sonucuna varıyorlar. Örneğin Filistinliler şiddete başvururken, Slovenler şiddetten uzak durmuşlardı. Filistinliler başarısız olurken, Slovenler amaçlarına ulaşmışlardı. Aktivistler için buradan çıkarılması gereken ders oldukça açıktır. Yİ temel ilkelerinin kaynağı da alınacak bu dersten oluşmalıdır.

Bununla birlikte, Chenoweth ve Stephan tarafından yapılan bu çalışma, aritmetik titizliğin parıltısının ardında bazı olağan ihmal ve zorlama açıklamaları da içinde barındırıyor. Mesela, 2005'te Lübnan'daki Suriye varlığına karşı yürütülen kampanyayı şiddet içermeyen bir zafer örneği olarak aktarırken, Hizbullah ve diğer gerillaların kıyaslanamayacak kadar vahşi biçimde gerçekleştirdiği yerleşik İsrail işgalinden kurtulma mücadelesi hakkında hiçbir şey söylemiyorlar; Nepal monarşisinin çöküşünü sivil direnişe atfederken, Maocu ayaklanmadan hiç bahsetmiyorlar. Anti-apartheid bile bir pasif direniş süreci olarak kategorize ediliyor. Hitler'e karşı şiddete başvurmama bile şiddetli direnişten daha başarılı, hatta gerçek Gandi ruhuyla yapılmış bir el çabukluğu olarak tasvir ediliyor.

Bu tarihsel elma ve armut kıyaslamaları, eylemciler şiddete başvurduğu anda sanki kendi boğazlarını kesecekleri,

74. Erica Chenoweth ve Maria J. Stephan, *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*, Columbia University Press, New York, 2013. Filistin ve Slovenya arasındaki farklar sayfa 218'de aktarılmaktadır.

Slovenya'nın pasif direniş sayesinde demokratikleşirken, Filistin'in şiddet kullandığı için işgal altında olduğunu, kısacası eylemcileri gelişi güzel zincirlerdeki ajanlar olarak görerek kendi vermek istedikleri mesajı taşımaları için tasarladıkları izlenimi uyandırıyor. Chenoweth ve Stephan'dan alınan ve Yİ modeline atfedilen bu analoji, pek de entelektüel bir temel niteliği taşımıyor.

Öte yandan, iklim krizi kendinden önceki her şeyden bambaşka bir olgu olsa da, diktatörlüklere karşı olduğu gibi birbirine benzemeyen mücadelelerde kazanılan deneyimlerden başka sırtlanacağı deneyimlerimiz olmadığını da söylemeliyiz. Öte yandan, uzun süren geçmiş otokrasiler, fosil ekonomisine benzeyen bir katılığa ve değişmezliğe ulaşmış da olabilirler. Bu noktada, Chenoweth ve Stephan açısından büyük önem arz eden bir örnek olan İran'a bir göz atalım. Şiddet ve toplumsal eylemler arasındaki uyuşmazlığı evrensel bir yasa olarak yaratma çabasıyla gerçekleşen ve Şah'ı deviren ihtilal gerçekten de tarihin en popüler devrimlerinden biri olmuş, nüfusun yaklaşık yüzde 10'unu da doğrudan etkilemişti.[75] Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını sağlayan nüfusun yüzde 1 olduğunu da bu noktada hatırlatmış olalım. Bu arada, Şah'ın iktidardan ayrılışına kadar geçen süreçte, son iklim eylemliliklerini anımsatan bazı unsurlar da mevcuttu. Belirli aralıklarla tekrarlanan ve giderek daha büyük kalabalıkları içine alan gösteriler; etkisini gittikçe artıran ve büyüyen grevler (petrol işçilerinin yaptığı grevler de bunlara dahildi) ve anahtar nitelikli bölgelerdeki işgaller bunlara verilebilecek önemli örneklerdir (fabrikalar ve saraylar gibi). Peki, varolan dengeyi bozan ne olmuştu? Chenoweth ve Stephan tarafından anlatılan ihtilal hikâyesinde, radikal İranlılar ilk olarak 1970'lerde, özellikle Fedaiyan olarak bilinen Marksist gerilla grubu aracılığıyla Şah'ı silahlı mücadele

75. Charles Kurzman, *The Unthinkable Revolution in Iran*, Harvard University Press, Cambridge, 2004, s. vii-viii.

yoluyla yenmeye çalışmışlar ve büyük bir başarısızlığa uğramışlardı. Ancak pasif direnişe geçtiklerinde hedeflerine kısa sürede ulaşıyorlardı.

Sorun şu ki, anlatılanlar olanların gerçek bir açıklamasından çok bir sabah duası gibi kulağa geliyor. Sürecin günümüze ulaşan en ayrıntılı birinci elden kaynağı olan Misagh Parsa'nın *Social Origins of the Iranian Revolution* [İran Devriminin Toplumsal Kökenleri] isimli eserinde, kuzeyde Mazandaran'dan doğuda Meşhed'e kadar sonunda Şah rejimini batıracak kadar yükselen bir dizi halk saldırısı olduğu aktarılır.[76] Ordunun, hükümete bağlı provokatörlerin, sivil polisin ve SAVAK olarak bilinen gizli polisin aylarca saldırılarına maruz kalan halk kitleleri, 1978 sonbaharında silahlı kuvvetlere şiddetli bir şekilde karşılık veriyorlardı. Amol'da kendilerini ok ve yaylarla donatıyorlar, ardından zehirli oklar kullanarak askeri garnizonları etkisiz hale getiriyor ve silahlarını ele geçiriyorlardı. Yine, Dezful'da devriye gezen askerlerin üzerine kum torbaları atıyor, sonra askerlerin üzerine atlayarak silahlarını ele geçiriyorlardı. Hemedan'da hükümet binalarını şehir "antik bir harabeye benzeyinceye" kadar yakıyorlar; başkent Tahran'da da, kasım ayı başlarında yine yüzlerce hükümet binası ve banka yakılıyordu. Ahvaz'da ABD petrol şirketlerinin yöneticileri vuruluyor ya da arabaları ateşe veriliyordu. Batıda Kirmanşah'tan güneyde Kirman'a kadar, öfkeli kalabalıklar SAVAK ofislerini kuşatıyor, Şah'ın heykellerini yıkıyor, rejim yetkililerinin evlerini basıyor, şehirleri ele geçiriyor ve hükümete bağlı çetelere karşı şehri savunuyorlardı. Düşmandan koparılan silahları stoklayan devrimciler, çok sayıda milis birliği oluşturuyordu. Fedailer karakollara, askeri kamyonlara, jandarmalara saldırıyorlardı. Ancak "Bu eylemcilerin gerçekleştirdiği şiddetinin çoğu insanlara yönelmemişti,

76. Misagh Parsa, *Social Origins of the Iranian Revolution*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1989, s. 229-230.

sadece mülkler hedef alınıyordu".[77] Tüm bu eylemler, üretimi felce uğratan bir genel grev ve aralık ayına kadar katılımın birkaç milyona ulaştığı, kitlesel gösterilerle *birlikte* giderek daha da etkili bir hal almıştı. Şubat 1979'a gelindiğinde, rejimin kalıntılarının ordu vasıtasıyla iktidara tutunduğu bir ikili iktidar durumu ortaya çıktı. Bu noktada, Fedaiyan komandoları, isyancı hava kuvvetleri öğrencilerine katılmış ve İran Devrimi'nin önde gelen bilgini Asef Bayat'ın sözleriyle, "Silahlı bir ayaklanma yoluyla çıkmazı kırmışlardı".[78] Şah'a bağlı kuvvetler en sonunda bozguna uğramıştı. Büyük bir kitlesel coşku yaşanıyordu.

Bu hikâyeden bazı bölümler, 2011 baharında geçen malum on sekiz günden bu yana, barış gücünün bir başka kanıtı olarak stratejik-pasifist anlayışa dahil olan Tahrir Meydanı için yeniden yazılıyordu.[79] Ancak milyonlarca Mısırlı o meydana polislere çiçek dağıtarak ulaşmamıştı. 28 Ocak Cuma günü, gaz tüplerini, kaldırım parçalarını ve ellerine ne geçtiyse fırlattılar ve köprülerden geçerek Tahrir'e giden yoğun kordonlar boyunca çatıştılar.[80] Bu, M. Cherif Bassiouni'nin etkili eseri *Chronicle of the Egyptian Revolution and Its Aftermath*'den alıntı yapmak gerekirse, "Barışçıl protestocuları çaresizlikten ve ihtiyaçtan kaynaklı olarak polisi alt edecek boyutta bir şiddet kullanmaya yeltenmiş isyancılara dönüştüren bir çatışmaydı". Mübarek'i sınır dışı etmek için verilen mücadelenin sürdüğü bu on sekiz günün ilk üçü muhtemelen şiddet içermeyen

77. Michael Axworthy, *Revolutionary Iran: A History of the Islamic Republic,* Penguin, Londra, 2014, s. 122.

78. Asef Bayat, *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*, Stanford University Press, Stanford, 2017, s. 32. Axworthy'nin sayfa 8'deki sözleriyle bu "belirleyici bir yüzleşme" idi. Bu kitabın önsözü savaşa dair ayrıntılı bir içerik sunar.

79. Mısır hakkında bilgi edinmek için bkz. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 6, 229-30; Engler ve Engler, *This Is*, s. 252-60.

80. M. Cherif Bassiouni, *Chronicle of the Egyptian Revolution and Its Aftermath: 2011-2016*, Oxford University Press, Oxford, 2017, s. 31, 291-95.

eylemlerle geçirilmişti. Geri kalan süre boyunca, ülkenin polis karakollarının en az dörtte birinin (Kahire'de yüzde 50'den fazlası, İskenderiye'de 60'tan fazlası) idareleri ele geçirilmişti. Parçalanan polis araçlarının resmi sayısı 4000'e ulaşıyordu.[81] Polise yönelik bu kitlesel şiddet patlamasının etkisi (ki, kayıpların büyük çoğunluğundan da onların sorumlu olduğunu söylemeye gerek bile yok) sıradan insanları bırakın korkutmayı, tam tersine onları Tahrir'e gelmeye teşvik ediyordu. Polis karakollarını yakarak, devletin baskıcı gücünü zayıflatarak Nil'in karşısındaki savak kapılarının da kontrolünü ele geçiren göstericilerden başkası o kapıları açamazdı. Mısır Devrimi'nin bir başka öğrencisi olan Neil Ketchley'in sözleriyle, *sivil direniş modeline* aykırı olan bu rejim karşıtı şiddet ve sokak protestoları *sinerjik ve tamamlayıcıydı.* Bu da bir istisnadan çok olması gerekenmiş gibi görünüyor.

1980 ile 2010 arasında meydana gelen tüm demokratik dönüşümleri inceleyen Ketchley ve meslektaşı Muhammed Ali Kadivar diktatörlerin halkları tarafından ilk başta barış içinde iktidara getirildiği, ilerleyen zamanlarda bir demir perde devleti haline dönüştükten sonra halkın ellerine taş, sopa aldığı ve her yerde molotof kokteyllerinin atıldığı bir ortamın oluştuğu ve koltuklarından yine aynı halk tarafından edildikleri sonucuna varırlar.[82] Buna da *silahsız kolektif şiddet* diyorlar. Ellerine ne geçtiyse silaha dönüştüren siviller tarafından uygulanan bu tür bir şiddet biçimi, yüksek teknolojili silahlara sahip düzenli bir ordunun uyguladığı şiddetle elbette kıyaslanamaz; ancak baskıcı devlet mekanizmalarına karşı oldukça kullanışlıdır, mülkleri hedef alarak kullanıldıklarında da oldukça bü-

81. Neil Ketchley, *Egypt in a Time of Revolution: Contentious Politics and the Arab Spring,* Cambridge University Press, Cambridge, 2017, Böl. 2. s. 21.

82. Mohammad Ali Kadivar ve Neil Ketchley, "Sticks, Stones, and Molotov Cocktails: Unarmed Collective Violence and Democratization", *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 4. Sayı, 2018, s. 1-16.

yük etkiler yaratabilir. "Vatandaş devlet mekanizmasının işleyişini bozacak, böylelikle yürürlükteki bir rejimin idare etme maliyetini de yükseltmiş olacaktır". Silahsız kolektif şiddetin, Şili'den Endonezya'ya, Pakistan'dan Madagaskar'a, hatta Sırbistan'a kadar pek çok ülkede öfkeli kalabalıkların yarattığı ve beklenenden iki kat daha fazla kendini gösteren etkinin yol açtığı toplumsal değişimler, Chenoweth ve Stephan tarafından kendi eğilimlerini aktarabilmek adına görmezden gelinmiş gibi görünüyor. Benim gibi başka bilim insanları da, bu veri dizilerini çürütecek nitelikte eleştiriler yapar.[83] Kısacası, iklim direnişinin bir külliyatı olacaksa, o külliyat Chenoweth ve Stephan tarafından oluşturulan bu derleme olamaz.

Tüm bu unsurlardan sonra sorulacak soru, *iklim mücadelesine bir miktar şiddet içermeyen asgari düzeyde bile olsa alakası olan tek bir analog bulabilmenin mümkün olup olmadığıdır.* Stratejik pasifizm, neler olup bittiğine, neyin işe yarayıp neyin yanlış gittiğine dair gerçekçi değerlendirmelerden yoksun, adeta sterilize edilmiş bir tarih, güçlü engellerle karşılaşan bir hareket için yetersiz bir kullanma kılavuzudur. Militanlığı uygarlığın halısının altına süpürme çabası, sadece varlığını sürdüren iklim hareketinde değil, çoğu Anglo-Amerikan düşünüş biçiminde ve toplumsal hareketler hakkındaki teoride de egemendir. Bu gizleme çabası, bizatihi şimdi ile Haiti Devrimi'nden kelle vergisi isyanlarına kadar olup biten tüm eylemler arasında boşluklar olduğunun bir kanıtı ve devrimci siyasetten bir feragat etme biçimidir. Bu düşünme biçimi, güçlü hareketlerde yaşayan bir praksis ya da taleplerle karşı koyulabilecek bir folyo olarak artık zar zor var olabiliyor. Devrimci siyaset 1789'dan 1989'a kadar güncelliğini ve dinamik potansiyelini korumuş olsa da, 1980'lerden beri karalanmakta, güncelliğini kaybetmekte,

83. Fabrice Lehoucq, "Does Nonviolence Work?", *Comparative Politics*, 48. Sayı, 2016, s. 269-87.

politik olsa da vasıfsız kalabalıklar tarafından sürdürülmekte ve gerçeklere uygun olmayan bir hale getirilmektedir. Mevcut gerçeklerle ve hareketlerin vasıfsızlaşmasıyla birlikte, devrimci şiddeti ayrılmaz bir bileşen olarak kabul etmeye dair bir inançsızlık da kendini göstermektedir. İklim hareketinin içinde bulunduğu açmaz işte budur. Sermayenin tarihsel zaferi ve gezegenin yıkımı! Bu açmazdan kurtulmak istiyorsak, bu gezegendeki insanlık tarihinin şimdiye kadarki en uygunsuz döneminde yaşayan bizler nasıl savaşacağımızı yeniden öğrenmek zorundayız.

Tam burada bu krizin en belirgin ayırt edici boyutuna ulaşıyoruz: Zaman. Süfrajetler, kadınların yüzyıllardır devletler tarafından dışlanmasından bıktığında sokaklara dökülmüştü. Martin Luther King, Birmingham Hapishanesi'nden "anayasal ve Tanrı tarafından verilmiş haklarımız için üç yüz kırk yıldan fazla bir süredir bekledik" diye yaşam haklarına dikkat çekmiş ve beyaz muhataplarına yönelik "sabır taşlarının artık çatladığı" açıklamasını yapmıştı.[84] Geçmişteki mücadelelerin çoğunda, geçici nitelik taşıyan isyanlar gerçekleştirseler de ("Artık yeter!" [*¡Ya basta!*] hareketlerindeki gibi), değişim artık sadece zaman meselesi haline gelmişti. Olabileceklerin kötüsü o ana kadar gerçekleşmemişse de hızla yaklaştığı hep hissedilmişti. Burada, faşizm ile ilgili bir analoji kullanmak doğru olacaktır (Pasifistler için o zamana kadarki en kötü durum Nazi faşizmine karşı gerçekleştirilen direnişte kendini göstermişti). 1930'ların başlarında, Almanya'da Nazilerin iktidarı ele geçirmesiyle yokuştan aşağı hızlı bir iniş gerçekleşmeye başlamıştı. Bir toplantıda, "Çok değerli ve geri dönüşü olmayan bu noktada, hâlâ zaman kaybediyoruz! Gerçi, bunu söylemek için de artık çok geç oldu" diye haykırmıştı kalabalıklar içinden bir ses.[85] Yaklaşan

84. King, "Letter from Birmingham", s. 292-93.
85. Leon Trotsky, *The Struggle against Fascism in Germany*, Pathfinder, New York, 1971, s. 139.

tehlike konusunda en ısrarlı haliyle herkesi uyarıyordu ve kendisini dinleyenleri tehlikeyle mücadele için hiçbir çabadan kaçınmamaları yönünde ikna etmeye çalışıyordu (Aralık, 1931). Bu iki zaman dönemi arasındaki karşıtlığı da çok fazla abartmamak gerekiyor. Sonuçta, birbiriyle kesiştikleri önemli bir ortak özellik taşıyorlar: Durum artık acil, sabır taşı çatlıyor! Öte yandan, felaket dalgalarının her birinin kendine özgü bir zamansallığı da var. Savaşmak isteyenler hangi dönemde olursa olsunlar, sert önlemlerle de yüz yüze kalacaktır.

2
Tılsımı Bozmak

Yirmi ile otuz yıl sonra, dünya ekonomi devlerinin atmosfere ayda yaklaşık bir gigaton karbon salacağını, şirketlerin ortalama fosil yakıt kullanım kapasitelerini yoğun bir şekilde arttırmayı planladığını ve hatta bu konularda hükümetlerin pasif kalacağını ve şirketlerin tümüne söz geçirebileceğini COP1 dönemini gören çok az kişi öngörebilirdi. Mevcut krize tepkisizlik beklentilerin de ötesine geçmiş durumdadır. İklimin kendi tepkisi de bir o kadar önemliydi: COP1'in yapıldığı dönemde, karaların ve okyanusların yayılan gazları emmede bu kadar kısa süre içinde başarısız olacağını, aşırı dolacağını, bozulacağını, karbondioksit ve metan gazlarının da bu oranda sızmaya ve taşmaya başlayacağını çok az sayıda

bilim insanı öngörebilmişti.[1] Örneğin kuzeydeki don tabakası (permafrost) bölgesi, yüz binlerce yıldır donmuş bir yeraltı karbon deposudur. Gezegen ısındığında toprak çözülmeye, mikroplar organik madde üzerinde çalışmaya ve onu parçalamaya başlar, karbondioksit ve daha çok ilk yirmi yılda seksen yedi kat daha fazla ısınma etkisi yaratabilecek bir sera gazı olan metan atmosfere salınır.[2] Bu süreç, artık tahminlerin ötesinde bir hıza ulaşmıştır. Orman yangınları da bu süreçle ilişkilidir. Alevler artık daha sık, uzun süreler boyunca, yüksek yoğunlukta ve daha geniş topraklarda Kamçatka'dan Kongo'ya ikincil yangınları tetikleyen fosil yakıtların birincil yangınları boyunca yayılmayı sürdürürken, ağaçların çektiği karbon ve toprak da sızmayı sürdürüyor.[3] Bilim insanları bu olumlu geri bildirim mekanizmalarının gerisinde kalırken, onları kendi modelleri içinde yakalamak için de uğraş veriyorlar. Karbon bütçeleri henüz bunları tam olarak entegre edecek düzeye ulaşmadı.[4] Bütçe anlaşmalarının kapsamı daha

1. M. R. Raupach, M. Gloor, J. L. Sarmiento vd, "The Declining Uptake Rate of Atmospheric CO_2 by Land and Ocean Sinks", *Biogeosciences*, 11. Sayı, 2014, s. 3453-3475.

2. Elizabeth M. Herndon, "Permafrost Slowly Exhales Methane", *Nature Climate Change*, 8. Sayı, 2018, 273-74; Christian Knoblauch, Christian Beer, Susanne Liebner vd, "Methane Production as Key to the Greenhouse Gas Budget of Thawing Permafrost", *Nature Climate Change*, 8. Sayı, 2018, s. 309-12; César Plaza, Elaine Pegoraro, Rosvel Bracho vd, "Direct Observation of Permafrost Degradation and Rapid Soil Carbon Loss in Tundra", *Nature Geoscience*, 12. Sayı, 2019, s. 627-31.

3. W. Matt Jolly, Mark A. Cochrane, Patrick H. Freeborn vd, "Climate-Induced Variations in Global Wildfire Danger from 1979 to 2013", *Nature Communications*, 6. Sayı, 2015, s. 1-11; Xhante J. Walker, Jennifer L. Baltzer, Steven G. Cumming vd, "Increasing Wildfires Threaten Historic Carbon Sink of Boreal Forest Soils", *Nature*, 572. Sayı, 2019, 520-523; Zhihua Liu, Ashley P. Ballantyne ve L. Annie Cooper, "Biophysical Feedback of Global Forest Fires on Surface Temperatures", *Nature Communications*, 10. Sayı, 2019, s. 1-9.

4. Jason A. Lowe ve Daniel Bernie, "The Impact of Earth System Feedbacks on Carbon Budgets and Climate Response", *Philosophical Transactions of the Royal Society*, A 376, 2018, s. 1-13; Eleanor J. Burke, Sarah

da genişletilseydi, çözülen don tabakası, çoğalan orman yangınları ve diğer mekanizmalar da hesaba katılsaydı, küresel ısınma artışı beklentisi aralığını 1,5°C ile 2°C'nin altında tutacak marj *daha düşük* bir seviyede olurdu.

Böylelikle, kendimizi iki makas arasında kalmış olarak buluyoruz: Bir yanda, emisyonları her zamankinden daha da yüksek seviyelere çıkarırken, azaltılacağına dair umudu giderek azaltan ve dur durak bilmeden yoluna devam eden sermaye piyasası; diğer yanda ise çökmekte olan hassas ekosistemler ve dünyanın tepkiselliğini karşılayan kapitalist üretim tarzının olağanüstü ataleti. Bu, iklim hareketinin anlamlı stratejiler tasarlamak zorunda olduğuna dair zamansal bir çıkmazdır. "En iyimser varsayımlarda bulunsak dahi", "acil küresel eylem" için sayısız bilimsel yakarışta da dile getirildiği gibi, "tahammül edilebilir bir geleceğe" giden yollar "hızla daralmaktadır".[5] Dan Tong ve meslektaşları, 2019'da (emisyonların artışını sürdürdüğü bir yıl daha) yazdıkları makalede, pozitif geri bildirim mekanizmalarının eksik işletiliyor olduğu modelleri kullanarak, 1,5°C hedefinin sadece iki koşulda hâlâ "teknik olarak mümkün" olabileceği sonucuna varıyorlardı.[6] Buna göre, ilk olarak sınırlara riayet edilmesini sağlamak

E. Chadburn, Chris Huntingford ve Chris D. Jones, "CO_2 Loss by Permafrost Thawing Implies Additional Reductions to Limit Warming to 1,5 or 2°C", *Environmental Research Letters*, 13. Sayı, 2018, s. 1-9; Edward Comyn-Platt, Garry Hayman, Chris Huntingford vd, "Carbon Budgets for 1,5 and 2°C Targets Lowered by Natural Wetland and Permafrost Feedbacks", *Nature Geoscience*, 11. Sayı, 2018, s. 568-573; Will Steffen, Johan Rockström, Katherine Richardson vd, "Trajectories of the Earth System in the Anthropocene", *PNAS*, 115. Sayı, 2018, s. 8252-8259; Paul Voosen, "New Climate Models Forecast a Warming Surge", *Science* 364, 2019, s. 222-23.

5. J. R. Lamontagne, P. M. Reed, G. Marangoni vd, "Robust Abatement Pathways to Tolerable Climate Futures Require Immediate Global Action", *Nature Climate Change*, 9. Sayı, 2019, s. 290.

6. Tong vd, "Committed Emissions", s. 376; Filip Johnsson, Jan Kjärstad ve Johan Rootzén, "The Threat to Climate Change Mitigation Posed by the Abundance of Fossil Fuels", *Climate Policy*, 19. Sayı, 2018, s. 269.

için "makul bir şansa" sahip olmak adına tüm toplumların "*CO_2 yayacak cihazların yeni üretimlerine küresel bağlamda topyekûn bir yasak getirilmesinin*" önü açılmak zorundadır. Egemen sınıfların, bilim insanlarının kendilerine yönelik milyarlarca insanın ağır zarar görebileceği veya gezegenin bir seraya dönüşebileceği gerekçeleriyle yeni üretilecek ve CO_2 yayacak tüm cihazlara karşı küresel bir yasaklama getirilmesi önerilerini dikkate alma olasılığı, en sarp dağlardan birinin zirvesinde sıraya girerek kendilerini uçurumdan usulca aşağı atma ihtimalleriyle aşağı yukarı aynı olacaktır.

İşte milyonlarca insanın bünyesinde olduğu bu hareketin başlangıç olarak yapması gereken şey şudur: Yasağı bizzat ilan etmek ve uygulattırmak. CO_2 yayan yeni nesil cihazlara zarar vermek, gerektiğinde yok etmek. Komisyonları hükümsüz kılmak ve ayırmak, yakıp yıkıp havaya uçurmak. Böylece, ateşe yatırım yapmaya devam eden kapitalistler mallarının çöpe gideceğini bilsinler. Ende Gelände'nin "Yatırım Riski Biziz" sloganını hayata geçirin. Ancak riskin yılda bir veya iki günlük kesintiye uğratılmış üretimden daha yüksek görünmesi gerektiği de bir gerçektir. Bill McKibben, 2004'teki karbon vergisi tartışmalarında " 'Yozlaşmış bir Kongreden' ciddi bir karbon vergisi yasası çıkarttıramıyorsak, biz de bedenlerimizle fiili bir durum yaratırız.[7] Yasaklama hâlâ getirilmiyorsa, biz de bedenlerimizle ve gerekli başka araçları kullanarak, onları zorlayarak fiili bir durum yaratabiliriz" diye konuşuyordu.

İkinci şart olan 1,5°C'nin altında kalma hedefi yalnızca kabul edilebilir ile tahammül edilemez bir gelecek arasındaki herhangi bir sınır ya da fosil yakıt altyapısının *tarihsel ömürlerinde önemli azalmalar* sağlayacak bir başlangıç olacaktır. Sadece yeni olanlar değil, halihazırda hâlâ kullanılmakta olan yeni ya da eski CO_2 yayan tüm araçların

7. McKibben, *Falter*, s. 222. McKibben burada Naomi Klein'dan alıntı yapıyor.

da devre dışı bırakılması önem arz ediyor. Bilim kendini bu noktada son derece açık ifade eder. Çünkü çok değerli ve telafisi mümkün olmayan çok fazla zaman zaten kaybedilmiş durumda olduğu için (gerçekten de artık fazla zamanmız kalmadı) bu malvarlıklarına artık bir dur demenin zamanı gelmiştir. Yatırımlar, daha doğrusu kapitalist rantlar için yapılmış tüm zararlı yatırımlar olabildiğince çabuk geri çekilmelidir. Yapılan bir tahmine göre, boru hattındaki her projenin hemen askıya alınması bile; ancak fosil yakıtlarla işletilen tüm enerji santrallerinin beşte birinin hizmet dışı bırakılmasıyla birlikte 2°C'ye inme hedefini ulaşılabilir hale getirecektir (bu tahmin 2018 itibariyledir, ilerleyen yıllar boyunca her zamanki gibi iş piyasasının gereksinimleri daha da artacaktır).[8] Bu aslında çoktan batmış bir sermayedir. Şimdi, iklim mücadelesindeki bu istikrarlı duruşun, bu kadar ürkütücü bir meydan okuma olarak görünmesinin bir nedeni de, kapitalist mülkiyetin nihai kutsal alan statüsüne sahip olması yüzünden, hiçbir devletin bu fikri hayata geçirmeye hiçbir şekilde hazır olmamasıdır. Elindeki her şeyi çöp yığınına atmaya hangi biri cesaret edebilir ki? Hangi hükümet, bu miktardaki kârın devre dışı bırakılmasını sağlamak için iktidarını kullanmaya isteklidir? Bu yüzden tılsımı bozacak bir şeyleri artık bizler ortaya koymak zorundayız. Bu alandaki en iyi çağdaş araştırmacılardan biri olan R. H. Lossin, bu tılsımın bozucusu olarak sabotaj yöntemini önerir: "Sabotaj, geçici de olsa bir tür mülk ilhakıdır. Aciliyet arz eden iklim sorunuyla ilgili olarak, hem mantıklı, haklı ve etkili bir direniş biçimi hem de kapitalist mülkiyet ilişkilerine atfedilen kutsallığa doğrudan bir saldırıdır."[9] Elektrikten yoksun bir

8. Pfeiffer vd, "Committed Emissions".

9. R. H. Lossin, "Sabotage as Environmental Activism", *Seminer*, 3 Temmuz 2018, publicseminar.org; Jeff Diamanti ve Mark Simpson, "Five Theses on Sabotage in the Shadow of Fossil Capital", *Radical Philosophy* 2.2, 2018, s. 3-12.

rafineri, paramparça bir kazıcıdan başka bir şey değilken, bu yapıların devre dışı bırakılması da sonuçta bir şekilde mümkündür. Mülkiyet dünya üzerinde sonsuza kadar ayakta kalamayacaktır. Yüz yüze olduğumuz bu öncelikli sorunu düşündüğümüzde, bu tesisleri dokunulmaz kılan hiçbir teknik, doğal veya ilahi yasa da yoktur. Devletler kendi insiyatifleriyle çitleri kıramıyorlarsa, birileri bir şekilde bunu gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. Aksi takdirde, bu mülkiyet tutkusu, bizleri dünyamızı kaybetme bedeliyle karşı karşıya bırakacaktır.

O halde, CO_2 yayan araçlara karşı böyle bir eylem kampanyasının ilk amacı iki yönlü olacaktır: Daha fazla yatırım yapmayı caydıracak bir unsur oluşturmak ve yatırımların devre dışı bırakılabileceğini ispatlamak. İlki, tüm yeni cihazların devre dışı bırakılmasını veya sökülmesini gerektirmeyecek, yalnızca riski güvenilir bir şekilde iletmeye yetecek kadarını gerçekleştirmeyi hedef almak olacaktır. Bu katı seçiciliğin gözlemlenmesi de gerekir. Süfrajetler tarafından üstlenilen mülklere yönelik saldırılarda, şimdi gerçekleştirilemeyecek bir gelişigüzellik vardı; iklim hareketi aktivistleri postanelere, çay ocaklarına ve tiyatrolara saldırılar düzenleseler, bunun yatırımcılar için hiçbir şekilde caydırıcı bir ortam sağlayamayacağı oldukça aşikârdır. Şimdilik, sadece kömür iskeleleri ve buharlı yatlar o dönem hedefleriyle kıyaslanabilir nitelikte sayılabilir. Ancak oy hakkı savunucularının devletin kolunu bükmeye çalıştıkları gibi (kendi başlarına herhangi bir oy hakkını yasalaştıramadılar), başka bir amaçları da devletleri yasağı ilan etmeye ve hisselerin elden çıkarılması konusunda hissedarlara bir baskı mekanizması işlevi görmek olacaktır. "Mevcut küresel enerji sistemi, trilyonlarça dolarlık malvarlığı ve iki yüzyıllık teknolojik evrimi yansıtan, şimdiye kadar yapılmış en büyük altyapı ağıdır" ve enerjinin yüzde 80'ini hâlâ fosil yakıtlardan

sağlıyoruz.[10] Aklı başında hiç kimse, aktivist gruplarının bunun tamamını ya da sadece beşte birini bile yakıp kül edebileceğini (veya böyle bir üçüncül yangının kesinlikle arzu edilir olacağını) düşünmez. En sonunda bir şekilde geçiş sağlanmak zorundadır, aksi takdirde geçecek kimse zaten kalmayacaktır.

Ancak devletler, ana uygulayıcı olamayacaklarını tamamen kanıtlamış durumdalar. Bu noktadaki asıl soru; iklim hareketinin militan kanadının yöntem biçimi olan sabotajın krizi kendi başına çözüp çözemeyeceği, sermaye piyasasını rayından çıkarmak için gerekli olan *yıkımın sabotaj olmadan* meydana gelip gelmeyeceğidir. Açıkçası bu pek boş bir hayal de değildir. Sabotajların kullanılamayacağı fikrine güvenmek ve normal zamanlara ait taktiklere bağlı kalmak sağlamcı bir yaklaşım olarak da görünebilir. Lossin'e göre, hareketin durumun direniş gerektirdiğini kabul ederek, daha kararlı davranıp, protestodan direnişe geçiş yapmasının zamanı da artık gelmiştir: "Protesto, varolan durumdan hoşlanmadığımı ve artık bunun bir parçası olmayı reddettiğimi söylememdir. Direnmek ise, sevmediğim şeye son vermek demektir".[11] Bir Batı Alman köşe yazarının 1968'de, ziyarete gelen bir Black Power [Siyah Güç] aktivistinin sözlerini aktarırken yazdığı gibi, direniş diğer herkesin de sürekli aynı fikirde olduğunu söylemeyi bıraktığından emin oluşumdur. Böyle bir direniş biçimine yükseltilen itirazlar da elbette olacaktır. Peki, teknik olarak böyle bir direnişin başlaması mümkün müdür?

Şubat 2005'te yayımlanan *Pipeline and Gas Journal* dergisinde "Boru hatları çok kolay sabote edilebilecek unsurlardır. Basit bir patlayıcı bile bir boru hattının kritik

10. Seto vd, "Carbon Lock-In", s. 426.

11. Ulrike Meinhof, "From Protest to Resistance", *Everybody Talks About the Weather We Don't: The Writings of Ulrike Meinhof*, Seven Stories Press, New York, 2008, s. 239.

bir bölümünü haftalarca devre dışı bırakabilir"[12] ifadelerine yer veriliyordu. Bu noktada, Irak'ın ABD işgaline karşı direnişi esnasında, boru hatlarına yönelik yaklaşık 200 saldırı gerçekleştirilmişti. *Journal*, "Bu sabotaj silsilesi, endişe verici bir yatırım ortamı yaratarak, petrol ve gaz endüstrisini daha da büyütmesi beklenen petrol şirketlerini korkuttu" ifadelerine de yer veriyordu. Dahası Kürdistan'ın Türk kontrolü altındaki bölümlerinde, Çeçenya'da, Assam ve Kolombiya'da ise solcu gerillaların anahtar nitelik taşıyan bir boru hattına ciddi delikler açtığı ve *flüt* adı verilen benzer eylemler gerçekleştiriliyordu.

Fosil yakıt altyapısını iklim üzerindeki etkisinden başka nedenlerle sabote etme konusunda da uzun ve kayda değer bir gelenek vardır. Öyle ki, ANC yaptığı bir değerlendirmede petrol tedarikini ırk ayrımcılığının aşil topuğu olarak tanımlamıştır. 1960'larda beyaz devlet; Naziler tarafından çok gelişmiş bir kimyasal süreç olan hidrojenasyon yoluyla büyük miktarda yerli kömürü, sentetik petrole dönüştürme amacıyla enerji temelini sağlama alacak olan Sasol şirketini kurmuştu. Özgürlük mücadelesinin en görkemli eylemlerinden biri, Sasol'u hedef alıyordu.[13] Haziran 1980'de, MK'dan gelen komando birimleri, iki hidrojenasyon tesisinin etrafındaki güvenlik çitlerinde delikler açarak, yakıt tanklarına mayın yerleştirdi. Üç gün havada asılı kalan duman bulutu, Johannesburg'da kendinden geçmiş sarhoşlar tarafından bile görülebiliyordu. Bu eylem, beyazların dokunulmazlığı efsanesini paramparça etmişti. Kaybedilen petrolün miktarı çok da önemli değildi... Önemli olan o dumandan sütundu. ANC militanı Frene Ginwala'nın da ifade ettiği gibi Sasol bir iktidar simgesiydi.[14] Mandela yap-

12. Gal Luft, "Pipeline Sabotage Is Terrorist's Weapon of Choice", *Pipeline and Gas Journal*, 232. Sayı, 2005, s. 42-44.

13. Simpson, Umkhonto, s. 267-69. 1981 ve 1985'te Sasol tesislerini hedef alan eylemler için bkz. a.g.e., s. 284-285, 363-364.

14. Lee Jones, *Societies Under Siege: Exploring How International Economic Sanctions (Do Not) Work*, Oxford, 2015, s. 68.

tığı değerlendirmede, eylemin hareketin 1980'lerin başında yeniden canlanmasına katkıda bulunduğunu söylüyordu.[15] MK'nin beyin takımından biri olan Nadine Gordimer, "Bu saldırıların hiçbiri, devleti yıkmanın yanına yaklaşamadı; ancak rejime yönelik somut *potansiyel* bir tehdidin fiziksel kanıtları oldu. Bu eylem, beyaz üstünlüğünün uzun vadeli geleceğine yönelik gölgelerde de olsa dolaşan bir tehdidin varlığına yönelik güçlü hissiyatı temsil ediyordu."[16] Öyle ki, düşmanın cephesi artık yarılmıştı.

Boru hattı sabotajlarının en ünlüsü Filistin direnişidir. I. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupalı ve Amerikalı petrol şirketleri, Basra Körfezi'nde keşfedilen depolara baskınlar düzenlemişti. Bu baskınlar, Filistin'deki İngiliz mandası için merkezi bir sanayi projesi olan, Kerkük'ten Ürdün çölünü geçerek Kuzey Batı Şeria'ya, Celile'ye ve Irak petrolünün teslim edilebileceği Hayfa'daki rafineriye kadar uzanan ve dünyaya açılan bir boru hattının inşa edilme sürecine dönüşmüştü. Filistinliler 1936'da genel grev ilan ederek ayaklandığında (ki bu, o dönemin en ürkütücü anti-emperyalist ayaklanmalarından biriydi) gerçekleşen eylemlerin çoğu bu boru hattı etrafında dönmeye başlamıştı. Grev başladıktan iki ay sonra, isyancılar ilk bombalama eylemlerini gerçekleştirdi. Üç yıl süren ayaklanma gitgide güçlenmişti ve neredeyse her gece boru hattına yönelik çeşitli eylemler gerçekleştiriliyordu. Patlatıyorlar, ateşe veriyorlar ya da silahlarla ateş ederek

15. Mandela, *Long Walk*, s. 603.

16. Seidman, "Guerrillas", s. 71, 118. I. Dünya Savaşı'nın sonrasında boru hatlarının 1936-39 isyanındaki yeri için bkz. Rachel Havrelock, "The Borders Beneath: On Pipelines and Resource Sovereignty", *South Atlantic Quarterly*, 116. Sayı, 2017, 408-416; Matthew Hughes, "Terror in the Galilee: British-Jewish Collaboration and the Special Night Squads in Palestine during the Arab Revolt, 1938-1939", *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43. Sayı, 2015, 590-610; Steven Pressfield, *The Lion's Gate: On the Front Lines of the Six Day War*, Penguin, New York, 2015, s. 77.

mermi delikleri açıyorlardı. Yeraltına gömülü olduğu kısımlarda ise beşerli ya da altılı gruplar halinde toprağı kazıyor boruyu açığa çıkarıyor, kırıyor ve taşlara sarılmış alevli kumaşlarla tutuşturuyorlardı. Hattı tekrar tekrar kapatmak zorunda kalan İngiliz sömürgeciler, ana gelirlerinden ve enerji kaynaklarından mahrum kalıyorlardı. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) hitabet ustası Ghassan Kanafani, uzun mesafeler boyunca korunmadan uzanan bu hat için "Bu hayati boru hattını savunamıyorlar çünkü artık bir boru hattından çok daha fazlası haline gelmiştir. Filistinli Arap köylülerin kulaktan kulağa aktardığı bu eylemler, halk kahramanlık eylemlerini yücelten efsaneler arasında 'boru' adıyla kendisine yer edinmiş ve bu kavram artık kutsal bir folklor unsuru olarak kabul edilmektedir"[17] ifadelerini kullanmıştı.

Sabotajlar, 1969'da FHKC tarafından yeniden başlatıldı.[18] O yılın mayıs ayında, Cephe'den 6 savaşçı, İsrail işgali altındaki topraklara Lübnan'ın güney tarafından gizlice giriyor, Golan Tepeleri'nin dağlık arazisini geçerek Suudi Arabistan'dan Akdeniz'e ham petrol taşıyan boru hattının korunmayan bir bölümünü keşfediyorlardı. Gece boyunca boru hattının etrafını kazarak, patlayıcılar yerleştirmişler ve yakalanmadan kaçmayı da başarmışlardı. Haftalar sonra, başka bir hücre de Hayfa'daki rafineriye sızarak bombalamıştı. Yaz bitmeden önce FHKC Nakab çölünde iki yüksek gerilim kulesini ve bir boru hattını daha patlatmıştı. FHKC'nin editörlüğünü Kanafani'nin yaptığı haftalık gazetesi *Al-Hadaf*'ta, amacın "düşmanı ekonomik olarak, özellikle petrol üretimi çerçevesinde vurmak" olduğu açıklaması yapılıyordu. 1969 eylemlerinin

17. Ghassan Kanafani, *The 1939-39 Revolt in Palestine*, Committee for a Democratic Palestine, New York, 1972, s. 58.
18. Zachary Davis Cuyler, "Toward the Target and the Goal: Infrastructure Sabotage and Palestinian Liberation in the Pages of Al-Hadaf", *Historical Materialism*.

yakın zamanda yeniden hayata geçirilmesi gerektiğine dair değerlendirmelerde bulunan Zachary Davis Cuyler, Cephe'nin petrolü düşman üçlü olan ABD emperyalizmi, İsrail sömürgeciliği ve Arap gericiliği için maddi bir temel, sabotajı da "emperyalizmin köprülerini yıkma yolu" olarak gördüğünü ifade ediyordu.

Pipeline ve Gas Journal, en kapsamlı tesis yıkımın gerçekleştirildiği Nijerya'ya ayrı bir önem atfediyordu. Nijer Deltası'nı harap eden petrol şirketlerine karşı mücadele eden pasif direniş hareketinin 1990'ların sonunda tuğladan bir duvara çarpmasından sonra, örgütlü Ijaw gençliği ve diğer topluluklar onları şiddet yoluyla topraklarından çıkarma girişiminde bulundular. 2005 yılının sonlarında, Nijer Deltasının Kurtuluşu Hareketi (MEND), bu şirketlere ayrılmaları, aksi takdirde "şiddet içeren eylemlerle karşılaşacakları" yönünde ültimatom vererek varlığını ilan ediyordu. Petrol üzerinde yoğunlaşarak, benzersiz bir gerilla savaşı başlatan MEND, daha sonra Michael Watts'ın ifadesiyle "fevkalade iddialı bir dizi saldırıyı" üstleniyordu.[19] Boru hatlarını havaya uçurmak, gemilere saldırmak, kıyı platformlarını yıkmak, ofisleri yok etmek ve tesis çalışanlarını kaçırmak gibi çeşitli saldırılar gerçekleştirmek için dereler ve bataklıklar arasında teknelerle hızla hareket ediyorlardı. Serinin ilki *Siklon Operasyonu* olarak adlandırıldı. MEND, isyanın zirveye ulaştığı 2006 ile 2008 yılları arasında Afrika'nın başlıca petrol ülkesi olan Nijerya'nın petrol üretiminin üçte birini eylemleriyle durdurmuştu. Watts, "Petrolün istikrarlı ve düzenli akışı", "tarihsel olarak benzeri görülmemiş bir şekilde sorgula-

19. Cyril Obi ve Siri Aas Rustad (Ed.), *Oil and Insurgency in the Niger Delta*, Zed Books, Londra, 2011; Freedom C. Onuoha, "Oil Pipeline Sabotage in Nigeria: Dimensions, Actors and Implications for National Security", *African Security Studies*, 17. Sayı, 2008, s. 99-115; Michael Watts, "Petro-Insurgency or Criminal Syndicate? Conflict and Violence in the Niger Delta", *Review of African Political Economy*, 34. Sayı, 2007, s. 637-60.

nıyordu" gözlemini aktarıyordu.[20] Kısa bir süre için de olsa, Shell, ExxonMobil ve başka pek çok sömürgen şirket geri çekilmenin eşiğine gelmişti.

Mısır Devrimi sırasında, Mübarek rejiminin İsrail devletine gaz tedarik etmek için kullandığı boru hattı (piyasa fiyatlarının altında) halkın bir kısmının da öfkesini çekmişti.[21] Gerçekleştirilen on adet sabotaj eylemi tıkaçları kapattıktan sonra, İsrail de ödemeleri iptal etmiş, haliyle anlaşma da bozulmuştu. Mübarek'i deviren on sekiz günlük eylemlilik süreci ile Abdel Fattah al-Sisi'nin darbesi arasındaki dönemde boru hattı yaklaşık otuz patlamayla tekrar tekrar sarsılmıştı. Hindistan'da ise, Naksalitler (Naxalites)* düzenli aralıklarla kömür madenlerine ve demiryollarına saldırıyorlardı.[22] 2009 ve 2010'da Hindistan hükümet yetkilileri, yakıtın nakliyesinin doğru yapılamadığından şikâyet ederek, yeni madenler açmak isteyen yatırımcılar için fiilen işletime yasak bölgeler oluşturmuş ve ülkenin kömür üretiminin dörtte biri azalmıştı. 2019 yazındaki diğer eylemlerin yanı sıra Naksalitler, Chhattisgarh eyaletinde kömür nakliyesine de saldırmışlar, Jharkhand'da kömür taşıyan 16 aracı ateşe vermişler, Maharashtra'daki bir otoyolun yanı sıra hiç durmayacakmış gibi işleyişini sürdüren bir kömür

20. Watts, "Petro-Insurgency", s. 645.

21. Bassiouni, *Chronicle*, s. 301, 580.

* Hindistan'da faaliyet gösteren komünist gerillalara verilen ad. (y.h.n.)

22. Utpal Bhaskar, "Naxals Put the Squeeze on Transport of Jharkhand Coal", *Live Mint*, livemint.com, 1 Aralık 2019; Ruchira Singh, "Maoist Threat Hampering India Coal Output-Minister", *Reuters*, reuters.com, 23 Haziran 2010; Ruchira Singh ve Krittivas Mukherjee, "Govt Clamps Down on Maoists to Woo Investors", *Reuters*, 3 Ağustos 2010; Shivani Gite, "Maoists Blow Up Diesel Tanker in Chhattisgarh, Three Dead", *Track*, newstracklive.com, 24 Eylül 2019; FP Staff, "Gadchiroli Naxal Attack Today", Güncelleme: "Security Personnel, Driver Killed; Sharad Pawar Demands CM's Resignation", *Firstpost*, firstpost.com, 1 Mayıs 2019; IANS, "Jharkhand: Maoists Set 16 Vehicles Ablaze, Assault Six Labourers", *India Today*, indiatoday. in, 12 Temmuz 2019.

katranı üretim tesisini inşa eden bir şantiyede çalışan 27 makine ve iş aracını da ateşe vermişlerdi. Mısırlı ve Hintli devrimcilerin ideolojik olarak fazla ortak noktası olmasa da, her ikisi de fosil yakıt altyapılarını hedef alıyordu.

Ardından Körfez'de yeni bir eylem rekoru daha kırılıyordu. Aktardığımız eylemlerden hiçbiri; boru hattı sabotajı geleneğine sahip başka bir ülke olan Yemen'de 14 Eylül 2019'da dünyanın en büyük petrol işleme tesisi olan Abqaiq'teki Aramco rafinerilerine yönelik Husi isyancıların, başlattığı eylemlerin yarattığı etkinin yanına bile yaklaşamadı. İnsansız araçlar, depolama tanklarını delmek, tutuşturmak ve işletmenin trenlerini kullanılamaz hale getirmek için bölgeye akın etmişti. Tek bir darbede, küresel arzın yüzde 7'sini oluşturan Suudi Arabistan'daki petrol üretiminin yarısı üretim dışı kalmıştı. Sabotaj ve gerilla savaşı tarihindeki hiçbir eylem, petrolün pompalanmasıyla orantılı böyle bir kırılma sağlayamamıştı. Uzmanlardan oluşan bir grup araştırmacıya göre, bu saldırı yeni bir asimetrik savaş çağının habercisi anlamına geliyordu.[23] İsyancılar enerji sistemini taşıyan sütunları yıkmak için küçük ve ucuz olan oyuncak benzeri uçakları artık kullanabiliyorlardı. Sermaye piyasasının sitesi olan *Bloomberg* bile titretilmişti. Abqaiq eylemi, "geçici de olsa asırlık bu endüstriyi dize getirebilecek yıkıcı teknolojiler çağında küresel ham petrol arzının kırılganlığına dair kesin bir kanıt"[24] niteliği taşıyordu. Bir iklim aktivistinin hayal ettiği bundan başka ne olabilirdi ki?

Geçmişten ve günümüze kadar tutulmuş bu kayıtlar göz önüne alındığında, ortaya çıkan soru devlet dışında

23. Martin Chulov, "Middle East Drones Signal End to Era of Fast Jet Air Supremacy", *Guardian*, 16 Eylül 2019; P. W. Singer, "The Future of War Is Already Here", *New York Times*, 18 Eylül 2019.
24. Anthony Diapola ve Verity Radcliffe, "Saudi Attacks Reveal Oil Supply Fragility in Asymmetric War", *Bloomberg*, bloomberg.com, 15 Eylül 2019.

örgütlenen insanların gezegeni yok eden türden mülkleri yok etmesinin teknik olarak mümkün olup olmadığı değildir; tıpkı teknik olarak yenilenebilir enerjiye geçmenin mümkün olduğu gibi bu da mümkündür. Soru, bu şeylerin iklim hareketi için *neden geçerli olmadığı* ya da daha doğrusu, neden iklim mücadelesi dışında iyi ve kötü her türlü sebepten dolayı meydana gelebildiğidir. Bu, Lanchester'ın Güney Yarımküre paradoksudur. Fosil yakıtların işlenmesi yoluyla elde edilen ürünler Güney'de nispeten daha seyrek bir şekilde yayılmış olabilir; ancak *üretimlerinin* en zengin sabotaj geleneğine ev sahipliği yapması için gereken altyapı hatları da yeterince çizilidir. Güney, iklim çöküşünün etkisiyle yaşanan darbeler yüzünden sallanmaya devam ediyor. Bazı anketlere göre, kısa ve orta vadede kaybedecek çok daha fazla şeyi olan Güney'deki yaygın endişenin Kuzey'dekine göre çok daha yüksek olduğu kaydedilmiştir. Bu bölge, büyük mülkiyet yıkımına dair teknik bilginin en canlı olduğu yer olsa da, eylemsel eksiklik de göze çarpmaktadır. Bu duruma ilişkin akla gelen iki açıklayıcı faktör vardır: Birincisi, devrimci siyasetin genel uyku halidir. Güney'de daha yüksek bir konumda olan hareket noktasının Kuzey'e göre daha dik olması, bu noktaları birleştirmek için gereken bilinç düzeyini düşürür.[25] İkinci faktör ise iklim krizinin yeterince politize edilememiş olmasıdır. İnsanlar bu krizle mücadele için acı çekmeyi göze alsalar da çok fazla karşı direniş ortaya koyamıyorlar.

Mısır'ı bu bağlam için örnek olarak ele alabiliriz. Yükselen deniz deltaya nüfuz ettiğinde tarlaların verimi

25. Hanno Sandvik, "Public Concern over Global Warming Correlates Negatively with National Wealth", *Climatic Change*, 90. Sayı, 2008, s. 333-341; So Young Kim ve Yael Wolinsky-Nahmias, "Cross-National Public Opinion on Climate Change: Effects of Affluence and Vulnerability", *Global Environmental Politics*, 14. Sayı, 2014, s. 79-106; Alex Y. Lo ve Alex T. Chow, "The Relationship Between Climate Change Concern and National Wealth", *Climatic Change*, 131. Sayı, 2015, s. 335-48.

tuzlu suyun etkisiyle düşüyor. Kahire'de dayanılmaz bir şekilde artan yaz sıcaklığı başka önemli bir sorundur, ki eskiden Kuzey Mısır'daki hasat oranının diğer ekmek üretim havzalarının çoğundan daha hızlı düşeceği tahmin ediliyordu. Aswan Gölü ve Nil'deki buharlaşma oranları da yükselmeye devam ediyor. Tüm bu sorunlara rağmen ülkede iklim sorunu neredeyse ölmüş bir gündemdir. Mübarek'in iktidardan düşüşünden hemen sonrasına kadar, bu konu kamuoyunda çok fazla gündeme bile gelmiyordu. Sisi perdeyi indirdi ve ülke politikasının direksiyonunu daha da sert bir şekilde fosil yakıta doğru çevirdi. İsrail ile yapılan anlaşmayı tekrar yürütmeye koymakla kalmamış, artık Mısır, o devletin kontrolündeki bölgelerden yeni keşfedilen gazı da ithal etmekle yükümlü hale gelmişti.[26] Kömür için de bir hamle yaparak yakma kapasitesini sekiz kat artırmayı planlayarak, (Çin-Mısır ortaklığının iddia ettiği gibi dünyanın en büyüğü değilse de) Afrika'daki kömürle çalışan en büyük elektrik enerjisi santrali inşasını da bizzat Sisi denetliyordu. İlk protestolar bastırılmış olsa da çaresiz kalan çevre bakanı görevden alınmıştı. Az sayıda ülke de, taahhüt edilen emisyonların büyümesine karşı benzer son hamlelerini yapıyordu.[27] Çok azı da güneş ışığı ve rüzgârla (Sisi iktidarında elektrik üretiminin yüzde 1'inden daha azını oluşturan) kutsanmış ve bir şekilde daha az zarar görür durumdadır. Bu faktör donanımlarını, sabotaj içeren devrimci mücadelelerini taze ve ham tarihiyle eşit derecede harmanlamış çok az gelenek vardır. Bu mücadele gelenekleri de tamamen bastırılmıştır. Bir gün milyonlarca Mısırlı, hayatlarını mahveden bu güçleri protesto etmek için Süveyş Kanalı

26. Robert Springborg, "Egypt: The Challenge of Squaring the Energy-Environment-Growth Triangle", Robert E. Looney (Ed.), *Routledge Handbook of Transitions in Energy and Climate Security*, Routledge, Abingdon, 2017, s. 272-284.
27. Edenhofer vd, "Reports of Coal's", s. 4, 7.

bölgesine kitleler halinde toplanırsa, bazıları da Sisi'nin kömür santrallerine yönelirse; belki bir fark yaratılabilir. Ama varolan konformizm yüzünden o gün oldukça uzak bir gelecekteymiş gibi görünüyor.

Güney Yarımküre'nin başka ülkelerinde de karşılaştırılabilir başka bileşenler de mevcuttur. İran bir iklim felaketinden diğerine yalpalıyor, petrol ve gaz zenginlikleri üzerinde oturan yönetici bir milyoner molla sınıfına sahip. Yenilenebilir enerji potansiyelini açığa çıkaramıyor ve 1979'dan sonra yıllar içinde yerle bir edilmiş yaygın bir devrimci siyaset geleneği olan Halkın Fedaileri de artık çekilmiş durumda. Güney Afrika, Nijerya, Kolombiya ve diğerleri de buna benzer süreçler yaşadı. Ancak fosil yakıt altyapısının sabote edilmesinin patenti Güney Yarımküre'ye ait değildir. Aslında, sabotaj yöntemi altyapının en az kendisi kadar eskidir. Ludditlere, Plug Plot İsyanları'na ve İngiltere'deki buhar motorları ve endüstriyel makineler ağında yer alan dönemin işçi sınıfı hareketlerine kadar uzanır. Bu durum, paradoksu daha da gizemli kılıyor. CO_2 yayan cihazlar, canlandırdıkları güçlere (otomasyon, apartheid, işgal) öfkeli olan alt gruplar tarafından iki yüzyıldır fiziksel olarak kesintiye uğratıldı; ancak *kendi içlerinde* henüz yeterince yıkıcı güçler haline gelememiş bir durumdalar.

1970'lerde ve 1980'lerde o zamanlar Üçüncü Dünya olarak bilinen ülkelerin kurtuluş mücadeleleriyle dayanışma içinde kendilerine karşı gerçekleştirilen sabotaj eylemlerini Batı Avrupa da deneyimlemiştir.[28] 1972'de Filistinli militanlar Hamburg yakınlarında Esso'ya (şimdi ExxonMobil) ait bir boru hattını patlatmıştı. 1980'lerin ortalarında, "anti-emperyalist cephe"ler olan Action Di-

28. Brynjar Lia ve Åshild Kjøk, "Energy Supply as Terrorist Targets? Patterns of 'Petroleum Terrorism' 1968-99", Daniel Heradstveit ve Helge Hveem (Ed.), *Oil in the Gulf: Obstacles to Democracy and Development*, Ashgate, Aldershot, 2004, s. 105-106, 109, 114, 120-21.

recte (Fransa), Rote Armee Fraktion (Almanya), Cellules Communistes Combattantes (Belçika), kendi ülkelerinden geçen NATO boru hatlarına karşı bir eylemlilik oluşturmak için bir araya gelmişler, sonrasında da bir düzine boru hattı ve yakıt istasyonunu havaya uçurmuşlardı. 1980'lerde Apartheid'a karşı gerçekleştirilen uluslararası isyanın bir bileşeni olan aktivistler, Güney Afrika ile ticaret yapmaya devam eden şirketlerin benzin istasyonlarını, özellikle de Hollanda'nın Groningen eyaletindeki Shell istasyonlarını ateşe verdiler. 1990'ların ortalarında İsveç'te Nijer Deltası halklarına yapılan muameleye karşı havan karakolları işgal edildi ve ateşe verildi. Ama iklim mücadelesi adına böyle eylemliliklerin gerçekleştirildiğini de henüz göremiyoruz.

Avrupa'da son yıllarda yaşanan geriye gidişin başka bir yönü de, aşırı sağın siyasi şiddeti fiili olarak tekeline almış olmasıdır. Sarı Yelekliler ise, Fransa'da bu dönemsel özelliğe karşı istisnai bir fiili durum yaratmıştır.[29] 2015'teki sözde mülteci krizi sırasında en sağdaki radikal kanat etkisinin bir yansıması olarak Almanya'daki sığınma merkezlerine karşı doksan iki kundaklama gerçekleştirilerek devleti sınırları kapatma konusunda baskı altına sokmuştur. Benzer bir ateş dalgası, AB'deki göçmenlerin ikinci ana kabul edicisi olan İsveç'i de sarmıştır. Öte yandan, her iki ülkede de fosil yakıt altyapısına yönelik tek bir saldırı kaydedilmedi. Bu eylem dağılımı, bu krizin ortasında insanın patalojik mantıksızlığı başlığı altına dahil edilmelidir. Mülklere yönelik saldırılar hâlâ yapılabiliyor. Sadece yanlış insanlar tarafından ve çok yanlış hedeflere yönelik gerçekleştiriliyor. Ancak sabotajın patlamalar, mermiler, piromani yollarıyla gerçekleştirilmesi de şart değil. FHKC, MEND veya Husilerin askeri yeteneklerine sahip olmak da mümkün olamayabilir. Bu durumda, bir duman bulutu yaratmadan da bir şeyler hayata geçirile-

29. AFP, "Increase in Arson at German Refugee Centres: Police", *Local*, thelocal.de, 14 Mayıs 2016.

bilir. Sabotaj çok yumuşak bir şekilde, hatta zekice çok farklı biçimlerde de uygulanabilir.

Temmuz 2007'nin sıcak ve sakin bir gecesinde, Stockholm'ün merkezindeki en zengin mahallesi olan, milyarderlere ve aristokratlara ev sahipliği yapan ve görkemli sakin bir ortam olan Östermalm, şehrin başka yerlerinde yaşayan bir grup genç kadın ve erkek tarafından ziyaret ediliyordu. Birisi köpeğini gece yürüyüşüne çıkarmış. Bir diğeri de ışığı kapatmadan önce pencereden dışarı bakmıştı. Bir başkası da bisikletiyle evine giriyordu. Sokaklarda yürürken, durup eğildiğimizde, hızlı bir şekilde tekrar yürüdüğümüzde, tekrar durup tekrar eğildiğimizde, sonrasında ayağa kalkıp tekrar ilerlediğimizde kimse bizi fark etmemiş gibi görünüyordu. Östermalm'in kaldırımları boyunca, saatlerce tıslama ve fışkırma gibi evlerindeki insanlar tarafından duyulamayacak seviyelerde sesler çıkmıştı. Sabah uyanan altmış SUV sahibi arabalarını asfalta yapışmış buldu. Ön camlarında da okumaları için bırakılmış birer bildiri yerleştirilmişti:

> *SUV'larınızın bir veya daha fazla lastiğinin havasını indirdik. Kişisel olarak algılamayın. Sevmediğimiz, SUV'larınız. Ne kadar benzin yaktığının kesinlikle farkındasınız, bu yüzden sizi bu konuda aydınlatmamıza gerek de yok. Ama görünüşe göre, SUV'larınızı şehrin sokaklarında sürmek için yaktığınız tüm benzinin başkaları için yıkıcı sonuçları olduğunu ya bilmiyorsunuz ya da umursamıyorsunuz.*

Sonra krizin baştan sona tüm ABC'sini de yazmıştık. Varlıklı bir İsveçli olarak, kırsalda yaşayan fakir insanların, fırtınanın ilk dövdüklerinin aksine araç sahiplerinin bir süreliğine daha iyi olacağına dikkat çekiyorduk. Bu fırtınanın en kötü hali bile "emisyonlar azaltıldığında" önlenebilir. Hemen şimdi. Yarın artık geç kalmış olacağız. Bu nedenle, lastiklerdeki havayı serbest bırakarak SUV'larınızı devre dışı bıraktık. Toplu taşımanın iyi olduğu bir

şehirde yaşadığınız için gideceğiniz yere ulaşmakta pek zorluk da çekmeyeceksiniz. İmza: Asfaltsdjungelns Indians, Beton Ormanın Kızılderilileri anlamına gelen imza, kuşkusuz aptalca, hatta oldukça uygunsuz bir isimdi. (Bu kültürel imzamızdan rahatsız olan bir Kızılderili'den eleştiri e-postası bile almıştık.) Erken saatlerde, bu ilk eylemin sorumluluğunu üstlendiğimizi açıkladığımız bir basın bildirisi yayımladık.[30] Bu bildiride başkalarına da işe koyulma çağrısı yaptık.

Bu bildiri, o sırada İsveç'te en çok satan model olan Volvo XC90'dan kötü şöhretiyle tanınan Hummer'a kadar en çok bilinen SUV modellerinin resimlerinin ve adlarının bir listesini ve basit bir eylem kılavuzunu da içeriyordu. Lastiğin supabındaki kapağı sökün. İçeride, aşağı doğru itildiğinde havayı serbest bırakacak bir pim vardır. Oraya haşlanmış kuskus tanesi veya mısır tanesi büyüklüğünde bir çakıl parçası yerleştirin. Ya da bizim önerdiğimiz gibi bir maş fasulyesi kullanarak kapağı tekrar vidalayın. Bu küçük nesne supabın içindeki pime bastırdığında, lastik yaklaşık bir saat sonra tamamen inmiş olacaktır. Basılı haldeki broşürü ön cam sileceklerinin altına yapıştırmayı da unutmayın, böylece araç sahibi tamirat yaptırmayı gözden kaçırıp, havası inmiş lastiklerle yola çıkmaya kalkışmasın, bu sırada yaptığı seçimi düşünme şansına da sahip olacaktır. Bunu, esnaf ve işçiler tarafından kullanılan kamyonlara, engelliler için üretilen jiplere, minibüslere ve ucuz arabalara uygulamaktan kaçının, eylemimizi gerçekleştirecek tüm gönüllü kesimlere tavsiyemiz, doğrudan zenginlerin kullandığı SUV'ları hedef almaları yönündedir. Herhangi bir faydaları dokunmayan SUV'ların kullanımı bölgedeki engebeli arazi nedeniyle Östermalm'da çok da yaygın değildir. Şehir asfaltının yumuşaklığını ve konforunu pek terk etmezler. Sahipleri sadece zenginlik gösterisi yapabilsin diye CO_2 yayma-

30. (Blog hâlâ günceldir) asfaltsdjungelnsindianer.wordpress.com.

ya devam ederler. SUV sürücülerini, yeni milenyumun başlarında, ne kadar çok parası olduğunu göstermek için bölgedeki barlarda aşırı pahalı şampanya şişelerine para döküp, mantarlarını patlatarak püskürtme şovu yapmak gibi kötü bir alışkanlık geliştirmiş olan Östermalm'in burjuva gençliğine benzetiyoruz. Aradaki tek fark, bu egzozun bir zemini ıslatmaktan fazlasını yapıyor olması, insanları zehirleyerek öldürüyor olmasıdır.

Bir tür orman yangınını andırıyordu. Yaz ve sonbahar aylarında İsveç'te "Kızılderililerin" izinden giden kendilerini "Kabileler" olarak adlandıran eylemci gruplar ortaya çıkmıştı. Stockholm şehir merkezindeki bir gece baskınında iki yüz adet SUV çalışamaz hale getirilebiliyor ve bunu başka bir bildiri takip ediyordu. Växjö'de birkaç tane, Göteborg'da elli tane ya da Malmö'nün lüks sayılabilecek Batı Limanı bölgesinde yetmiş adet araç bir anda elden geçirilebiliyordu. Bu eylemler, bir medya sansasyonu haline gelmişti. İklim eylemliliğinin ilk döngüsünün başlangıcında, Al Gore ve IPCC'nin* Nobel Barış Ödülü'nü almasından hemen önce ortaya çıkan ulusal yayın organları bu fenomeni gündemlerinden düşürmüyor, bölge temsilcilerini "ertesi sabah" raporlarını yayınlamaları için adeta eylemden eyleme koşturuyordu. İsveç'in ana akım medya gazetesi *Dagens Nyheter*'in hafta sonu dergisi departmanı, bir muhabirini "aşırı SUV yoğunluğu olan bölgelerde"[31] eylemlerini farlarla aydınlatıldığında saklanarak, sessizce devam ettiren bir Kabile grubunu takip etmek üzere içlerine bile sokmuştu. Hâlâ oluşum aşaması halinde olan hareket birçok kesim tarafından destekleniyor ve adına tezahüratlar yapılıyordu. Yeterli tepkiyi uyandıracak sayıda eylem en nihayetinde gerçekleştirilmişti.

* International Panel on Climate Change (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli). (y.h.n.)

31. Isabella Iverius, "Vi pyser däck för miljöns skull", *Dagens Nyheter*, 9 Eylül 2007.

Kızılderililer artık kendilerine yönelik oluşan büyük öfkenin hedefi haline gelmişti. Eylemlerimiz aslında hiçbir mülke kalıcı en ufak bir hasar vermiyordu. Araç sahiplerine, arabayı benzin istasyonuna çekme veya depolarını yeniden doldurma ile ilgili biraz zaman ve para kaybı yaşatacak basit zorluklar çıkarıyorduk. Bazıları içinse tam bir çile de olabiliyordu. Zemine yapışmış, bir çöp torbası boyutuna getirilmiş SUV'lar, amaçsızlıkları ve yetersizlikleri içinde alabora ediliyordu. Bunlar, bazı araç sahiplerine elbette katlanılamaz anlar yaşatıyordu. Bloglarımızda, "Eyleminizi yaparken denk gelseydim, sizleri öldürürdüm" gibi ölüm tehditlerinin yanında, "Ben ve başka pek çok kişi sizi intihar bombacıları ve pedofillerle aynı seviyede görüyor", "Aslında bazı pedofillerin salıverilmesini ve hücrelerinin sizin türünüzle dolmasını daha çok tercih ederdim", "İğrenç serseriler, lanet gerillalar gibi ortalıkta dolaşmadan önce biraz okuyun" gibi ardı arkası kesilmeyen tepkileri de yayınladık (bu, elbette sosyal medya trolleme çağından önceki süreçlerdi). Araba sahipleri, askerler, erkek sporları üzerine kurulmuş internet forumları bizlerden alınacak türlü intikam fantezileriyle dolup taşıyordu. Kızılderililerin ciğerlerini söndürmeye söz veren Beton Ormanın Kovboyları adlı bir blog bile kurulmuştu. Bu kontra-eylemci grup, üzerinde silah tutan bir çocuk resminin bulunduğu ve "Lastiklerimdeki hava özel mülkiyettir, tekerlerin havasını söndürme demokrasiye bir saldırıdır" sözlerinin yazılı olduğu çıkartmalar dağıtmışlardı. *Motor Life Today* dergisi, SUV sahiplerine ateşli silahların ve gerçek mühimmatın dağıtılmakta olduğu hakkında bir makale yayımlıyordu. Makalede, SUV sahiplerinin birçoğunun avcı ve asker olduğu konusunda uyarılarda bulunarak, "artık bazı Kızılderililerin kanının dökülebileceğini" yazıyordu.[32] Araçların koyu giysili gaddar adamlar tarafından korunduğu bile

32. Redaktionen, "Asfaltsdjungelns indianer kanske lever farligt", *Motor Life Today*, motor-life.com, Eylül 2007.

söyleniyordu. "Bu adamlar yaşamlarının her anını acımasızca sürdürüyorlar. Asla yeraltı kültürüyle yaşamıyorlar, canavar arabaları sadece ait oldukları sınıfı temsil etmiyor, erkekliklerinin sembolik olarak hadım edildiği korkusuyla hareket edecekleri de unutulmamalı."

Bu şiddetli intikam tasvirlerinin hiçbiri gerçekleşmemişti. Sadece bir kez bu gözü pek kahramanlardan biri, Kızılderililer grubunun bir üyesini yeraltı metro istasyonlarından birine kadar kovalamış (bu, beklenenden çok daha sembolik bir tepki olmuştu) ve onu tutarak, polisin onu gözaltına almasını beklemişti. Eylül ayının sonlarında, Stockholm ve Göteborg'daki kendilerine karşı yapılan tehditlere de göğüs geren Kabileler, Uganda'daki yarım milyona ulaşan şiddetli yağmur ve sel mağduruna ithaf ettikleri başka bir lastik patlatma eylem dalgasıyla yanıt veriyorlardı. "Dayanışma içindeyiz. Batı dünyasındaki en hastalıklı emisyon kaynaklarından bazıları için grev çağrısı yapıyoruz. 2007'nin ilk yarısında İsveç'te Volvo SUV satışları istikrarlı artışını sürdürse de, ikinci yarısında diğer modellerde de olduğu gibi yüzde 27 oranında düşüş yaşadı. Bu gelişme için kendimize de pay çıkarmıştık. Aralık ayında çıkardığımız eylem bilançosu sonuçlarına göre deyim yerindeyse 1500'den fazla SUV'u geçici olarak "etkisiz hale getirmiştik". Aldığımız önlemlere rağmen sahiplerinin araçlarını hâlâ kullandığına dair birkaç rapor bize ulaştı. Kış yaklaşıyordu. Bu, kar ve yağmurun birbirine karışacağı ve yolların gittikçe kayganlaşacağı anlamına geliyordu. Biz de, insanların hayatını riske atmak istemedik. Ateşkes ilan ederek, SUV sahiplerinden seçeneklerini barışa katkı sağlayacak şekilde yeniden gözden geçirmelerini isteyerek eylem sürecini şimdilik sonlandırdığımızı ve daha sonra yeniden başlatacağımızın sözünü vererek ilan ettik.[33] Ardından eylemlerin odak noktası, Kopenhag'daki COP15

33. Ateşkes *Asfaltsdjungelns indianer* gazetesinde "Nu tar vi indianer en paus" başlığıyla yayımlanmıştır, *Aftonbladet*, aftonbladet.se, 10 Aralık 2007.

zirvesi oldu. Beton Orman Kızılderilileri eylemlerine bir daha devam etmedi. Bu oldukça keskin bir sondu. Bu sonun şahsen bir talihsizlik olduğunu düşünüyorum.

Dahil olmaktan büyük zevk aldığımız SUV çökertme eylemi, şaka unsuru da barındıran doğrudan bir eylemdi. "Sabotaj" terimini hak etmek için belki de fazla neşeli ve hassas bir nitelik taşıyordu. O zamandan bu yana yakılan tüm fosil yakıtlar göz önüne alındığında ve bu eylemlilik sürecinden öğrenilecek bir şey varsa o da, daha pratik eylem yaklaşımlarının desteklenmesi gerektiği ve *biraz hayal gücü barındıran eylemlerin aktivistlerin CO_2 emisyonu yapan cihazları kolay yollardan nötralize etmesine olanak sağlayabileceğidir.* Ancak bu noktada şu itiraz da yükselebilir: Neden özel tüketimin peşine düşüyoruz? Hareket, dikkatleri liberal söylemin gözde özneleri olan tüketicilerden fosil yakıtların *üretimine* çekmek için çok çalışmamış mıydı? İlk hedefe tekrar yönelmek, bir gerileme yaşandığı fikrini uyandırmaz mıydı?

Ancak tüketim, özellikle de zenginlerin tüketimi sorunun bir parçasıdır. Gelir ve servet ile CO_2 emisyonları arasında çok sıkı bir korelasyon vardır. Kanada'dan Çin'e kadar değişen coğrafyalarda bu ilişki kanıtlanmıştır.[34] Nüfusun küçücük bir kısmı, salınan gazın oldukça büyük bir bölümüne sebep olanlardır. Bugünün dünyasında zengin olmak, Dario Kenner'ın *Carbon Inequality* [Karbon Eşitsizliği] kitabında tanımladığı gibi "haksız kirletme ehliyeti"[35]

34. Bkz. Emily Huddart Kennedy, Harvey Krahn ve Naomi T. Krogman, "Egregious Emitters: Disproportionality in Household Carbon Footprints", *Environment and Behavior*, 46. Sayı, 2014, s. 535-555; Dominik Wiedenhofer, Dabo Guan, Zhu Liu vd, "Unequal Household Carbon Footprints in China", *Nature Climate Change*, 7. Sayı, 2017, s. 75-80; Kyle W. Knight, Juliet B. Schor ve Andrew K. Jorgensen, "Wealth Inequality and Carbon Emissions in High-Income Countries", *Social Currents*, 4. Sayı, 2017, s. 403-412; Klaus Hubacek, Giovanni Baiocchi, Kuishuang Feng vd, "Global Carbon Inequality", *Energy, Ecology and Environment*, 2. Sayı, 2017, s. 361-69.

35. Dario Kenner, *Carbon Inequality: The Role of the Richest in Climate Change,* Routledge, Abingdon, 2019, s. 12, 17.

dağılımında zirvede olmak demektir. Süper zengin olmak, birden fazla malikaneye, SUV'lara ve başka lüks arabalara, yatlara, jetlere ve helikopterlere, hatta özel bir denizaltıdan kendine tahsis edilmiş özel bir havaalanına kadar arzu edilen her türlü konforu içinde barındıran yüzen bir yaşam alanı olarak hizmet veren özel yarı-dalgıç bir platforma sahip olmak anlamına da gelir. Hanelerin düzeyine ilişkin ayrıntılı bir araştırmadan sonra Kenner, "ABD ve Birleşik Krallık'taki *tüm zengin bireylerin* yaşam tarzlarıyla ilişkili önemli bir karbon ayak izi olduğu" sonucuna varıyor. Davetlileri partilerine taşımayı seven Lord ve Lady Bamford çiftinin, Mart 2016'da, Rajasthan Sarayları'nda dört gün boyunca süren görkemli doğum günü kutlamalarına katılacak yüz seksen kişiden oluşan arkadaş gruplarını almak üzere iki Boeing tipi jet kiralaması örneğini de ekliyor.

Toplam düzeyde, zenginler emisyonlar konusunda her zaman açık görüşlü olmasalar ve veri kısıtlamaları ve metodolojideki farklılıklar çeşitlilikler doğursa da, bu tür yaşam biçimleri olağanüstü derecede çarpık emisyon kaynakları olarak kayıtlara geçiyor. 2015 tarihli bir *Oxfam* raporu, insanlığın en zengin yüzde 1'inin, en fakir yüzde 10'unkinden yüz yetmiş beş kat daha fazla karbon emisyonuna sebep olduğunu ortaya koyarken; zenginler arasındaki bu hiyerarşiyi bozan en zengin Amerikalıların, listedeki en fakir grup olan Mozambiklileri iki bin kat düzeyinde ezdiğini gösteriyor.[36] Ilana M. Otto ve meslektaşları tarafından 2019'da *Nature Climate Change*'de yayımlanan bir makalede, türlerin en zengin yüzde 0,54'ünün en yoksul yarısından üçte bir oranında daha fazla karbondioksit yaydığı ortaya çıkmıştır.[37] Aynı yıl içinde yapılan başka bir araştırma, yirmi dört metreden uzun ve genellikle yetmiş

36. Oxfam, "Extreme Carbon Inequality", oxfam.org, 2 Aralık 2015.
37. Ilona M. Otto, Kyoung Mi Kim, Nika Dubrovsky ve Wolfgang Lucht, "Shift the Focus from the Super-Poor to the Super-Rich", *Nature Climate Change*, 9. Sayı, 2019, s. 82-87.

metrenin üzerinde olan yatlar olarak tanımlanan süper yatlara odaklanır. İnsanlığın tahmini olarak sadece yüzde 0,0027'si bile en küçük modellerini satın almak için yeterli malvarlığına sahiptir.[38] Microsoft'un kurucu ortağı Paul Allen'ın sahip olduğu süper yatın Ocak 2016'da korunan bir mercan resifine çarpması ve yüzde 80'ini çöp haline getirmiş olması gibi farklı çevresel etkileri görmezden gelen bu çalışma, yalnızca süper yatların hareket etmesi için yakılan benzinden kaynaklanan CO_2 emisyonlarını hesaplar. Bu çalışmaya göre küresel çapta sadece üç yüz tane olan bu yatlar, bir yılda Burundi'nin 10 milyonluk nüfusunun yaydığı kadar CO_2 üretmektedir.

Yüksek miktarlarda CO_2 yaymak istiyorsanız, uçmaktan daha kestirme bir yol yoktur. Bu tercih, aynı zamanda bugün zengin olmaya dair kriterlerden de biridir. Londra'dan Edinburgh'a tek bir uçuş, ortalama bir Somalilinin bir yılda ürettiğinden daha fazla CO_2 salarken, Londra'dan New York'a yapılan tek bir uçuş Nijeryalı ve Nepallilerin bir yılda yaydığından, Londra'dan Perth'e yapılan bir uçuş, Perulu ve Mısırlıların birlikte, Kenyalı ve Hintlilerin bir yılda ürettiğinden daha fazladır.[39] Dünyada kişi başına düşen yıllık emisyonları, Londra ile New York arasında bir kez uçan bir kişinin ürettiği emisyondan daha düşük olan elli altı ülke vardır. Bu rakamlar, havacılığın etkisiyle yapılan korumacı tahminlerin de üstündedir. Bu ateşi göklerden püskürten kimdir? İngiltere gibi uçak kullanma eğiliminin yüksek olduğu bir ülkede bile, 2018'de vatandaşların sadece yüzde 1'i tüm deniz aşırı rotaların beşte birinde uçmuşken; yüzde 10'u bu rotaların yarısını uçarak

38. Michael J. Lynch, Michael A. Long, Paul B. Stretesky ve Kimberly L. Barrett, "Measuring the Ecological Impact of the Wealthy: Excessive Consumption, Ecological Disorganization, Green Crime, and Justice", *Social Currents*, 6. Sayı, 2019, s. 377-395.

39. Niko Kommenda, "How Your Flight Emits as Much CO_2 as Many People Do in a Year", *Guardian*, 19 Temmuz 2019.

geçmiş, yüzde 48'i ise *hiçbir* deniz aşırı uçuş deneyimi yaşamamıştır.[40] Ancak süper zenginler ise, ya kendi şahsi uçaklarını tercih eder ya da lüks bir ejderha filosu etkisi yaratarak gökyüzünde gezinen Warren Buffett uçaklarını kiralarlar.[41] Yalnızca ABD'de faaliyet gösteren bu özel jetler, Burundi'nin yarısının bir yılda ürettiği kadar CO_2 üretmektedir.[42]

Bu emisyon ailesi, doğruluğu kanıtlanmış bir etik dışı konuma sahiptir. Bu bilgi, ilk defa 1991'de, tüm emisyonları eşit ele alarak hesap yapan iki Hintli iklim bilimcisi ve aktivisti Anil Agarwal ve Sunita Narain tarafından hazırlanan klasik niteliğindeki bir makalede açıklanmıştır. "Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ya da bu Üçüncü Dünya'nın herhangi bir yerinde benzinle çalışan otomobillerin karbondioksit yayma oranlarını, Batı Bengal'de ya da Tayland'da geçinmek için çalışan çiftçilerin çeltik tarlalarında ya da sığır güderken ürettikleri metan salınım oranlarıyla gerçekten eşitleyebilir miyiz?" ve "Bu insanların yaşamaya hakkı yok mudur?" sorularına yanıt arayan Agarwal ve Narain,[43] geviş getiren bir hayvandan veya çeltikten dolayı ortaya çıkan bir miktar metanın, belki bir SUV'den çıkan bir miktar CO_2 ile aynı ışınımsal zorlamaya sahip olabileceğini doğrulasa da, ortada ahlaki açıdan gece ve gündüz kadar birbirinden farklı kullanım amaçları olduğu da su götürmez bir gerçektir.

Bu görüş, daha sonra iklim krizinin en anlayışlı filozoflarından biri olan ve literatürde yaygın olarak kabul

40. Niko Kommenda, "1% of English Residents Take One-Fifth of Overseas Flights, Survey Shows", *Guardian*, 25 Eylül 2019.
41. Dario Kenner, "Inequality of Overconsumption: The Ecological Footprint of the Richest", Anglia Ruskin University and Global Sustainability Institute, Kasım 2015, s. 6.
42. Lynch vd, "Measuring", s. 389.
43. Anil Agarwal ve Sunita Narain, "Global Warming in an Unequal World: A Case of Environmental Colonialism", *Centre for Science and Environment*, New Delhi, 1991, s. 3.

görmüş *lüks kaynaklı* ve *geçim mücadelesi* yüzünden ortaya çıkan emisyonlar arasında bir ayrım geliştiren Henry Shue tarafından toplanmış ve biçimlendirilmiştir.[44] İlki yani lüks yaşamdan kaynaklı emisyonlar, zenginler rütbelerinin zevkinde debelenmekten hoşlandıkları için ortaya çıkarken, ikincisi fakir insanlar hayatta kalmaya çalıştıkları için zaruri olarak meydana gelir. Hindistan'da köylü bir aile, yemeklerini pişirmek için kömür kullanıyorsa veya evini kömürlü bir elektrik santrali sayesinde aydınlatıyorsa, soba ve lambadan başka alternatif enerji kaynağa sahip olmadıklarındandır.[45] Fosil ekonomisine bağımlı oldukları için, yaşamlarını sürdürmek için CO_2 yayan bu enerji türünü kullanmaktan başka seçenekleri yoktur. Süper yat kullanan bir kimse ise bu tür gerekçelerle aklanamaz. Bu insanlar isteseler, hayati bir ihtiyacından veya haktan vazgeçmeden, hatta herhangi bir rahatsızlık da yaşamadan, teknesinden kolaylıkla vazgeçebilirler. Geçimden kaynaklı emisyonlar, daha elverişli alternatiflerin yokluğunda, fiziksel yeniden üretim arayışında meydana gelir. Lüks yaşamdan kaynaklanan emisyonlar için ise hiçbir mazeret iddia etme hakkına sahip olunamaz. Üst düzey bir süper yat üreticisi şirketinin CEO'sunun sözleriyle ifade etmek gerekirse, "İnsanlar yatlara ihtiyaç duymazlar, yatları arzularlar."[46]

1993'te kullandığı bir ifadede, "Şimdilerde ihtiyaçlar ve arzular arasındaki sınır ünlendi; ancak bu bağlamdaki ayrımı görmezden gelmek anladığımız türdeki en temel farklılıkları bir kenara bırakmaktır"[47] diyen Shue, "Zen-

44. Henry Shue, "Subsistence Emissions and Luxury Emissions", *Law and Policy*, 15. Sayı, 1993, s. 39-59; (Yeniden Basım) Henry Shue, "Climate Justice: Vulnerability and Protection", Oxford, Oxford University Press, 2014, Böl. 2.

45. Wouter Peeters, Andries De Smet, Lisa Diependaele ve Sigrid Sterckx, *Climate Change and Individual Responsibility: Agency, Moral Disengagement and the Motivational Gap*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2015, s. 29-32.

46. Kenner, *Carbon*, s. 18.

47. Shue, *Climate*, s. 7.

ginlerin yapmaları gerekmeyen faaliyetlerde bulunmalarının tamamen müsrifçe yapılan, anlamsız ve gereksiz emisyonlar olduğunu kabul ederek işe koyulmalıyız" diye iddialarını sürdürüyordu.[48] Başka bir deyişle "Acil bir durumda yaşayan biri bile battaniyeleri satmadan önce mücevherlerini rehine verecektir".[49] Bu argüman, iklim mücadelesi tarihinin kritik bir anında ortaya çıkmıştı. 1990'ların başında, COP zirveleri toplanmaya başladığında, hükümetlerin küresel emisyonları sınırlayan bir anlaşmaya imza atmaları bekleniyordu. Bu noktadaki en çetin mesele ise, izin verilen emisyonların zengin ve fakir arasında nasıl bölüneceği olacaktır. Shue, zenginlerin yükseklerden uçmaya devam edebilmek adına modern yaşam standartları arayışından vazgeçmesinin ve gelişim frenini çekmesinin gerekmediğini savunan birçok kişiden biri olarak, temel nezaket ve adalet teorisinin tüm bilimsel aygıtında yoksullara *daha fazla yer verilmesini* talep ediyordu. Shue, ortaya koyduğu ayrımı da bu amaçla yapıyordu. Üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra, günümüzde COP zirveleri hâlâ pasif bir şekilde devam ederken ve dünya felakete doğru sürüklenirken, eski tespitinin artık geçerli olmadığını kabul etmek zorunda kaldı.

1990'larda veya 2000'lerin başında zengin olan hükümetler toplamda bir tavan sınır belirlemeyi ve kotalarını küçültmeyi kabul etseydi, ki hemen hemen herkesin talep ettiği de buydu, yoksul insanlara da biraz yer açılabilirdi.[50] Ancak hiçbir sınır koyulmadı. Küresel emisyonlar

48. Shue, "Subsistence Emissions", s. 55.

49. Shue, "Subsistence Emissions", s. 42, 56-58; Shue, *Climate*, s. 46; Henry Shue, "Subsistence Protection and Mitigation Ambition: Necessities, Economic and Climatic", *British Journal of Politics and International Relations*, 21. Sayı, 2019, s. 255-56.

50. Shue, *Climate*, s. 328-331; Shue, "Subsistence Protection", s. 255-257; Alex McLaughlin, "Justifying Subsistence Emissions, Past and Present", *British Journal of Politics and International Relations*, 21. Sayı, 2019, s. 263-69.

sıçramalar yapmaya ve sınırlarını aşarak büyümeye devam etti. Dünya sıcaklığındaki artış, buhar makinesinin zamanından bu yana gerçekleşmiş kümülatif emisyonların bir işlevidir. Ne kadar çok emisyon olursa o kadar da sıcaklık artışı olur, dolayısıyla karbon emisyonlarına önlem için belirli bir bütçe de çizilebilir. Yakında yapılacak COP25'e doğru gidiyoruz ve çığır açan yararsızlığının otuzuncu yıldönümü de yaklaşırken, tüm makul karbon bütçeleri de tükenmeye yakındır. Artık, kimse için fazla yer de kalmadı. "Zengin ya da fakir hiç kimse", emisyon hakkı gibi bir şeye sahip olamaz çünkü tüm emisyonların bir şekilde sıfıra indirilmesi gerekiyor.[51] Neyse ki bu, yoksulları sonsuz bir mahrumiyete mahkûm etmeyecektir; çünkü ihtiyaçları olan şey emisyonlar değil, enerjidir.[52] Yenilenebilir enerji türünün her yönden daha ucuz olmasıyla bu yönde bir geçiş, onların maddi özlemlerinden fedakârlık etmesini de gerektirmeyecektir. Ancak bu, lüks ve geçim kaynaklı emisyonlar arasındaki ayrımı nerede bırakıyor? Yoksa artık bu soru önemini yitirdi mi?

Aksine, lüks yaşam tarzından kaynaklı emisyonlar, en az altı nedenden dolayı karbon bütçelerinin yaratılmasına karşı daha da acımasız bir unsur haline geliyor. İlk olarak, verdikleri zarar artık anlık olarak ortaya çıkıyor ve çıplak gözle bile görülebiliyor. 1913'te bir buharlı yatta bir gün geçirmek o zamanlar büyük bir suç değildi; çünkü atmosferde nispeten az CO_2 birikmiş, karbon yoğunluğu hâlâ 300 ppm'in altındaydı, bacalarına yapılan ekleme de bir kasırgayı güçlendirmemiş veya kuru bir ormanın yanmasına sebep olmamıştı.[53] Ancak atmosfer zaten CO_2

51. Shue, *Climate*, s. 7.
52. Shue, *Climate*, s. 329.
53. David Schlosberg, "Further Uses for the Luxury/Subsistence Distinction: Impacts, Ceilings, and Adaptation", *British Journal of Politics and International Relations*, 21. Sayı, 2019, s. 298-99; John Nolt, "Casualties as a Moral Measure of Climate Change", *Climatic Change*, 130. Sayı, 2015, s 347-358; Peeters vd, *Climate Change*, s. 52.

ile tıka basa dolu olduğunda, aşırı emisyonların doğrudan zararlı etkileri oluşur, bu da dolaylı yolları atlayarak rastgele seçilmiş fakir insanlara doğru uçan mermiler gönderdikleri anlamına geliyor. Zenginler 1913'te bu iddialara cehalet yakıştırması yapabilirdi. Şimdi ise gerçek çok farklı bir hal almış durumda. Bir grup Amerikalı ve İngiliz kriminolog, fosil yakıtların kamusal alanda açıktan tüketiminin bir suç olarak sınıflandırılması gerektiğini bile savunmuştur.[54] İkinci olarak, lüks kaynaklı emisyonların ana kaynaklarının (zenginlerin aşırı hareketliliği, çok fazla uçmaları, yatçılık ve araba kullanmaları) onları sebep oldukları olumsuzluklarla uğraşmak zorunda bırakmayan şeyler olmasıdır.[55] Sonuç olarak, her zaman bir şekilde yollarını bulabiliyorlar. 400 ppm'nin üzerinde bir karbon yoğunluğu içinde yaşayan bir süper zengin ve hiper mobil olmak demek, ölümcül tehlike sebeplerini başkalarının üzerine atmak, tek *ve* usta bir hamleyle sıkıntılardan sıyırabilmek demektir.

Üçüncüsü, lüks emisyonlar, her zamanki gibi iş dünyasının ideolojik mızrağını temsil eder, sermaye piyasası en sürdürülemez tüketim türlerini yalnızca devam ettirmekle kalmaz, aynı zamanda *aktif olarak da birer savunucusudurlar*.[56] Bu, ideal yaşam adıyla anılan satılık bir suçtur. Orta sınıf tüketimi de bunun üzerine kuruludur ve dünyanın dört bir yanındaki *nouveau riche* [yeni zenginler] bu yüzde 0,0027'ye katılmak için uğraş veriyor. Gezegene verilen 1°C'nin üzerindeki zarar, yaşamın temel kaynaklarının reklamını müsrifçe yapmaya devam edenler yüzünden oluşmuştur.

---

54. Lynch vd, "Measuring", s. 378; Michael J. Lynch, Michael A. Long, Kimberley L. Barrett ve Paul B. Stretesky, "Is It a Crime to Produce Ecological Disorganization? Why Green Criminology and Political Economy Matter in the Analysis of Global Ecological Harms", *British Journal of Criminology*, 53. Sayı, 2013, 997-1016.
55. Kenner, *Carbon*, s. 18-19; Otto vd, "Shift the Focus", s. 82.
56. Otto vd, "Shift the Focus", s. 82-83; Lynch vd, "Is It a Crime", s. 1005.

Dördüncüsü, paranın aynı boşa harcama olayının kurbanlarına yardım için yönlendirilebileceği durumlarda, paranın harcanıyor olmasının ek bir etik çağrışım vardır. Ilona Otto ve meslektaşları, yalnızca 2017'deki resmi listelere göre; kırk dört kişinin her birine 1 milyar dolardan fazla düşecek şekilde, toplam 189 milyar dolar miras devraldığına dikkat çekiyor. İklim etkilerine uyumu finanse etmeye yönelik en büyük dört küresel fonun 2,78 milyar ABD doları tutarındaki projeleri bu uyum akitini ihlal etmiş durumdadır. Böylece kırk dört kişi, dünyadaki iklim felaketi kurbanlarına tahsis edilenden altmış sekiz kat daha fazla kazanılmamış serveti nakde çevirmiş ve büyük olasılıkla da, bir kısmı doğrudan süper yatlara ve benzer lüks unsura gitmiştir. Bu, adeta yeraltı suyuna zehir enjekte etme eylemiyken, gecekondu sakinlerinin arındırma tabletlerinin ellerinden alınmasıyla da aynı zamana denk gelmiştir. Böylesine birleşik bir suç ancak bu kadar büyük ölçülerde işlenebilirdi.

Beşincisi, ilk ortaya atılan görüşün her zamankinden daha fazla geçerli olduğudur. Herhangi bir makul prensipte emisyonları kesmeye başlayacaksak, hedef alınacak ilk unsur lüks yaşam tarzı olmalıdır.[57] Salınan karbon ne kadar fazla olursa, çekiç sonunda yere düştüğünde emisyonlara dair yaşanacak ilk çatışmalar da o kadar şiddetli olacaktır. Bu hesaplaşmayı ertelemek için ne zamanımız ne de yerimiz kalmış durumdadır. Altıncı ve son neden de bu koşuldan türer: Lüks kaynaklı emisyonların çok özel stratejik bir statüsü vardır. Onları azaltma çabaları da oldukça hayal kırıklığı yaratacak düzeylerdedir. Haliçten süzülerek geçen bir süper yatın görüntüsünü yakalamak, özel kule inşasındaki en son yükseklik rekorunu duymak ya da piyasadaki en çok benzin yakan arabaların hâlâ artmakta olan satış rakamlarını görmek, herkesin eğri olanı tekrar doğruya dönüştürmeye dair umudunu kırmak için

57. Shue, "Subsistence Protection", s. 257; McLaughlin, "Justifying", s. 266.

yeterli gerçeklerdir. *En gereksiz emisyonlardan bile kurtulamıyorsak, sıfır emisyon hedefine doğru ilerlemeye nasıl başlayacağız?* Ne kadar çok gaz birikirse, bu ana odağımız da o kadar vurgulanacaktır. Geçim mücadelesinden kaynaklı emisyonların da diğerleri kadar üstesinden gelinmesi elbette gerekir; ancak CO_2'ye doymuş bu dünyada lüksün şu özelliklerinden hiçbirine sahip değildir: Ahlak dışı bir suç değildir, radyoaktif atık insulasyonuyla ilişkisi olmaz, atık teşviki, uyum için kaynakların kesilmesi, en tiksindirici varyantlar ve kesinti kavramını gösterişli bir şekilde reddetme gibi tutumların hiçbiriyle iltisaklı değildir. Çeltiklerinden CH4 veya sobasından CO_2 salan bir köylü, benzer bir derecede ahlaki olarak sorumlu tutulamaz.[58] Gerçekten de, fosil ekonomisi ne kadar yerleşikse, bu seçim marjı da o kadar düşük olacaktır.

Bundan, devletlerin lüks emisyonlara zorunlu olarak toplamın büyük kısmını oluşturdukları için değil, etkili konumları nedeniyle, belirli eksenlerle saldırması gerektiği sonucu çıkıyor. Otto ve meslektaşları, zenginlere müdahale için "hane halkı ve bireysel emisyonlar üzerine zorunlu kısıtlamalar" getirilmesini öneriyorlar.[59] Şimdi egemen sınıfların zenginlerin tüketimine, yani kendilerine zorunlu kısıtlamalar uygulama olasılığı, onların deri ceket giyip komünizme karşı savaş ilan etmeleriyle hemen hemen aynı kapıya çıkar. Bu suçun soruşturulması ve kovuşturulması da pek olası değildir; çünkü kriminologların da belirttiği gibi, kapitalizm tüm bu zenginliği ödüllendirmek ve ona tapmakla ilgilidir.[60] Mevcut sınıflar arası güç dengesi altında, iklimi önemseme iddiasında olan ortalama düzeydeki kapitalist bir devlet, işe karşı taraftan yani geçim mücadelesinden kaynaklı emisyonlara müdahale ederek başlamaya meyilli olacaktır.

58. Peeters vd, *Climate Change*, s. 120.
59. Otto vd, "Shift the Focus", s. 83
60. Lynch vd, "Is It a Crime", s. 998; Lynch vd, "Measuring", s. 390.

İklim diplomasisinin ve aynı zamanda lüks yaşam kralı Emmanuel Macron'un 2018'de Fransa'da yaptığı tam da buydu. Sarı Yelekliler hareketinin oluşmasını tetikleyen yakıt vergisi, üst sınıfların arabalarının hedef alındığı eylemleri de beraberinde getiriyordu. Artan kiralar ve ev fiyatları; Fransız işçileri, uzun süredir şehirlerden, toplu taşımanın kronik olarak az gelişmiş olduğu ve işe gidip gelmek ve kamu hizmetlerine erişmek için "araba sahibi olmayı gerekli" kılan iç bölgelere doğru itmişti.[61] Durumu Shue da anlayacaktı. Macron'un yürürlüğe koyduğu karbon vergisi, üst sınıf üzerinde nüfusa nazaran en alttaki yüzde 10'luk kesimi üzerinde beş kat daha ağır bir yük anlamına geliyordu. Lüks yaşam ise *le Président des riches* [zenginlerin başkanı] tarafından tüm kısıtlamalardan kurtarılmıştı. Olması gerektiği gibi bu adım geri tepmişti. Ancak diğer burjuva hükümetler de, Macron'unkine benzer şekilde iklimi hedef alacak hırslı bir tutumu hayata geçirirlerse, benzer yönde bir beceriksizlikle yüz yüze kalmaları da beklenebilir. Uzun zamandır hafifletme gereksiniminin gözden kaçırılan meyveleri olarak kabul edilen lüks kaynaklı emisyonlar, hiçbir devlet onlara dokunmaya cesaret edemeden sarkık, ağır ve çürümüş halde bırakılmış durumdadır. Çubuklarını koparıp bu çürük meyveyi devirme zamanı artık gelmiştir.

Tüketim alanındaki büyüyü bozmak için lüks ve karbon yayan cihazlara karşı saldırılar yapılması gerekebilir. Elden çıkarma işleminin fosil yakıt kar paylarından lisansı kaldırıp onun yerine bir damga koymaya çalışması gibi, buradaki amaç da başka bir etik yaklaşıma ikna etmek olacaktır: Zengin insanlar başkalarını ölümüne sebep olacak yakıt kullanımı hakkına sahip olamaz. Kendilerini dolduran havayı özel mülkleri olarak algılayabilirler. Aynı

61. Didier Fassin ve Anne-Claire Defossez, "An Improbable Movement? Macron's France and the Rise of the Gilets Jaunes", *New Left Review* 2, 115. Sayı, 2019, s. 79.

prensibe göre nükleer savaş başlıklarıyla dolaşmalarına da izin verilmelidir. Gerçekten de silahsızlanma; ama hepsinden de önemlisi, azaltılmaları için tek geçerli yola girişmemiz, yani emisyonları artık kesmemiz gerekiyorsa, *buna zenginlerle başlamamız gerekecektir.* Oysaki, bu gereklilik, hâlâ makul olanın dış çevresinde bir yerlerde kalıyor. Bu nedenle, işçilerin "düşmanın mutlak egemenliği" altındaymış gibi göründüğü ve "müesses nizamı değiştirmek için katı bir yetersizlik" hissettiği bir anda Şah'a karşı mücadeleye başlayan Fedaiyan'dan da ilham alabiliriz.[62] Amir Parviz Pouyan, "On the Necessity of Armed Struggle and the Refutation of the Theory of 'Survival' " [Silahlı Mücadelenin Gerekliliği ve Hayatta Kalma Teorisinin Reddi Üzerine] adlı makalesinde, halkın etkisinin ötesinde, değiştirilemez, determinist görünen bir rejimin boğucu atmosferini yakalar. Peki, umut bu şartlar altında nasıl hayatta kalabilmişti? "Hayatta kalabilmek için hırslı olmak zorundaydık" ifadelerini kaydeden Poyan şöyle devam eder:

> Sokaklarda, kurumlarda veya burjuvazi, bürokratik ve komprador olan düşmana, genel olarak zenginlere karşı gerçekleştirilen küçük sabotaj eylemleri, bu teşebbüslerin yelpazesini genişletecektir. Bu sabotaj eylemleri devam ettikçe özellikle düşmanın kaybetmekten son derece korktuğu şeylerin tehlike altında olduğu hissettirilecektir. (...) Büyü bozulacak ve düşman yenilmiş bir kara büyücü gibi görünecektir.

Başka hiçbir metin Şah'ın düşüşüne öncülük eden militanlar kuşağını bu kadar sarsmamıştır.

Bununla birlikte, tüketimin yalnızca en zengin yüzde 0,0027'nin sorunu olduğunu düşünmek de büyük bir hatadır. Lüks kaynaklı emisyonlar bile konunun dışarıda

62. Amir Parviz Pouyan, "On the Necessity of Armed Struggle and Refutation of the Theory of 'Survival' ", *Support Committee for the Iranian People's Struggles*, New York, 1977, s. 35-36, 42.

kaldığına mazeret olamaz. SUV'lar, gezegen için çarpıcı sonuçlarla birlikte otomobil pazarlarını fethetmiş durumdadır. 2019'un sonlarında Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), bu piyasanın 2010'dan bu yana artan küresel CO_2 emisyonlarının ikinci en büyük itici gücü olduğunu kaydetmiştir. Önce güçlü bir sektör haline gelen ve gitgide büyüyen SUV filosu ikinci sıradaki, ağır sanayi, çimento, demir, alüminyum, havacılık ve deniz taşımacılığını açık farkla geride bırakmış durumdadır. SUV sürücüleri bir ülke kurmuş olsaydı, 2018'de CO_2 emisyonlarında yedinci sırada yer alırlardı. SUV satışlarının sürekli artan pazar payı, yakıt verimliliği ve elektrikli araçlardan elde edilen tüm kazanımları da götürmüştür. Çok büyük ve ağır olan bu arabalar, üretim aşamasında kullanılan enerjinin yanı sıra muazzam miktarda benzin tüketmeye de devam etmektedir. Ancak bu tespit, IEA'nın hesaplamalarından çıkarılmıştır. Bu veriler de dahil edilmiş olsaydı, iklimsel tahribat verilerde daha da belirgin olurdu. Bu da, insanların ihtiyacına bariz bir şekilde hizmet etmeyen bir ürün olan SUV sürücülerinin kaza yapma olasılığı diğer sürücülerden çok daha fazla olduğundan, bu tankların içindeki güvenlik sistemi bir kaza sonucu yaşanacak ölümün açığa çıkaracağı bir yanılsamadır. IEA'nın da belirttiği gibi, bu canavarlar dünya çapında çok iyi satarlar çünkü "zenginlik ve statü sembolleri olarak kabul edilmektedirler". Zenginler tarafından ve onların arasında girebilme arzusuyla ateşe verilmiş bir gezegende yaşıyoruz.

Kuzey Yarımküre'de gerçekleşen satışlar, iklim kriziyle güzel bir simetri ve paralellik içinde fırladı. SUV'lar ilk olarak ABD'yi ele geçirerek 2016'da otomobil satışlarının yüzde 63'üne hâkim olma seviyesine kadar yükseldi[63] (analistlere göre, toplam satış artışının art arda devam

63. AP, "2016 U.S. Auto Sales Set a New Record High, Led by SUVs", *Los Angeles Times*, latimes.com, 4 Ocak 2017. Yayının satışları 2017 yılında düşüş yaşamıştır.

eden yedinci yılı, "benzeri görülmemiş bir artış dizisiydi"). Avrupa'da, "Chelsea traktörleri"[64] 2000'li yılların başında, ilk iklim aktivizmi döngüsünün hemen öncesinde piyasaya girmiş ve sonunda, 2009'da pazarın yüzde 7'sini ele geçirmişlerdi. 2018'de yüzde 36 olan payının da üç yıl sonra yüzde 40'a ulaşacağı tahmin ediliyor. SUV satışlarının 2013 ile 2018 arasındaki beş yılda yüzde 20 arttığı İsveç'teki piyasa yükselişi de oldukça dikkat çekicidir. Hiçbir "Kızılderili" üyesi de bu eğilimi durdurmaya çalışmamıştı.

Otomobil üreticileri sürekli olarak yeni modeller üretiyor ve bunların reklamını yapmak için çok büyük meblağlar harcıyorlar. Ama hareket onların da karşısında duruyor. Eylül 2019'da, Ende Gelände ve diğer Alman örgütlerine dahil olan aktivistler, Frankfurt'taki dünyanın en büyük otomobil fuarı *Internationale Automobil-Ausstellung*'a karşı gösteriler ve doğrudan eylemler gerçekleştirmek üzere 20.000 eylemciyi harekete geçirmişti.[65] Öyle ki, otomobil endüstrisi daha önce hiç böyle bir suçlamaya maruz kalmamıştı. Eylemler, bir dizi ölümcül SUV vakasının hemen ardından gerçekleştiriliyordu.[66] 64 yaşında bir kadın ve üç yaşındaki torunu da dahil olmak üzere dört kişinin lüks otomobilinin kontrolünü kaybeden bir adam tarafından öldürülmesiyle sonuçlanan ölümcül bir kazada Porsche Macan kullanan bir sürücü Berlin'de bir kaldırımda yürümekte olan yayalara çarpmıştı. "Tank benzeri" araçların yasaklanması için çağrılar daha da yükseldi. Angela Merkel Frankfurt'taki gösterinin açılışını

64. Transport and Environment, "Mission Possible: How Car Makers Can Reach Their CO_2 Targets and Avoid Fines", *Transport and Environment*, Brüksel, 2019, s. 3, 18-20; Laura Laker, " 'A Deadly Problem': Should We Ban SUVs from Our Cities?", *Guardian*, 7 Ekim 2019.

65. Matthew Robinson, "Frankfurt Motor Show Hit by Huge Climate Protests", *CNN*, 15 Eylül 2019.

66. Philip Oltermann, "Berliners Call for 4X4 Ban after Four People Killed in Collision", *Guardian*, 9 Eylül 2019; Laker, "A Deadly Problem".

yaptıktan sonra, aktivistler SUV'ların tepesine tırmanarak, üzerlerinde "*Klimakiller*" yazan pankartlar açmışlardı. İki ay sonrasında, *Libération* dergisi, Fransız yüksek sosyetesinin evlerinin olduğu Paris'in on altıncı bölgesindeki bir sokakta, bir gece tüm SUV'ların lastiklerinin havalarının indirildiği haberini duyurdu. Bu hedef seçiminden dolayı eylemlerin devamının geleceği beklentisi de yükselmişti.

İklim hareketinin mülke tümüyle zarar vermekten ve yok etmekten kaçındığını söylemek de çok doğru değildir. Donald Trump'ın başkan seçildiği gece, Katolik işçi hareketi *Des Moines*'in iki üyesi, Jessica Reznicek ve Ruby Montoya, Iowa'daki Dakota Erişim Boru Hattı'nın inşası için bir alana izinsiz girmiş, kumaş parçaları ve motor yağıyla dolu kahve bidonları getirerek, altı adet ağır iş makinesinin koltuklarına koydukları kibritleri ateşe vermişti.[67] Bu saldırıda, altı makinadan beşi tamamen yanmıştı. Alandaki alaylı eylemciler, Reznicek ve Montoya daha sonra borulardaki çeliği yakmak için oksijen ve asetilenli kaynak torçlarını kullanmayı da öğreniyorlardı. 2017 baharında eyalette koruyucu teçhizatları takılı aşağı yukarı git gel yaparak düzenledikleri bir boru hattı baskınında, delikler açarak tüm bu vur-kaç darbelerini yedi dakikaya sığdırmışlardı. Sonra bu kundaklama saldırılarını farklı hedefler seçerek tekrar gerçekleştirdiler. Benzine batırılmış paketlerle birden fazla tesiste ekipmanlar da ateşe verilmişti. Saldırdıkları mülkler, yönetim kurullarında Trump'ın enerji bakanı Rick Perry'nin bulunduğu bir boru hattı şirketleri topluluğu olan *Energy Transfer*'e aitti.

Reznicek ve Montoya, Dakota Access Pipeline'a karşı, Standing Rock merkezli harekete kendilerini kaptırmış-

67. Ruby Montoya ve Jessica Reznicek, "DAPL Ecosabotage Press Release, Stop Fossil Fuels", stopfossilfuels.org, 24 Temmuz 2016; Anna Spoerre, "Women Who 'Sabotaged' Dakota Access Pipeline Charged Almost 3 Years after Damages First Reported", *Des Moines Register*, eu.desmoinesregister.com, 1 Ekim 2019.

lardı; yenilgiye teslim olarak değil, bir sonraki aşamaya geçerek tepki veriyorlardı.[68] İki Katolik işçi bu durumu bildirilerinde şöyle açıklıyordu:

> Kamuya açık oturumlara katılmak, Çevresel Etki Bildirimlerine yönelik geçerli talepler için imza toplamak, sivil itaatsizlik, açlık grevleri, yürüyüşler ve mitingler, boykotlar ve kamplar da dahil olmak üzere mücadele sürecine fayda sağlayacak tüm yollarını araştırıp tükettikten sonra, hükümetimizin insanlarını dinleme konusunda bariz eksiklikleri olduğunu gördük.[69]

Sonunda çıkıp itiraf etmeye karar vermişlerdi. Reznicek ve Montoya bir basın toplantısında, "Bizi, su, toprak ve özgürlük haklarımızdan mahrum bırakan altyapıları yıkmak için yürekten gelen bir cesaretle hareket etmeye de çağırdığımız, halkımız için konuşuyoruz" diyorlardı. Gerçekleştirdikleri sabotajlar, boru hattının inşasını belirsiz bir süre için geciktirdi;[70] ancak ne kadar sık aralıklarla delinmiş olurlarsa olsunlar, elbette iki kişi tek başlarına bu dev lokomotifi deviremezdi. Bu süreç, örgütlü bir diriliş hareketini gerektiriyordu.

Almanya'da, Hambach ormanı üzerindeki çatışma, polisin linyit madeninin önünü açmak için harekete geçtiği Eylül 2018'de doruğa ulaşmıştı.[71] Önce ormanın içlerinde kalan bir köyün yıkılması gerekiyordu. Aktivistler, birkaç yıl boyunca ormanın kalıcı olarak korunması için birbirine

68. Alleen Brown, "Dakota Access Pipeline Activists Face 110 Years in Prison, Two Years after Confessing Sabotage", *Intercept*, 4 Ekim 2019.
69. Ruby Montoya ve Jessica Reznicek: DAPL.
70. Ruby Montoya ve Jessica Reznicek, "DAPL Ecosaboteurs", *Stop Fossil Fuels*, stopfossilfuels.org, t.y.
71. AFP, "German Police Confront Treehouse Activists after Six-Year Standoff", *Guardian*, 13 Eylül 2018; AP/DPA, "Arson Attacks on German Companies Linked to Hambach Forest Protest?", *Deutsche Welle*, dw.com, 4 Ekim 2018; AFP, "Thousands of Anti-coal Protesters Celebrate German Forest's Reprieve", *Guardian*, 6 Ekim 2018.

bağlı topluluklar veya gecekondu mahalleler kurarak 25 metre yüksekliğe ulaşan altmış ağaç ev inşa ettiler. Öyle ki, polisler onlara ulaşmak için vinç kullanmak zorunda kalmıştı. İlk anlaşmalı şirket, personelin muhalefeti, ikincisi ise kamuoyu baskısı üzerine geri adım atmıştı. Üçüncüsü ise, aktivistleri yakalayıp tripodlarını, kulübelerini ve iki katlı villalarını devletin kömür için yapacağı şeylere karşı öfke uyandıran sahneler oluşturarak havaya uçurabilmesi için vinçlerini polislere kiralamıştı. Sonra eylemcilerden birisi bu üçüncü şirketin deposuna sızarak, depoyu ateşe verdi. Aynı eylem başka bir depoda da tekrarlandı. Bu arada, *Friends of the Earth'ün* [Yeryüzü Dostları] Alman şubesi, bölge mahkemesinde kömür şirketine karşı çılgınca bir dava açıyordu. Bu dava, hareket için sürpriz bir zaferle, yürütmenin durdurulması kararıyla sonuçlanıyordu. 50.000 kişi, bu kararı kutlamak ve kömür sanayisini mağlup etme kararlılığını yeniden ilan etmek için ormanın yanındaki bir tarlada tekrar toplandı. Bu metne başladığım sıralarda, ağaç evler yeniden inşa edilmiş, kurulan gece kondular iskân edilmiş, korular da böcekler ve kuşlarla birlikte canlılığını hâlâ koruyordu.

Hambach orman işgalcileri, polis ve şirketlerle düşük yoğunluklu çatışmalar yürütüyor, bazen koruların içinde ve çevresinde küçük sabotajlar yürütüyordu. Fransa'daki başka bir mücadele kanadı olan *Zone à défendre* (ZAD) de, Nantes'ın kuzeyinde planlanan havaalanına karşı başarılı mücadelesinde militanca taktikler kullandı. Farklı gelişen birkaç eylem gerçekleşse de, hareketin genel olarak mülk yıkımı deneyimi yok denecek kadar azdı. Ya bir kerelik bir olay gerçekleştiğinde daha fazlasını tetiklerse? Ya yüzlerce, binlerce kişi Reznicek ve Montoya'nın izinden gitseydi? Bu hangi gerekçelerle pişmanlık ve kınama sebebi olabilirdi ki? Şiddet barajını yıkabilir ve doğaçlama gelişen terörize olmuş bir ortamla yüz yüze kalabilirdik. Birincisine gelince, Reznicek ve Montoya, eylemlerinin

bu kategoriye girdiği konusunda hararetli bir şekilde tartışırlar. Reznicek verdiği bir röportajda: "Yeraltından petrol çıkarılması, çalışan makineler ve onu destekleyen altyapı zaten başlı başına şiddet içeren bir şeydir" açıklamasında bulunuyordu. "Biz hiçbir zaman insan hayatını tehdit etmedik. İnsan hayatını kurtarmak, gezegenimizi kurtarmak, kaynaklarımızı kurtarmak için çaba sarf ediyoruz. Ruby ya da benim tarafımdan barışçıl, bilinçli ve istikrarlı sevgi dolu ellerimizi uzatmak dışında hiçbir şey yapılmadı."[72] Soğuk Savaş'ın sonlarında yürürlüğe giren mülkiyet hakkının yok edilmesi de, şiddet içermeyen eylemlerin sonuçları arasında kendine yer bulur.

Bu konumlanmanın yazılı desteği de vardır. İsa Mesih bu taktiğe yabancı değildi: Yuhanna İncili bize onun tapınakta sığır satmaktan elde ettikleri paraları bozanları görünce çileden çıktığını, bozuk paralarını dökmeden ve masalarını devirmeden önce hepsini "bir ip kırbaç" kullanarak güttüğünü söyler.[73] Bazı destekleyici örnekler ise seküler felsefede kendini gösterir. Bir çocuğun kemiğini kırmak ile bir masanın bacağını kırmak arasındaki benzerliğin aldatıcı olduğu bu bağlama uyan bir örnek olarak ileri sürülür: Çünkü acıyı hisseden masadan ziyade çocuktur. Sadece o travmatik bir tecrübe yaşayabilir, sadece onun itibarı zedelenebilir; bir masanın herhangi bir ilgisi ve zihinsel faaliyeti olamaz. Cansız nesneleri yaralayan fiziksel güç, bu görüşe göre şiddet sayılmaz; çünkü şiddet dediğimiz şeyin *ilk bakışta* görülen yanlışlığını oluşturan sonuçlara da sahip olamaz. En azından, maruz kalan tarafta bulunanlar hissedebilir varlıklar olmalıdır.

Bununla birlikte, çok daha yaygın olan, tam aksi görüştür. Çokça alıntı yapılan bir felsefi makalede de, "bir nesneye, bir insana, hayvana veya bir mal parçasına her

72. Jessica Reznicek, "on Democracy Now!", YouTube, 28 Temmuz 2017.
73. John 2:15, s. 100; Runkle, "Is Violence", s. 370.

daim şiddet *uygulandığından*" bahsedilmiştir.[74] Pencereler, otomobiller, işyerleri gibi ikinci sınıf nesneler de, kırma, yakma, taş atma ve bir dizi başka şiddet eylemine maruz kalabilir. Peki ya harap olmuş bir evin kontrollü olarak yıkılması ya da bir bahçe parçasının kontrollü olarak yakılması konunun tam olarak neresinde yer bulur? Kriterleri karşılayabilmesi adına mülke zarar veren veya mülkü yok eden fiziksel saldırıların ağır nitelikli diye tanımlanması için "son derece şiddet içerikli, kışkırtıcı veya kötü niyetli" olması gerekir. Benzer bir şekilde, Ted Honderich de siyasi şiddeti "siyasi ve toplumsal bir niyetle insanları yaralayan veya başka varlıklara zarar veren, kuralları ihlal eden veya yok sayan fiziksel güç kullanımı"[75] olarak tanımlar. Chenoweth ve Stephan, "Şiddet içeren taktikler arasında bombalamalar, silahlı saldırılar, adam kaçırmalar, altyapının yok edilmesi gibi fiziksel sabotajların, insanlara ve mülke yönelik diğer fiziksel zarar türlerine göre ve şiddet içermeyen pasif eylemlere göre çok daha etkili olduğunu"[76] ileri sürerler. Berlin duvarının yıkılmasında yer alan insanlar elbette çimentoyu okşamamıştı.

Ancak stratejik pasifistler, halkın gözünde, 21. yüzyılın başlarında ve özellikle Kuzey Yarımküre'de, mülk yıkımının vahşi görünme eğiliminde olduğunu iddia etmekte kendilerince haklılardır.[77] Aynı şekilde, çoğu insan akor kırbacını bir silah olarak kullanarak, sarrafları kovalamayı ve masalarını devirmeyi muhtemelen küçük bir *şiddet kasırgası* olarak tasavvur ederdi. Genellemeye boyun eğil-

74. Robert Audi, "On the Meaning and Justifi cation of Violence", *Jerome A. Shaff er, Violence: Award-Winning Essays in the Council for Philosophical Studies Competition*, New York, David McKay, 1971, s. 50, 59; Vittorio Bufacchi, "Two Concepts of Violence", *Political Studies Review*, 3. Sayı, 2005, s. 193-204. Burada psikolojik, yapısal, yavaş ve diğer geniş kapsamlı şiddet biçimleri sorununu dışarıda bıraktığımıza dikkat ediniz.
75. Ted Honderich, *Terrorism for Humanity: Inquiries in Political Philosophy*, Pluto, Londra, 2003, s. 15, 154.
76. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 13.
77. Engler ve Engler, *This Is*, s. 236.

memeli; ancak ortak dilden çok fazla anlamsız kelimeye de gereksiz anlamlar yüklenmemelidir. Nesneleri şiddet tanımının dışında tutacak olsaydık, Champs-Élysées'de yürüyen ve yol boyunca her perakende mağazasını paramparça eden bir Sarı Yelekliler grubunun aslında şiddet içermeyen bir eylem biçimi benimsemiş olduğunu kavramsal olarak da uzatmadan, şiddet içermeyen bir eylem olduğuna dünyayı ikna etmeye çalışmamız zor olmazdı.

Mülkünün yok edilmesini istemeyen birinin (Rick Perry ve Enerji Transfer hissedarları gibi) sahip olduğu bir şeye kasıtlı olarak zarar vermek için fiziksel güç uygulanmasının, bir şiddet eylemi olduğunu kabul etmek zorundayız.[78] Ama aynı şekilde, bir insana (ya da bir hayvana) vurmanın böyle şiddetten *farklı* bir tür şiddet olduğu konusunda da ısrar etmeliyiz; çünkü az önce belirtilen nedenlerden dolayı, bir arabaya acı tattıramaz ya da onu ağlatamazsınız. Onu yaktığınızda engellenmiş olan hiçbir yaşamsal hakkı yoktur. Aracın arkasındaki kişiye, araç sahibine ya da süren kişiye davranışsal bir kısıtlama gibi bir zarar biçimi tattırmış olursunuz. Ama aracın içindeki bir *insanı* da beraberinde ateşe vermek elbette çok daha farklı bir eylem olurdu. Ahlaki pusulası Gandi'nin yanında bir güvenilirlik harikası olan Martin Luther King, 1967'deki kentsel isyanlar için özür dilerken mevzu bahis olan bu ayrımı da doğruluyordu: "Gerçekleşen olaylar kesinlikle şiddet içerikli eylemlerdi. Ancak şiddet, şaşırtıcı bir dereceye kadar insanlara karşı uygulanmamış, mülkiyete odaklanmıştı"[79] Şiddet eylemi

78. N. P. Adams, "Uncivil Disobedience: Political Commitment and Violence", *Res Publica*, 24. Sayı, 2018, s. 487-89; John Morreall, "The Justifi ability of Violent Civil Disobedience", *Canadian Journal of Philosophy*, 6. Sayı, 1976, s. 38; Steve Vanderheiden, "Eco-terrorism of Justifi ed Resistance? Radical Environmentalism and the War on Terror", *Politics and Society*, 33. Sayı, 2005, 431; Runkle, "Is Violence", s. 370.

79. Martin Luther King Jr., "The Trumpet of Conscience", King, *A Testament*, s. 649.

türevleri içinde tüm farkı yaratan da bu haktı: "Yaşam hakkı kutsaldır. Mülkiyet ise hayata hizmet etmek içindir ve onu ne kadar haklar ve saygı kılıfıyla çevrelersek çevreleyelim, hiçbir bireysel varlığı yoktur. Peki, isyancılar mülkiyet konusunda neden bu kadar şiddete meyilliydi? Çünkü mülkiyet, saldırdıkları ve yok etmeye çalıştıkları beyaz iktidar yapısını temsil ediyordu."

Aynı zamanda King'e atfedilen görüşe göre, cansız bir nesne de bir mülkiyet olması itibariyle şiddete maruz kalabilir. Sonuçta, o zarar gördüğünde dolaylı olarak sahibi olan insanın de incindiği iddia edilen bir ilişki dinamiğinin içindedir. Bir çöp sahasına atılan paslı bir şasiyi parçalamaya pek de şiddet denemez; çünkü etrafta onun kaybına üzülecek kimse de olmayacaktır. Ancak bu dolaylı ilişki aynı zamanda mülk yıkımını farklı kılan bir unsurdur; çünkü insanlara yapılan muameleyle sahip oldukları şeylere yapılan muameleyi asla aynı kefeye koyamazsınız. Arabasına en derinden âşık olan bir adam bile, lastiklerini kesmenin ve ciğerlerini kesmenin ayrı etik değerlere tekabül ettiğini kabul edecektir. Burjuva fetişizminin yalnızca en uç biçimi olan, sahip olunan nesnenin canlıymış gibi değerli olduğunu iddia etmek, bu farklılaşmaya karşı bir antitez iddiası olarak ortaya da koyulabilir. Bununla birlikte, bir istisna da vardır. O da, öldürmeye veya sakat bırakmaya sebep olabilecek koşulların oluşmasına yol açan, yani geçim için gerekli maddi koşullara zarar veren bir tür mülk tahribat biçimidir. Yeraltı sularını zehirlemek, bir ailenin kalan son zeytin ağaçlarını yakmak veya Hindistan'daki bir köydeki çeltik tarlasını metan saldığı gerekçesiyle bombalamak gibi eylemler kalbi hedef alan bir bıçak darbesinin yarattığı etkiye yakın etkiler yaratabilir. Yelpazenin diğer ucunda da, bir süper yatın paramparça haline getirilmesi duruyor.

Mülke zarar vermenin şiddet olduğunu ve insanlara karşı şiddetten daha alt bir kategoride olduğunu kabul

etmemiz, uygulamayı ne kınayan ne de göz yuman bir yaklaşım olacaktır. Mümkün olduğu kadar uzun süre bu anlayıştan kaçınılması gerektiği de oldukça açıktır. Devrimci bir Marksist bile bunu *doğrudan yanlış* olarak görmelidir; çünkü özel mülkiyet, kapitalizmin üretici güçleri tuzağa düşürdüğü bir araçtır ve bu araçlar, çok ikincil nitelik taşısalar da bazı insani ihtiyaçları elbette karşılar. İnsanların büyük bir hevesle kafelere tuğla attığı, okul duvarlarını yıktığı ve ceketleri parçaladığı bir durumla karşı karşıya kalmak istemeyiz. Mülkiyete yönelik saldırıların dikkate alınabilmesi için oldukça acil koşulların mevcut olması gerekir. Ardından da bir uyum süreci kendini gösterecektir.

Emmeline Pankhurst, "Bir kadının hayatı, sağlığı, uzuvları camekânlardan daha değerli değil midir?"[80] diye sormuştu. Şiddetle birlikte sivil itaatsizlik üzerine de kafa yoran bir filozofun sözleriyle: "Eğer büyük ölçüde ahlaksız bir savaş yürütülüyorsa, 'ülkedeki insanların daha önemli bir hakkı' olan yaşama hakkı, demir yolu mühendislerinin rayları iyi durumda tutma hakkını geri planda bırakabilir."[81] Bu terazi, iklim çöküşünde de aniden devrilebilir. Bir tarafta boru hatları, kazıcılar ve SUV'lar gibi unsurlar dururken; öte yanda *sonsuzluğa yönelmesi gereken bir ağırlığı olan tüm değerler*, bir kadının hayatı, sağlığı ve uzuvları, bir halkın yaşama hakkı ve yaşama dair diğer bütün her şey tehlikededir. Dahası, zamansal boyutu nedeniyle, Pankhurst'ün bu sorusu gelecek nesillerin bakış açısından başka şekilde de sorulmalıdır: Bugün okulda olanlar veya gelecek yıl doğacak olanlar, fosil ekonomisinin araçlarına yeterince saygı gösterilmediğini düşünecek şekilde mi büyüyecekler? Yoksa bizim gibi ya da en azından bir nebze de olsa feminist eğilimlere sahip bizler gibi, geçmişe dönüp bu ana mı bakacaklar yoksa süfrajetlere dönüp

80. Pankhurst, alıntılayan Atkinson, *Rise Up*, s. 288.
81. Morreall, "The Justifi ability", s. 43.

paramparça ettikleri pencereleri ödetmeye değer bir bedel olarak mı görecekler? Oy kullanma hakkı elde edebilmek için camları kırdıklarında, posta kutularını yaktıklarında ve tabloları parçaladıklarında seçilen bu hedeflerin seçme hakkının erkek tekelinde olması sorunuyla yüzeysel bir ilişkisi olduğu da bilinmektedir. Şimdiki sorunumuz ise, fosil ekonomisinin kullandığı araçlardır.

Daha fazla bilgi edinmek için sivil itaatsizlik ve siyasi şiddet üzerine çağdaş araştırmalara bakılabilir. En kurnaz teorisyenlerden biri olan William Smith, son zamanlarda dikkatini, muhalifleri planlarına devam etmekten caydırmak ve onları kendi planları için çaba sarf etmekten soğutmak için tasarlanmış "işgaller, sabotaj, maddi hasar ve diğer güç türleri" çizgileri boyunca doğrudan eyleme çevirir.[82] Ahlaki ikna vurgusuyla bu eylem kategorisini sivil itaatsizlikten farklı görür. Peki ne zaman haklı çıkacaktır? Bunun için üç kriter belirlemiştir.

> İlki, doğrudan eylem, ciddi ve geri dönüşü olmayan zararla sonuçlanabilecek veya yakın zamanda zarar oluşturma tehdidinde bulunabilecek uygulamaları kesintiye uğratmakla sınırlı olmalıdır. Durumun aciliyeti, eğer diğeri tarafından tetiklenen yansıtma ve yeniden değerlendirme süreci kendi seyrini sürdüremeden önce çok fazla zarar meydana geliyorsa, hukuka uygun savunuculuk veya sivil itaatsizlik lehine bir karineyi geçersiz kılmak için yeterli olduğu kabul edilebilir.

Bu argümanın, sözü edilmeyen iklim krizi için çok da uygun düşmediğini de belirtmemiz gerekiyor.

İkincisi, daha yumuşak taktiklerin hiçbir yere varmadığına ve bu ilerleme eksikliğinin başlı başına hastalıkların yapısal derinliğinin bir belirtisi olduğuna inanmak için de gerekçeler olmalıdır. Üçüncüsü ise, en azından ideal ola-

82. William Smith, "Disruptive Democracy: The Ethics of Direct Action", *Raisons politiques*, 69. Sayı, 2018, s. 13, 22, 24.

rak, suç işleyenlerin yüz çevirdiği ve ihlal ettiği ve eylemcilerin başvurabileceği daha yüksek bir tüzük, sözleşme veya ferman olması gerektiğidir. Otuz yıllık kurumsallaşmış *logorhoea* sayesinde, bu noktada hiçbir eksiklik yoktur: UNFCCC'den (BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi) Paris Anlaşması'na, törenle ilan edilen ulusal taahhütler ve planlar bir yana (en azından Avrupa'da), bütün kütüphanelerin değerinde olan, iklim aktivistlerinin suçluları takip etmeleri için bir araya getirildiği sözleşmeler ve mutabakatlar da vardır. Ancak Smith, her üç kriterin de tam olarak karşılanmasının gerekmediğini de kabul eder. "Zararın ciddiyeti veya aciliyeti", doğrudan eylemin başka bir gerekçeye ihtiyacı olmayacağı bir halde de olabilir.

Bu radikalizmde kulağa çılgınca gelen anormal bir durum yoktur. Hatta, alanyazın benzer çıkarımlarla doludur. Direnme hakkının bir noktada göreve dönüşebileceğini iddia eden tek kişi Smith de değildir. Aslında, bir kez iklim krizinin ciddiyeti, olması gerektiği gibi kabul edildiğinde, bu geçişi uzak tutmak ve nedensellik bağlamında mülk yok etme yasağını sürdürmek için hangi etik ilkelerin sıralanabileceğini görmek de zorlaşır. Bugüne kadar, CO_2 yayan cihazların fiziksel bütünlüğünün savunmak adına herhangi bir dava da açılmamıştır.[83]

Ne terörü? Lanchester'ın, insanların anahtarlarıyla SUV'ları çizdiği ve bu terime dahil ettiği bir senaryo hakkında bazı spekülasyonlar yaptığını da gördük. Peki,

83. Morreall, "The Justifi ability"; Vanderheiden, "Eco-terrorism"; Adams, "Uncivil Disobedience"; Simo Kyllönen, "Civil Disobedience: Climate Protests and a Rawlsian Argument for 'Atmospheric' Fairness", *Environmental Values*, 23. Sayı, 2014, s. 593-613. Özellikle yabancı ülke işgallerine karşı mücadelede devrimci şiddet kullanma hakkı konusunda daha da kapsamlı ve sofistike analizler için bkz. Christopher J. Finlay, *Terrorism and the Right to Resist: A Theory of Just Revolutionary War*, Cambridge University Press Cambridge, 2015; Michael L. Gross, *The Ethic s of Insurgency: A Critical Guide to Guerrilla Warfare*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

bunlar duruma uygun düşüyor mu? İdeolojiyle yüklü veya belirli bir an renklendirilen başka pek az kavram vardır.[84] "Şiddet", zamanın sisleri kadar eski bir tarihe sahiptir; ancak "terörizm" artık Donalds Rumsfeld ve Trump'ın vantriloklukları olmadan da dile getirilemez. O halde sıradan kullanımdan taviz vermek için yeterince gerekçe de mevcuttur. Eğer terörün analitik bir özü olacaksa, temel tanımı *terör ya da buna çok yakın bir şey aşılamak amacıyla masum sivillerin kasıtlı olarak ayrım gözetmeksizin öldürülmesi* olmalıdır. Jessica Reznicek ve Ruby Montoya'nın şiddet eylemi gerçekleştirmemiş oldukları iddiasını reddettik diye onları terörist olarak mı nitelemeliyiz?[85] Bu tanım bağlamında, bu etiketleme oldukça gülünç olacaktır.

Adil savaş teorisinde, terörizmin *alameti farikası* ve adını veren unsurlardan biri olan özel ahlaki ihlal, insanları öldürürken savaşçılar ve savaşçı olmayanlar arasında ayrım yapmamaktır. Reznicek ve Montoya savaşçıları öldürmedi. Kimseyi öldürmediler, kimseyi yaralamadılar, kimsenin saçının teline dokunmadılar ve bu yüzden terör kategorisinden en uzak yerlerde konumlandırılmalılar. Onlara terörist damgası vuracak biri, büyük olasılıkla, CO_2 yayan araçlara yatırım yapan veya bunlara düşkün olan kişileri kapsamayı reddedecek ve böylece hiçbir canlıyı yaralamayan eylemlerin de terörizm olarak kabul edilmesini ve hatta insanların ölümüne yol açtığı kanıtlanmış eylemlerin aklanmasını da önerecektir. Her zamanki gibi çıkarlarını muhafaza etmek isteyenlerin yaptığı bu tür kavramsal bir istismar, en ufak bir şaşırtıcı özellik taşımayacaktır. Gerçekten de, büyük ölçekte mülk yıkımı eylemlerinin olacağına dair beklenti şimdiden

84. Finlay, *Terrorism*, s. 5, 100, 247; Gross, *Ethics*, s. 155-56; Christopher J. Finlay, "How to Do Things with the Word 'Terrorist' ", *Review of International Studies*, 35. Sayı, 2009, s. 751-74.
85. Vanderheiden, "Eco-terrorism", s. 427, 432, 436, 440.

karşılanacakmış gibi de görünüyor. 2019'da Danimarka ve İsveç istihbarat servisleri ve onların akademik sözcüleri ve İsveç'teki baskıcı devlet aygıtının ideolojik tetikçisi olan Magnus Ranstorp'un sözleriyle, "iklim terörizminin ufukta olduğu"[86] konusunda uyarılarda bulunsalar da, iklim sorunu hakkında daha önce hiç halka açıklama yapmazken, fosil yakıtların hâlâ işletiliyor olmasına da değinmediler. O ve arkadaşlarının, radarlarında Reznicek'in ve Montoya'nınki gibi hareketler vardı. Danimarkalı bir uzman, üçüncü eylem döngüsü aktivistleri hakkında "İnsanların, bu konuyu yeterince ciddiye almayan bir siyasi sistem karşısında hüsrana uğradıklarını ve küçük bir bölümünün şiddet içeren eylemlere başvurabileceğinin de kolayca öngörülebilir olduğu"[87] ifadelerini kullanıyor. Bu varsayımsal senaryo mayıs 2019'a geldiğimiz bugünlerde geçerliliğini korumaya devam ediyor. Buradaki paradoksa dikkat etmemiz gerekiyor.

Elbette bu, CO_2 emisyonlarının terör eylemleri olarak kategorize edilmesi gerektiğini önermek değildir; bu, terörizmin ne olduğunun merkezinde faili meçhullük olduğu sürece, tartışmasız daha az türden olsa da kavramsal bir suistimal de teşkil edecektir. Terim değersizleştirilmemeli, suç da önemsizleştirilmemelidir. Azami sayıda ibadet edeni öldürmek niyetiyle camiye giren bir kimse terör eylemi gerçekleştiriyordur; bir boru hattında delik açan veya bir depoyu ateşe veren biri ise, çevre etiğinin önde gelen filozofu Steve Vanderheiden'in sözleriyle "kategorik olarak farklı bir eylem" gerçekleştiriyordur.[88] İkincisinin aynı zamanda bir korku atmosferi yaratmaya çalıştığı da

86. Sara Malm, "Experter varnar: Desperata klimataktivister kan ta till terrorism", *Expressen*, expressen.se, 18 Mayıs 2019.
87. Peter Viggo Jakobsen in Simone Skyum, "Eksperter frygter vold og terror fra frustrerede klimaaktivister", Jyllands-Posten, jyllands-posten.dk, 18 Mayıs 2019.
88. A.g.e., s. 432.

söylenebilir. Buradaki fikir kapitalistleri boyun eğdirmek için *korkutmak* değil midir? Ancak sadece caydırıcılığın tesisi terörizm için yeterli bir koşul olamaz. Hapishane sisteminin, vatandaşları hareket özgürlüklerini ortadan kaldırmakla tehdit ederek yasa ihlallerinden caydırmak için var olduğu yaygın bir bilgidir. Kapalı devre TV kameraları, silahlı muhafızlar ve tamamen normalleştirilmiş diğer fenomenler de benzer işlevlere sahiptir. Anne ve babalar da çocuklarına korkunç hikâyeler anlatır, seslerini yükseltir hatta sağlıksız şeylere karşı korku aşılamak için zaman zaman dayak bile atarlar. Bunların hiçbirinin terör olarak adlandırılamayacağına dair itiraz da edilebilir. Cami katilinin yegâne amacı, Müslümanların canlarından endişe duydukları bir ortam yaratmak ve *kim oldukları için her an öldürülebileceklerini bilerek* Cuma namazına gitmemelerini sağlamaktır. Mülk kaybı korkusu ise, kategorik olarak farklı bir korkudur. Bedenlerle değil, bilanço ve bütçeyle ilgilidir.

"Vandalizm", mülkün zarar görmesi ve yok edilmesi ile eşanlamlı olarak kullandığımız "sabotaj" kavramına benzerliğiyle daha uygun bir terim olacaktır; kan dökülmediği sürece, renk seçimi yapmada kullanacağınız palet bu olabilir. Kan döküldüğü an ise işler değişir. Bu, yanlışlıkla veya planlı da olabilir. Belli bir şekilde olmak zorunda da değildir. 2004 yılında, Norveç savunma kurumu için çalışan iki bilim insanı, kayıtlı 5.000 terör olayını araştırmış ve Ortadoğu, Nijerya ve Kolombiya'da yoğunlaşan, petrol altyapısına ve personeline yönelik saldırılar olarak tanımlanan, "petrol terörizmi" olarak nitelenmiş 262 vaka tespit etmişlerdir[89] (Bu saldırılardan

89. Lya ve Kjøk, "Energy Supply", s. 116, 110; Mandela, *Long Walk*, s. 322, 337. Bununla birlikte, MK'nin sabotajın ötesine geçtiği gerçeğini gizlemek de tarihsel açıdan sahtekârlık olur. Mandela, Mayıs 1983'te bir hava kuvvetlerini ve askeri istihbarat ofisini hedef alan ilk saldırı olan otomobil bombalamasının nasıl 19 kişinin ölümüne ve 200 kişinin yaralanma-

sadece biri (1) çevreciler tarafından gerçekleştirilmiştir). Yalnızca yüzde 11'i, bazen bir veya iki insan zarar görse de, herhangi bir kayıp olmadan sonuçlanmıştır. Personele yönelik saldırılarda, şiddete maruz kalanların neredeyse tamamı yokedilmiştir. Ölümcül saldırılar, esas olarak Cezayir iç savaşında olduğu gibi, kan dökme konusunda çok az vicdan azabı hisseden İslamcılar tarafından gerçekleştirilirken, 1980'lerin Avrupa anti-emperyalist cephesi de dahil olmak üzere solcu ve diğer laik gruplar bundan kaçınma eğiliminde olmuşlardır. Norveçliler, "petrol terörü" ile bağlantılı ölüm ve yaralanmaların bu nedenle "ideolojideki farklılıklarla açıklanabileceği" sonucuna varıyorlar. Ancak bu, İslamcıların petrole saldırdıklarında insan öldürmeleri gerektiği anlamına gelmiyor: Abqaiq'e dalan insansız hava araçları insan vücudunda tek bir kayıtlı yaralanmaya yol açmamıştır.

Burada ustalaşılması gereken güzel sanat, kontrollü politik şiddettir. Sharpeville katliamından sonra kasabalar kaynadığında, Nelson Mandela da, ANC liderlerini "Biz başlatsak da başlatmasak da şiddetin bir şekilde gerçekleşeceğine" görüşleriyle ikna etmeye çalışmıştı. İnsanlara değil de baskı sembollerine saldırarak hayat kurtardığımız ilkelere göre gerçekleşen bu tür bir şiddeti istediğimiz gibi yönlendirebilmek iyi olmaz mıydı? Ranstorp gibi bilgeler benzer bir maya görmüş olabilir (ancak bu benzerlikler kesinlikle abartılmamalıdır). Mandela'nın önündeki seçenekler, terörizm ya da gerilla savaşından ibaretti. Ancak

sına yol açtığını şöyle anlatıyor: "Sivillerin öldürülmesi trajik bir kazaydı ve ölü sayısı karşısında derinden bir korku hissettim. Ancak bu kayıplardan rahatsız olduğumdan, bu tür kazaların askeri mücadeleye girişme kararının kaçınılmaz sonucu olduğunu da biliyordum. İnsan yanılabilirliği her zaman savaşın bir parçasıdır ve bedeli de her zaman pahalıya mal olur. Bu tür olayların olacağını bildiğimiz için, silaha sarılma kararımız çok vakurca ve isteksizce alınmıştı. Ama bombalama sırasında Oliver'ın [Tambo] da dediği gibi, apartheid mücadelesi bize apartheid rejiminin şiddetiyle dayatılmıştı."

"terörizm, onu kullananlara karşı da kaçınılmaz olarak kötü tepkiler yaratmıştır. Gerilla savaşı da bir olasılıktı; ancak ANC şiddeti benimseme konusunda isteksiz olduğundan, bireylere en az zarar veren şiddet biçimiyle başlamak o zamanlarda daha mantıklı bulunmuştu: Bunun adı da sabotajdı."

Bu yazının yazıldığı sırada, üçüncü eylem döngüsü istikrarlı bir şekilde güçlenirken, hâlâ El Kaide ve DEAŞ'ın musallat olduğu bir siyasi iklimde, hareketin herhangi bir parçasının terörizmi kullanması, hareketin kendisi için bir felaket olur. Aynı şey, istenmeyen zaiyatlar ve yaralanmalar olduğunda da, aynı şekilde kötü nam sahibi olma riski mevcuttur. İklim hareketinin biriktirdiği ahlaki sermaye, tek bir darbede değer kaybedebilir veya yok edilebilir. Öldürmenin doğru sebep için de olsa kötü sonuçları varsa, *ilk bakışta* varolan kabul edilemezliği hafifletilmez, aksine artar ve bu nedenle sabotajı düşünen herhangi bir iklim militanı, MK'nin "hayatı hiçbir şekilde tehlikeye atmamak"[90] olan asli kuralına da uymalıdır. William Smith'e göre, bu eylemler "kısıtlı, orantılı ve kendi farklarını yaratır" olmalıdır. Gerektiğinde insanları yaralanma riskine karşı uyarmalı, kişileri taciz etmekten veya korkutmaktan kaçınmalı, çevreye zarar vermemek için de önlemler almalıdır. Peki, bu tür kısıtlamaların uygulanabilirliği garanti edilebilir mi? Belli ki çok da öyle değil. Tüm taktik seçimler gibi, anı geldiğinde dayak yemeleri bile gerekecektir. Bu noktada, fosil yakıt altyapısını "güvenilir sevgi dolu elleriyle" ortadan kaldıracak öğretmenlerimiz Jessica Reznicek ve Ruby Montoya olmalıdır.

Bir keresinde Bill McKibben'e, kendisini dinlemeye hevesli bir kalabalığa enerji verecek bir konuşma yaptıktan sonra, öncelikle durumun onun tasvir ettiği kadar acil olduğunu ve hepimizin de bunun farkında olduğumuzu

90. Smith, "Disruptive", s. 18-19. Vanderheiden, "Eco-terrorism", s. 441, 445.

belirterek, hareketin ne zaman yükselişe geçebileceğini sordum.[91] O sırada hastaydı. Rahatsızlığı gözle görülebilecek düzeydeydi. Yanıtının ilk kısmı, asimetriden doğan itiraz olarak adlandırabileceğimiz şeyden oluşuyordu:

> Bir toplumsal hareket şiddet eylemlerine başlar başlamaz, askeri yetenekler açısından ezici bir çoğunlukla üstün olan düşmanın tercih ettiği alana doğru hareket eder. Devlet silahlı çatışmayı sever; çünkü kazanacağını bilir. Gücümüz sayımıza göre hesaplanabilir. Bu aynı zamanda stratejik pasifistlerin çok sevdiği bir argümandır; ancak samimiyetsizcedir. Asimetrinin hâkim olduğu tek alan şiddet değildir. Düşman, medya propagandası, kurumsal koordinasyon, lojistik kaynaklar, siyasi meşruiyet ve hepsinden önemlisi olan para da dahil olmak üzere neredeyse *tüm* alanlarda ezici bir şekilde üstün bir güce sahiptir. Hareketin savaşlardan adeta yokuş yukarı çıkarcasına kaçınması gerekiyorsa, bir hisse elden çıkarma kampanyası da olabilecek en kötü seçeneklerden biri gibi görünüyor. Bu, fosil sermayeyi, yine sermaye yoluyla tüketmeye çalışmaktan başka bir şey olmayacaktır.

Goliath'ları düşüren sapanların ve düşmanın zırhındaki çatlakları bulabilecek kadar ustaca başka taktiklerin yüzlerce yıllık belki de bin yıllık bir geçmişi vardır. 2018 baharında, kuşatma altındaki Gazze Şeridi'ndeki kitlesel direnişin bir parçası olan Filistinliler, İsrail mallarını yakmak için duvarın üzerinden yanıcı maddeler taşıyan uçurtma ve helyumla şişirilmiş prezervatif gönderme gibi teknikleri icat ettiler. Ortadoğu'nun atom bombalarıyla ve roketleri durdurmak için en gelişmiş sistemlerle tepeden tırnağa silahlanmış en güçlü devleti, bir halkın en temelden yoksun parçasından gelen bu lümpen füzeler karşı-

91. "Eğer bir petrol şirketiyseniz, kiminle savaşmayı tercih ederdiniz? Tüfeği olan bir adam sorun çıkarmaz; çünkü dünyadaki tüm tüfeklere erişimin vardır. Ama güneş panelleri olan, sosyal medyaya erişimi olan ve zekice bir çizgiye sahip bir adam seni allak bullak edebilir."; McKibben, *Falter*, s. 225; Engler ve Engler, *This Is*, s. 6, 237-38.

sında çaresiz kalıyordu. 2019'da dünyayı saran popüler ayaklanmalarda, kalabalıklar Beyrut'taki butikleri demir parmaklıklarla yıkmakla, *Port-au-Prince*'e bakan lüks mahallelerdeki SUV'leri ateşe vermekle, Quito'da polisle şiddetli çatışmalara girmekle kalmadı. Ekvador'daki en büyük boru hattı, yerli protestocular tarafından "bozulduktan" sonra kapatılmıştı. İran ve Irak'taki bankaları ve resmi binaların yakılmasıyla birlikte sivil direniş modeli günden güne parçalanıyordu. Ayrıca, silahsız yürütülen bu eski ve yeniyi birleştiren yaratıcı savaş teknolojilerinden de zevk alıyorlardı. Santiago'da polis insansız hava araçlarını gökten indirmek için elli kadar el tipi lazer kullanmıştı. Hong Kong'da, polis araçlarının yollarını kapatmak için sokakları mini *stonehengelarla** dolduran eylemciler bir tuğla yatay ikisi dikey şekilde duvar örüyor ve Çin devletinin şehir hatlarına molotof kokteyli fırlatmak için ortaçağ tarzı dev ahşap mancınıklar inşa ediyorlardı. Ayrıca hiçbir kural, bu *alandaki* asimetrinin asla aşağıdan çevrilemeyeceğini ve şiddetin sayıların gücüyle çelişmesi gerektiğini de söylemez. Aksine, silahsız kitle şiddeti, bir gücün ifadesi, yenilmez gibi görüneni alaşağı etmenin bir yoludur. Mülkiyet yıkımı da bu eylem biçimi için de her zaman gerekli olmuştur. İklim mücadelesinde kitlesel ve oransal bir üstünlük elde edilebilir mi? Bu ancak hareket önce kendisine içinde yarattığı tabuyu yenerse mümkün olacaktır. Hemen ardından başka bir itiraz daha yükseliverir:

> Şiddetsiz eylemlilik biçimini henüz tüketmedik. Sabırlı olmalıyız. Sivil itaatsizliğe bir şans daha vermeli ve gerekirse daha uzun yıllar olgunlaşmasına olanak tanımalıyız; vakti kesin olarak tükenmeden bir kenara atmamalıyız. Böyle acelecilik içinde ortaya atılan bu itiraz kazanım sağlamayacaktır. Soru-

* Stonehenge, İngiltere'nin Wiltshire kenti Salisbury Düzlüğü'nde bulunan, Amesbury'nin 3 km (2 mil) batısında yer alan tarih öncesi bir anıttır. (ç.n.)

nun aciliyeti nedeniyle, yükselecek "sabrımız artık tükendi" itirazı daha işlevsel bir anlam taşıyacaktır. George Monbiot bir keresinde "Bir hayal dünyasında yaşıyoruz"[92] demişti: "İçinde bulunduğumuz bu hayal dünyası, Dünya'daki insan yaşamı için gerekli koşulları yok etmeye başladı ve bu yok oluş süreci devam edecek. Aklımızı kullanıyor olsaydık, bugün barikatlarda olurduk. *Range Rover* ve *Nissan Patrol* sürücülerini koltuklarından indirir, kömürle çalışan elektrik santrallerini işgal eder ve üretimini durdurur, Blair şirketinin Barbados'taki faaliyetlerinden vazgeçmesi için sokaklara taşardık. Hitler'le verdiğimiz savaşı nasıl dramatik bir süreç içinde kazandıysak, bu ekonomik döngüyü de tersine çevirmek için gerekeni yapar ve taleplerimizi haykırırdık."

Bu sözler 2003 yılında yazılmıştı.

Herkes molotof kokteyli hazırlayamayabilir ya da bir kahve kabını motor yağıyla dolduramayabilir! Bu, şiddet karşıtlığının doğası gereği kitleler için çekici ve şiddetin dışlayıcı olduğunu öne süren nüfus bilimcilerin yaptığı bir itirazdır. İlk bakışta samimiyetsiz görünür; çünkü normalde özel beceriler ve fiziksel yeterlilikler gerektiren faaliyetlerden tam da bu nedenle vazgeçilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. İtfaiyeci tarafından kurtarılan hiç kimsenin evden çıkamadığı için vicdan azabı yaşamasına gerek yoktur, sonuçta herkes aynı zindeliğe ve çevikliğe sahip olamayabilir. Dolayısıyla, toplumsal süreçler bir işbölümü yapılmasını gerektirir. Bununla birlikte, daha yakından bakıldığında, itiraz daha fazla güç taşır; çünkü teknik değil, *siyasi* ilişkiler ve düzenlemelere yöneliktir ve bu noktada kitlesel katılımın başlı başına bir değer taşıması açısından işin ameliyathanesinden farklıdır. Deneysel bir bakış açısıyla konuşursak, Chenoweth ve Stephan, "katılımın önündeki engellerin pasif direniş için şiddetli

92. George Monbiot, "With Eyes Wide Shut", *Guardian*, 12 Ağustos 2003. İtiraza dair zaman içindeki incelikli bir tartışma için bkz. Gross, *The Ethics*, s. 265-67.

ayaklanmaya göre çok daha düşük olduğunu"[93] iddialarında genel olarak haklılardır. Protestocular tarafından ele geçirilen bir meydandaki şenlikli atmosfer, taş atma kargaşasından ya da insanları korkutmaktan daha çok şey ifade eder. Bu bağlamda 1.) Şiddet içermeyen kitle seferberliği (mümkünse) ilk çare, militanca eylemler ise son çare olmalıdır 2.) Hiçbir hareket, pasif direnişi hemen askıya alma yoluna gitmemeli, sadece olabildiğince uygulama fırsatı ve zamanı tanımalıdır.

Bununla birlikte, sivil itaatsizliğe özgü ahlaki kurallarının kitlesel çekiciliği abartılı boyutlara da ulaşabilir. Yİ, polisi sevgi gücünü göstermek için de elinden geleni yapmıştır. Nitekim, Londra'da "Polis, sizi de seviyoruz, bu eylemleri sizin çocuklarınız için de yapıyoruz" sloganı çok kez atılmıştır. Eylül 2019'da Malmö'deki eylemden sonra, İsyan'ın yerel bir kolu, bir aktivist ve polisin baş başa, karşılıklı gülümsediği ilgi çekici bir fotoğrafı yayınlaması "günün sonunda, hepimiz aynı gemideyiz" şiarını ortaya koyar bir enstantane olmuştu. İsyan'ın el kitabından,[94] isyancıların "kasıtlı olarak tutuklanmaya" çalışması gerektiğini ve bu eylem biçiminin "Yok Olma İsyanı'nın kalbinde" olan taktiklerden biri olduğunu öğreniyoruz. Bu eylem biçimi elbette insanların belli bir kısmına hitap edecektir. 2019'daki Londra "İlkbahar Ayaklanması'ndan" sonra, renkli bir iklim aktivist ağı olan Dünyanın Lanetlileri (Wretched of the Earth), Ende Gelände, Hambach ormanı işgali ekibi ve çok sayıda diğer dost örgütün birlikte Yİ'ye hitaben yazıldığı açık mektupta[95] da belirtildiği gibi,

93. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 10, 30-37; Engler ve Engler, *This Is*, s. 26, 246-247.

94. J. S. Rafaeli ile Neil Woods, "Fighting the Wrong War", Farrell vd, *This Is Not*, s. 41; Griffiths, "Courting", s. 96.

95. The Wretched of the Earth, Argentina Solidarity Campaign, Black Lives Matter UK vd, "An Open Letter to Extinction Rebellion", *Red Pepper*, redpepper.org.uk, 3 Mayıs 2019; Damien Gayle, "Does Extinction Rebellion Have a Race Problem?", *Guardian*, 4 Ekim 2019.

kendini polisin kollarına atmak bir farklılık göstergesidir. Irkçı örgütlerden olan insanlar bunu yapmaktan çekinebilirler. Orta sınıf beyazlar, polislerin ahlaki kurallarına güvenebilir; ancak işçi sınıfından gelen Müslümanlar, siyahlar ve izinsiz çalıştırılan göçmenler bu güvenceye sahip değillerdir. Yİ'nin, meydana gelişinin ilk yılında, Londra ve Malmö gibi şehirlerde demografik yapıyla orantısız bir beyaz anlayışla boğuşmasının bir nedeni de bu olabilir. Başka insanlar da, baskıcı devlet aygıtına karşı daha çekimser veya isteksiz bir yaklaşım içinde kalarak kendilerini daha güvende hissedeceklerdir. Günün sonunda, Dünyanın Lanetlileri'nin de iddia ettiği gibi, *tek bir tekneye sığamayacak kadar çok ve çeşitliyiz.* Bu "hayati savaşı" kazanmak için gereken katılım düzeyine yer açabilecek tek araç, "çeşitlilik ve çoğulculuk" yöntemidir. Böyle bir çeşitlilik ve çoğulculuk anlayışı, tarihin akışını değiştirmiş hiçbir hareketin yaşamadığı iç gerilimleri de elbette deneyimleyecektir. Bütünsellik içinde gelişmesi gereken taktiksel bir uyum çabası şüpheleri de beraberinde getirecektir.

Diktatörlüklere karşı gelişen hareketlere dair okumalar ışığında yapılan bir itiraz demokrasiye de atıfta bulunur: "Şiddet, barışçıl, anayasal müzakere hedefine zarar verir. Düşman dövülürse veya daha da kötüsü olursa, milletin meşru varisleri masasından kovulur ve olması gerektiği sofraya oturamaz.[96] (Chenoweth ve Stephan, yabancı yatırımcıların korkacaklarını da ekliyor.)" Ancak iklim hareketinin verdiği mücadele biçiminde, bu argüman olgun demokrasilerde ortaya çıkmış bir dizi üretici güce karşı uygulanabilirliğini kısmen de olsa kaybeder. Başka bir düşünürün de ifade ettiği gibi, yalnızca mülkiyete yönelmiş bir şiddet türünü düşünsek bile geri kalanlara da bir şeyler kaybettiririz:[97] "Bir plütokratın altınla kaplı jetini ele geçirmek ve yok etmek, son derece çarpıcı ve

96. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 60-61, 202-7.
97. Adams, "Uncivil", s. 489.

sembolik bir protesto biçimidir. Çünkü plütokratın kendisi doğrudan tehdit edilmemiş olacak ve hiçbir anti-demokratik dışlama da gerçekleştirilmemiş olacaktır."

McKibben'in cevabının ikinci kısmı, halk desteğinden gelen itiraz çevresinde şekillenir. Ona göre, şiddet bir karışımın içine atılır atılmaz buharlaşır. Hareket, Beyaz Saray'ın çevresinde el ele tutuşarak, bir benzin terminalini bir kano filosuyla kapatarak ya da bir doğa tarihi müzesinde bir ölüm sahnesi düzenleyerek sempati kazanabilir; ancak bir şeyleri yakarak veya çatışarak protesto ederse halkın geri çekilmesine de sebep olabilir. Bu konuda, özellikle ABD açısından baktığımızda açıkça bir gerçeklik payı da vardır. Fransa dinamikleri ise biraz daha farklıdır. Bir Fransız toplumsal hareketi, kitlesel seferberliği bir miktar mülk yıkımı ve isyanla canlandırıyorsa, otomatik olarak bir parya haline gelmez: Kuzey Yarımküre'de biyolojik alanla ilgili tek bir önleyici bir yasa yoktur. Bunun yerine, gözle görülür bir paradoksla karşı karşıya kalırız; çünkü ABD toplumu silahların yayılması, kitlesel ateş etme vakaları, polis tarafından öldürülen siviller, popüler kültürde silahlı kahramanlara saygı gösterilmesi, devletin ve başka herhangi bir miyarın savaşı gibi unsurları ve olgularıyla birlikte şiddeti çok daha fazla tanıyan bir toplumdur. Fransa'da eskiden çok yaşanmış olsa da, toplumsal hareketler tarafından işlenen şiddete karşı hoşgörüsüzlük bugün en yüksek seviyededir. Ancak ABD'nin soykırımcı şiddet yoluyla dizginsiz kapitalizm için sayfayı silip süpürdüğünü düşündüğümüzde paradoks da çözülecektir. Öte yandan Fransa, sürekli olarak yenilenen bir halk ayaklanması mirasına ve nispeten mücadeleci bir işçi sınıfına sahiptir. Mülkiyete yönelik şiddete gösterilen hoşgörü, kapitalist egemenliğin mutlaklığı ve bunun sonucunda bir toplumsal oluşumun şiddetle kurduğu bağla ters orantılıdır. Başka bir deyişle, Amerikan alerjisi bir patolojidir.[98]

98. Churchill, *Pacifism*.

Bununla birlikte, hasta bir toplumda yaşayanlar yalnızca Amerikalılar değildir. Dolayısıyla, aktivistlerin hedef kitlelerini kendilerinden soğutmayacak şekilde yaklaşmayı ve toplumların içinde nasıl davranacaklarını öğrenmeleri gerektiği de açıktır.[99] En küçük boyutta bir sabotaj yüzünden oluşacak halk nefret patlamasını doğal karşılamak zorundalar. Destek verme seviyeleri zamana bağlıdır ve bu yaklaşım, özellikle iklim mücadelesi için de geçerli tutum olarak kabul edilmelidir. Çok sıcak geçmemiş bir yıl olan 2007'de, Beton Orman Kızılderilileri, İsveç'teki SUV lastiklerinin havasını iklim hareketine destekte herhangi bir kayıp yaşatmadan halledebilselerdi, (Silahlı olanlar Kovboylardı) en depolitize edilmiş günümüz toplumsal oluşumlarında bile başarılmışken 2025 ya da 2040'da hangi sabotajın sonuç vermeme ihtimali olabilir ki? Küresel sıcaklığın 6°C daha artmış olduğu bir gelecekte, boru hatlarını havaya uçurmak insanlıktan geriye kalanlar arasında evrensel bir mücadele biçimi haline de dönüşebilir. Hızla ısınan bir dünyada *hassasiyetin yükselme eğilimine ilişkin bir yasal karşı duruş* da koymalıyız; başka türlüsü türler arası ölüm arzusunun geçerli olduğunu varsaymak olacaktır. Fosil yakıtlar kullanılmaya ve sıcaklıklar da böyle tırmanmaya devam ederse, giderek daha korkunç, daha az inkâr edilebilir felaketlerin kaynaklarına yönelik fiziksel saldırılar, daha kitlesel boyutlarda ve daha geniş katmanlarda da yankılanmak zorundadır. Bu eğilime müdahale edebilecek tek şey, sermaye piyasasının olağan işleyişini durduracak, Green New Deal veya bu eğriyi kıracak ve sıfıra doğru inmesini sağlayacak benzer bir politika paketi

99. Brent Simpson, Robb Willer ve Matthew Feinberg, "Does Violent Protest Backfire? Testing a Theory of Public Reactions to Activist Violence", *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 4. Sayı, 2018, s. 1-14; Jordi Muñoz ve Eva Anduiza, "If a Fight Starts, Watch the Crowd: The Effect of Violence on Popular Support for Social Movements", *Journal of Peace Research*, 56. Sayı, 2019, s. 485-498.

olacaktır. Böylece, mülklere yönelik sabotajlara da ihtiyaç kalmayacaktır. Bu da elbette, tüm çabaların bir araya getirilmesini gerektiren en iyi olası durum senaryosu olacaktır. Aksi takdirde, soruna dair hassasiyet, bir şekilde artış göstermek zorundadır; çünkü iklim çöküşü için için yanmaz, durağanlığı yoktur; müzakere edilemeyen biyojeokimyasal ve fiziksel süreçlerle daha da kötüleşeceği aşikârdır. Bu minvalde, şiddete yönelik tipik halk desteği tahminlerinin de gözden geçirilmesi gerekecektir.

Sorun, elbette, ortalama sıcaklığı 6°C artmış olan bir dünyada bir boru hattını havaya uçurmak, yaşadığımız günleri düşündüğümüzde biraz geç kalınmış bir hareket olacaktır. Neredeyse tam bir fikir birliği içinde verilmiş bir onayı mı beklemeliyiz? Bir çoğunluk ya da büyük bir azınlık olmak bu durumun tam olarak neresindedir? İklim aktivistlerinin görevi, varolan bir bilinç düzeyini hazırlanmış şekilde ele almak değildir, tam tersi görev; insanlığı olması gereken bilinç seviyesine hazırlamak, şekillendirmektir.[100] Önden yürümelidirler. Kitlelerle arasında büyük mesafeler oluşmamalıdır; çünkü oluşacak mesafeler yalnızlaşmalara yol açacaktır, ortalarda veya arka sıralarda yürümek misyonlarını da etkisiz kılacaktır. Bazı kesimler tarafından iftiralara uğramaya hazır olmaları gerekirken (başka herhangi bir şey de etkisizliğe kanıt olabilir), yapılması gerekenleri çok fazla erteleyecek taktiklerden de uzak durmak zorunda kalacaklardır. Bu, mücadele eden her bir öncünün yürüdüğü aynı ince ipte yürümek demektir. Plan, amaç ve uygulama açıklanabiliyorsa ve mevcut bilinçle yakın bir ilişki içinde destek toplanabiliyorsa, bir çentik de olsa yukarı çıkmak için gerekli eylemler zaman kaybetmeden gerçekleştirilmelidir. Bir kömür yöneticisine suikast düzenlemenin veya bir uçağı bir Exxon Mobil gökdelenine yönlendirmenin

100. Mike Ryan, "On Ward Churchill's 'Pacifism as Pathology': Toward a Revolutionary Practice", Churchill, *Pacifism*, s. 129.

çok kötü bir fikir olmasının asıl nedenlerinden biri de budur. Akıllıca yapılacak bir sabotajın biçimi ise başka bir tartışmanın konusudur. Doğru seçilmeli, bugün yeri değilse de içinde bulunduğumuz bu çöküş sürecinden belki bir süre sonraki aşamasında, yeterince açıklanabilir ve kabul edilebilir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Bu yolda zaman da, zamanlama da esastır. Her ağır hava olayı artık birikmiş emisyonların gücüyle meydana geliyor ve ardından yaşanacak sefil durumu da önceden hissettiriyor. *Bu*, grev ve kitleselliğin zamanı olmalıdır: Orman yangınları Avrupa'nın ormanlarını bir kere daha sardığında, bir kazı aracını devre dışı bırakın. Karayip Adası bir kere daha tanınmayacak kadar hırpalandığında, bir lüks emisyoncular ziyafetini ya da Shell yönetim kurulu toplantısını basın. Havanın kendisi zaten politiktir; ancak *yalnızca bir taraf açısından* politiktir. Sıcağı hissetmeye ya da suçu üstlenmeye zorlanmayan düşman tarafından oluşturulan buhar da düşmanın kendisi tarafından bir anda üflenivériyor. İklim aktivistlerinin eylemlerini henüz büyük iklim felaketlerine göre zamanlamamaları, Lanchester paradoksunun bir başka parçasıdır. Varolan kapasite doğru zamanda oyuna sokulmalıdır.

Aynı zamansallık, sivil haklar mücadelesi döneminde olduğu gibi, ılımlılık ölçütünde de hızla bir değişim yaratabilir: Martin Luther King 1950'lerin sonlarında, Yokoluş İsyanı ise 2019'da radikal görünmüştür.[101] Yeni bir kanadın ortaya çıkmasıyla, tavırlar da her an değişebilir.

İlerleme de işte ancak o zaman kaydedilebilir: Yİ, temsilcileri 2025 yılına kadar sıfır emisyona giden bir yolun çizilmesine yönelik müzakere etmek için İngiliz hükümetiyle görüştüklerinde, bakanlar 2028'e uzatılması konusun-

101. Todd Schifeling ve Andrew J. Hoffman, "Bill McKibben's Influence on U.S. Climate Change Discourse: Shifting Field-Level Debates through Radical Flank Effects", *Organization & Environment*, 32. Sayı, 2019, s. 213-33.

da ısrar etseler bile izin verilen sınırda sonunda bir miktar daha hafifletme mutlaka kendini gösterecektir. Bu tabloya son vermek için Yİ veya benzer hareketler, tıpkı MLK'nın (Martin Luther King) bir zamanlar yaptığı gibi, talep edilmemiş olsa da biraz yardıma ihtiyaç duyabilir. Yeni kanatları kınamak ve onu kendi çabalarını baltalamakla suçlamak ise eski radikallerin işidir. Şiddet uygulayan veya tehdit eden baş belalarını alkışlamış olsalar, saygınlık kazanamayacaklar ve politika yapıcı odalara da davet edilmeyeceklerdir. Radikal bir taraf varlığının olumlu etkileri olabileceğini, Haines "ılımlıların ve radikallerin çok farklı roller üstlendiği bir işbölümünü"[102] varsayarak açıklar: Bu, krizi bir kırılma noktasına kadar beslerken, ilk etki bir çıkış yolu da sunar. Bundan, gelecekteki militanların ana akımdan kınanmayı beklemeleri ve hatta umut etmeleri gerektiği sonucu çıkar, bu olmadan ikisi birbirinden ayırt edilemez hale gelir ve etki kaybolur. Başka bir deyişle, Yİ veya Bill McKibben ya da hareketin şiddete karşı olan diğer bölümü molotof kokteylleri ve teneke kutuları fırlatsınlar diye ikna edilmeye çalışılmamalıdırlar. Bu onların işi değildir, gelecekteki grupların işidir.

Bununla birlikte, Haines ve diğerlerinin gösterdiği ve McKibben'ın da kavradığı gibi, radikal kanatın olumsuz etkiler yaratabileceğine dair elle tutulur riskler de vardır. Aşırılık, bir hareketin tüm etkisini gölgeleyecek kadar tatsız bir görüntüye de neden olabilir. Kendi topuklarına ateş eden örnek hareketlerin sayısı da yok denecek kadar azdır. İklim krizindeki risklerin büyüklüğü nedeniyle, *olumsuz* etkiler alışılmadık şekilde yıkıcı boyutlarda da olabilir. Dolayısıyla, bu hareketin militan kanat oluşumları, *özellikle* ihtiyatlı olmalı, William Smith tarafından ortaya konan ilkelere paralel hareket etme konusunda da temkinli davranmalıdır: "Doğrudan eylemleri hayata

102. Haines, *Black Radicals*, s. 2-4, 8-9, 65-66, 180-83, 184.

geçirenler, 'fikir toplulukları' önünde olmanın sorumluğunu da taşırken, geride kalmamalı, ilerleyerek görevlerine de sadık kalmalıdırlar. Harekete çok fazla misilleme, karalama, utanç yaşatacağı anlaşılırsa, değiştirmeye veya iptal etmeye hazır olmak koşuluyla bir mülkiyet yıkım eylemine de girişebilirler. Bu, militanlar için gerçek bir ikilem yaratır. Bir yandan ana akımın onları kınaması ve reddetmesi için işbölümünün mührü olarak birbirlerine güvenmeleri gerekirken diğer yandan da hareketin bütünsel anlamda yarattığı sonuçlar hakkında bu durumdan daha iyi bir gözlem kaynağı olmayabilir."[103] Peki, kınamaları görmezden gelip, tatmin olmuş bir şekilde yollarına ne zaman devam ederler? Ne zaman söylenenlere kulak verip, bir öz düzenleme yaparlar? Bu bir kısır döngü değilse de, kesinlikle geçilmesi gereken başka bir ince iptir. Kimse militanlığın zaten rahat bir yol olduğunu ya da öyle olması gerektiğini söyleyemez.

Aynısı, eylemlerin bastırılacağı konusunda yükselen kaçınılmaz itiraz için de geçerlidir. Neden hareket, devleti kendine karşı en sert tedbirlerini yağdırmaya teşvik etsin ki? Öyle ki, ekim 2019'da, gerçekleştirdikleri eylemlerden dolayı Jessica Reznicek ve Ruby Montoya için 110 yıl hapis cezası istenmişti.[104] Önceki yıl, Teksas, Houston'da petrol ve gaz şirketlerinin katılımıyla düzenlenen bir konferans ve panelde, yaklaşan sabotaj tehlikesi ve devletin onu boğması gerekliliği tartışıldı.[105] Energy Transfer şirketi CEO'su, fosil yakıt milyarderi, Perry ve Trump'ın da destekçisi olan Kelcy Warren doğrudan bu eylemci iki kadını hedef alıyordu: "Sanırım gen havuzundan çıkarılması gereken birinden bahsediyorsunuz". Reznicek ve Montoya için istenen 110 yıllık hapis cezasının, yine ideolojik olduğu ve

103. Smith, "Disruptive", s. 17-18, 20-21, Finlay, *Terrorism*, s. 309.
104. Brown, "Dakota Access".
105. Tom DiChristopher, "Pipeline CEOs Vow to Fight Back against Environmental Activism and Sabotage", *CNBC*, cnbc.com, 9 Mart 2018.

kurbanlık kategorisine girdiği görülüyor; ancak yaptıkları düşünüldüğünde yeterince ses getirmişlerdi ve isteyerek ulaştıkları bir bedeli ödeyeceklerdi. *Direniş eylemlerinde* en acımasız cezaları göze almışlar ve bedeli neyse ödemeye de hazırdılar. Peki, seçimleri için azarlanmaları mı gerekir? Chenoweth ve Stephan, "yüksek düzeyde taahhüt ve risk toleransı"[106] gerektirdiği şiddetli direnişe karşı dururlar ve herkese uygun olmadığını düşünürler. Ancak başka bir açıdan bakıldığında da, bunun sonucunda ortaya çıkan fedakârlık, diğerlerine *bunun için savaşmaya, hatta bunun insanın hayatının geri kalanını hapiste geçirmeye değer olduğunun* ve iklim krizinin bu çapta daha fazla eylemle gündeme taşınabileceğinin de bir kanıtıdır. Şimdiye kadar, bu mücadele için tutuklu olarak kalacağı birkaç geceden fazlasını riske atmaya çok az eylemci hazırdı. Tarihte mücadele eden insanların yaşadıklarıyla karşılaştırıldığında, Kuzey Yarımküre'deki iklim eylemcilerinin konfor düzeylerinin oldukça yüksek olduğu kabul edilmelidir ki bu da sorunun öneminin yeterince içselleştirilemediğini gösteren başka bir meseledir.

Belki de Reznicek ve Montoya'nın sahip olduğu kararlılığa en sonunda çok daha fazla insan ulaşacaktır. Yasalara boyun eğmeye istekli olmayı gerektirmeyen, aksine sivil itaatsizlik protokolündeki o tanıdık paragraf olan halkın yaşamı temellerinden yıkan egemen düzene bağlılık, değerini yitirmekte, gün geçtikçe daha da eskimektedir. Sabotaj karanlıkta da devam edebilir. Gerçekten de, eğer birileri bir şeyleri başarmak istiyorsa, genişlemesini protesto etmek için insansız hava araçlarıyla Heathrow Havaalanı'na doğru uçacağını *önceden* duyuran ve yakalanmak için adeta kendini ihbar eden Roger Hallam örneğini takip etmemelidir.[107] Hareket güçlendikçe, en şiddet

106. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 37.
107. Damien Gayle, "Heathrow Third Runway Activists Arrested before Drone Protest", *Guardian*, 13 Eylül 2019.

içermeyen taktiklerle yürüse bile, bu baskı unsurlarıyla daha yakından boğuşmak zorunda kalacaktır. Öyle ki, Ağustos 2018'de bir boru hattının yakınında kürek çeken bir eylemci, Louisiana özel güvenlik görevlileri tarafından kelepçelenmiş ve dava edilerek beş yıl hapis yatma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.[108] Boru hatlarına karşı *her* protesto türü için ağır cezalar içeren yasalar, Trump döneminde bir düzineden fazla ABD eyaletinde de yasalaştı. 2019'daki "Sonbahar Ayaklanması" sırasında, Londra polisi Yİ bayrağı altındaki tüm protestoları yasaklamıştı. Ranstorp'a göre, şiddet içermeyen iklim protestolarının kriminalize edileceği de artık "ufukta" kendini gösteren bir gerçektir. Militan mücadele de savunulamaz derecede zararlı bir dereceye kadar tırmanırsa, radikal kanadın yaratacağı olumsuz etki de kendini gösterecektir. Neyle karşılaşılırsa karşılaşılsın mücadele daha da büyürse, iklim hareketi de diğer mücadele hareketlerinin daha önce karşılaştığı bir seçimle karşı karşıya kalacaktır: Ya geri çekileceğiz ya da mücadeleyi sürdüreceğiz, her tür taktiği kullanacağız, yeraltı veya yasal tüm mücadele biçimlerimizi birleştireceğiz ve boyun eğmeyeceğiz. Polisi çiçekler yoluyla sevgi bombardımanına tutmanın, ilerleme yolunda başarı vadeden taktiklerinden biri olmayacağı da oldukça açık görünüyor.

On binlerce aktivist kanunları çiğnemekle meşgul olduğunda, bazı hataların yapılması da beklenebilir. İki hafta süren "Sonbahar Ayaklanması" sırasında Yİ, çevreye en yüksek seviyelerde bir rahatsızlık ve sıkıntı yaşatarak yaklaşık 30.000 kişiyi Londra sokaklarına çıkarmıştı, yapılacak olası bir hata da kaçınılmaz görünüyordu. Hedefinde ve yürütme şeklinde herhangi bir hata yoktu. 17 Ekim 2019 sabahı yoğun saatlerde, bir grup Yİ aktivisti, trafiği durdurmak için Londra metrosu ve hafif raylı sistemine

108. Susie Cagle, " 'Protesters as Terrorists': Growing Number of States Turn Anti-Pipeline Activism into a Crime", *Guardian*, 8 Temmuz 2019.

giriş yapmıştı. İki eylemci şehrin doğu kesimindeki Canning Town metro istasyonuna bir merdiven getirerek bir trene dayamışlar, tavanına çıkmışlar ve "Sermaye Piyasası = ÖLÜM" yazan bir pankart açmışlardı. Platformdaki yolcular önce şaşırmış, sonrasında da tepki göstermişti. Tepki gösterenlerin büyük bir kısmının şehrin beyaz olmayan işçi sınıfından oldukları görünüyordu. Öyle ki, sonrasında yaşananlarla ilgili dolaşan birçok karşı propaganda yayınında, içlerinden birinin, "İşe gitmem gerekiyor, çocuklarımın karnını doyurmam gerekiyor" diye bağırdığı duyuluyordu. Kalabalık, eylemcilerin trenin tepesinden inmesi için bağırarak trene doğru koşuyordu ki, kalabalık içinden banliyoda yaşadığı anlaşılabilen mavi kot pantolon ve düz bir bere giyen siyahi bir erkeğin kafasına, çatıya tırmanmaya çalışırken, talihsiz bir tesadüf eseri takım elbiseli ve kravatlı da olan beyaz bir aktivist tarafından sert bir tekme atılmıştı. Beyaz bir adam üstteydi ve altındaki siyah bir adamı tekmeliyordu! Düşen adam platforma sürüklenmiş ve yığılıp kalmıştı. Şehirde infial yaratan olay, "ayaklanmanın" utanç verici bir şekilde sonlanmasının sebeplerinden de biri olmuştu.

Bununla birlikte, bunu Kuzey Yarımküre'deki iklim hareketinin şimdiye kadar üstlendiği en aptalca eylem kılan şey, İsyan'ın merkezi olan Yİ Londra kanadının yanıtı oldu. İstasyondaki insanların gönlünü alma fırsatını yakalasalar da, resmi açıklamalarında kafaya atılan tekmeyi bir "meşru müdafaa" eylemi olarak temize çıkarma çabasıyla aktivistleri yüksek karakterler olarak lanse edip yapılanın mazur görülmesi talep ediliyordu.[109] İçlerinde bir büyük baba, Budist olan emekli bir öğretmen, bir papaz ve eski bir pratisyen hekim gibi nitelikli insanların olduğu ve eylemin planlandığı gibi "Yokoluş İsyanı'nın ilkeleri ve değerleri çerçevesinde, şiddet kullanılmadan ve merhamet

109. Extinction Rebellion, "Statement on Today's Tube Action", *Extinction Rebellion*, rebellion.earth, 17 Ekim 2019.

minvalinde gerçekleştiği" açıklamalarıyla geçiştiriliyordu. Kuruculardan biri, "barışçıl" ve "şiddet kullanılmadığı" yönüyle eylemi anlatmak için *BBC*'ye bile çıkmıştı. Bir ankete göre, Yİ'nin Londra kanadından başka aktivistler, bu eylemi şiddetle eleştirmişti. Öz denetim ve taktiksel ilkelerin içselleştirilme boyutu göz önüne alındığında, hareket kendini temize çıkarmıştı; ancak bu hatanın nasıl oluştuğunu sorgulamamız gerekiyor. Duruma ilişkin hemen göze çarpan üç temel faktör vardır.

Yİ'nin stratejisi, başlarda politikacıları krize yeterince yanıt vermeye zorlayacağı inancıyla, kentsel yaşam akışına şiddet kullanmadan yapabildiği her şekilde zarar vermekti. Chenoweth ve Stephan'ın diğer başka okurlar ve Hallam, artık bir şeylerin değişim gösterdiği görüşünü paylaşıyorlardı. Fosil ekonomisi burada bir otokrasiye benzer olarak anlaşılsa da, önlerine çıkan her şeyin yıkılmasının hedeflenmesine izin vererek bir kategori hatası yapılmıştı. Dolayısıyla, bir metro trenini durdurmak da oldukça büyük bir yanılgıydı. Bu, sivil haklar hareketinin Alabama'daki siyah bir baptist kilisesinin girişini kapatması veya Tahrir'den ayrılan Mısırlı devrimcilerin muhalif bir gazeteye saldırmasıyla eş değer görülebilecek bir hataydı. Macron'un yaptığı, lüks yaşantıdan kaynaklı emisyonlardan ziyade geçim mücadelesinden kaynaklı emisyonları hedefleme yanlışının bir benzeri yapılmıştı. İklim sorunu hakkında temel bilgiye sahip olan herkesin de bilebileceği gibi, Canning Town'daki yolcuların da haykırdığı şekliyle toplu taşıma krizin çözümüne yönelik uygulamalardan biridir. İklim aktivistleri, bu bilinen gerçeği yaşadıkları acı tecrübeyle tekrar tekrar zihinlerine kazımış oldular.

İkincisi, Yİ, sınıf ve ırk faktörlerinden ısrarla uzak duruyor ve kitlesi ağırlıklı olarak sabit görüşlü beyaz ve orta sınıftan gelen insanlardan oluşuyordu. Retoriği ve estetiği, bu katmanların benzersiz bir şekilde eğilimli olduğu bir tür dindarlık ve kendini beğenmişlik ile de

kendini dışa vuruyordu. *Guardian* gazetesinde çalışan bir köşe yazarının esprili bir şekilde tanımladığı gibi, "Yİ'ye katılmış insanların statülerine bakıyorum da hepsi adeta opera seyircisi gibi değil mi? Yİ medya sorumlularından biri: 'Bizler mühendisiz. Bizler avukatız. Bizler doktoruz. Hareketin diğer bazı kollarından farklı olarak, Yİ'nin söyleminde antikapitalizm ve sınıf ayrımı yoktur. Bizler yalancı politikacılar grubunu devirmek için ortaya çıkan *Rebels for Life* hareketiyiz' gibi bir tweet atarak insanları harekete katılmaya ikna edebileceğini nasıl düşünebilirdi ki"[110] Onlara göre, devlet içinde öne çıkan daha doğru liderlerle, gözü açık ve bilime sadık kalarak da yaşam güvence altına alınabilirdi. Yİ, bu değişimin sağlanması için Chenoweth ve Stephan'ın nüfusun belirli bir bölümünün (yaklaşık yüzde 3,5'luk bir dilimin) sokaklarda toplanması gerektiği şeklindeki görüşünden dayanak alıyordu. Bu, destekçileri yabancılaştırabilecek her türden gıpta edilen, zenginlik dayatmacı retoriğin etkisini kırmayı veya onun topyekûn ortadan kaldırılmasını gerektirir. İsyan böylece kendisini ne sağ ne de sol "siyasetin ötesinde" konumlandırıyor, sıradan vatandaşlar gibi polisi de selamlıyor, hatta muhafazakâr seçmenlerin endişelerini bile yatıştırıyordu. Bir Yİ *agitprop* videosunda, "İnsanların mülkiyet edinme hakkına sahip olduğuna inanıyorsanız, devletin insanların düzenini ve güvenliğini sağlaması gerektiğine inanıyorsanız, o zaman iklim değişikliği felaketinin etkilerine de karşı çıkmalısınız"[111] mesajını veriyordu.

Buradaki sorun, elbette, özel mülkiyet hakkının, daha doğrusu, çok fazla özel ve yaygın mülkiyet edinme biçiminin kırılması gerekliliğidir. Düzeni koruyan ve yolu-

110. Catherine Bennett, "The Extinction Rebels Have a Noble Cause. What They Don't Need Now Is Tactical Stupidity", *Guardian*, 20 Ekim 2019.

111. This follows Salvage Editorial Collective, "Tragedy of the Worker: Toward the Proletarocene", *Salvage*, 7. Sayı, 2019, s. 40-41.

muzda duran da devletlerin kendisidir. Yatırım, üretim ya da tüketim hangi açıdan bakarsanız bakın, bu aciliyet arz eden durumu tetikleyen zenginler ve zenginlere dokunmak istemeyen bir iklim hareketi, tüm açlığıyla evlerine yemek getirmek ve ayakta durmak için mücadele edenlere büyük bir darbe indirmiş olacaktır. Sınıflar ve çatışan çıkarlar arasında ayrım yapmayı reddeden bir hareket, yolun yanlış tarafında olacaktır. *Bu*, işlerin her zamanki gibi devam etmesinden en az kazancı olan insanları yabancılaştırmanın reçetesidir. Toplumsal öfkeyi taşımayan bir iklim hareketi, gerekli vurucu kapasiteyi de elde edemeyecektir. Dolayısıyla bazı Sarı Yeleklilerin kullandığı "Daha fazla buz tabakası, daha az bankacı", "Ayın sonu, dünyanın sonu: Failler de mücadele de aynı" sloganlarını bir şekilde zorlukları aşarak yaymak zorundadır. Zenginler sadece bizlerin hayatını perişan etmekle kalmıyor, aynı zamanda sıradan kalabalıkların hayatını da *sona erdirmeye* çalışıyorlar. Böylelikle, Yİ'nin hareketin radikal kanadına bıraktığı başka bir boyut ortaya çıkıyor: "Düşmanın adını söylemeye cüret edenler."

Üçüncüsü, Yİ'nin sonunda uygulamak zorunda kaldığı şiddet, polisten veya özel mülkiyetten ziyade, işe gitmek zorunda olan siyah bir adamı hedef almıştı. Bu, gerçekten de istisna olarak görülemeyecek bir sonuçtu. Dokuya bakıldığında, bir Yİ aktivistinin bir polisin kafasına tekme attığı olası bir senaryoda, olanları inkâr edeceği de şüphe götürmez muhtemel bir tepki olacaktı. Pasifizm, belki de hiçbir zaman gerçek bir olgu olarak var olmadı. Aslolan, şiddet biçimlerini ayırt etme yeteneğine sahip olup olmama meselesidir. Pasifizmin belirgin özelliği, taraftarlarına bazen yararlı bir taktiğin fetişleştirilmesinden doğan bir kendini beğenmişlik aşılamasıdır. Hegemonik kalırsa, bu doktrin iklim hareketinin en iyi ihtimalle 2020'lerde toplumsal isyanın uzak, iyi huylu bir kuzeni olarak kalmasını sağlayacaktır. İşte 2019 sonundan çelişki

yaratan bir durum örneği daha: Şilili öğrenciler toplu taşıma ücretlerindeki artışa tepki gösteriyor ve ulaşımın herkes için ücretsiz ve erişilebilir olmasını savunuyordu. Turnikelerden toplu halde geçişler düzenleyerek, bilet makinelerine, süpermarketlere ve şirket merkezlerine saldırarak ve patlatarak neoliberalizmin anavatanında yükselen eşitsizliklere karşı ülke çapında bir ayaklanma gerçekleşiyordu. Bu arada, iklim felaketine karşı hareket de durağan ve sakindi. Acil stratejik görev, iklim hareketini, Şili'deki ayaklanmadaki bu tetikleyici güçlerle birleştirmek olmalıdır.

Bununla birlikte, Yİ'nin bunu hayata geçirememesi, elde ettiği çok önemli başarıları da değersizleştirmez. Özellikle Birleşik Krallık'ta 2019'da gerçekleştirilen iki sivil itaatsizlik eylem kampanyası, iç politikadaki çekim noktasını büyük ölçüde değiştirmişti. İklimle ilgili acil meseleleri ülke gündemine taşımak için bin hakemli bir dergide makale yayımlamaktan daha fazlasını yapmışlardı. Yıl sonuna doğru, kamuoyunun bu krize dair ilgisi daha önce benzeri görülmemiş seviyelere ulaşıyor ve hem Avam Kamarası hem de Avrupa Parlamentosu bir Yİ talebini kabul bile ediyordu. Resmi olarak bir iklim acil durumu ilan edilse de, yine şaşırtıcı olmayan bir şekilde, böyle bir soruna karşılık gelecek somut önlemler de alınmamıştı. Ancak Yİ ile ilgili belki de en harika unsur, gelişiminin olağanüstü bir hızda gerçekleşmesiydi. Hız, bir eylemin artık en çok ihtiyaç duyduğu özellikti. Sonraki adımların ne olduğunu öğrenmek de hızla birlikte sağlanabilecek bir süreçti.

Ancak tek bir taktiği fetişleştirme eğilimine karşı konulması gerekiyorsa, bu elbette mülk yıkımı ve diğer şiddet biçimleri için de geçerli olmalıdır. Bu hareket için en büyük potansiyele sahip taktik, barındırdığı çeşitliliğin kendisi de olabilir. Bir iklim kampı bu etkiyi yaratabilir. Ben bu metni yazarken, İsveç hükümeti Swedegas'ın

ülkeye gaz pompalamak için yaptığı başvuruyu, Göteborg limanındaki ablukaya müdahale edilme sürecini tartışıyordu. Karar daha bu sabah geldi: Hükümet, tüm beklentilerin aksine, son protestolara doğrudan atıfta bulunarak Swedegas'ın talebini reddetti. Kazanmıştık. Keystone XL'ye karşı kazanılan zafer gibi kısa ömürlü olsa da, bu hareket için paha biçilmez küçük kazanımlardan bir diğeriydi. Yakın gelecekte bu ülkede de aşırı sağ bir hükümet olması muhtemel görünüyor. Ancak her zamanki gibi iş hayatındaki her duraksama, her küçük ara, bu dünyanın hâlâ yaşanabilir bir dünya olmasının hâlâ mümkün olabileceğine dair birer hatırlatıcı olacaktır.

İklim kampları, fosil sermayeyle alanda nasıl savaşılacağına dair deneyimler biriktirerek ve yatay olarak yayılarak kendilerini birbirlerinin deneyimleri üzerine inşa etmenin bir yolunu hep buluyor. 2011'de ortaya çıkan *Occupy* ve benzeri kamplardan farklı olarak, ki bunlar da meseleyle bir şekilde bağlantılılardır, iklim kampları çok önceden planlanır. Başlangıcı ve bitişi için sabit tarihler belirlenmiştir. Ne kendiliğinden ne de tepkiseldirler, planlanmış bir tırmanışı beslerler. Ende Gelände, başka ülkelere kendi ülkelerinden giden ve kendi kamplarını organize eden kadrolar oluştururken, beş yıldır Alman fosil sermayesine karşı koyduğu iddiasını da her geçen gün büyütüyor. Henüz mücadelenin kazanımlar sağladığını ve rantta geri adım attırıldığını pek şahit olamamış olsak da, Ende Gelände sayısal gücünü artırmaya ve polisi alt etmeye devam ediyor. Ancak böyle bir örgütlenme başarısını başka bir yerde tekrarlamak zor da olabiliyor.

Avrupa'nın farklı bölgelerindeki aktivistler, Rheinland'da halihazırda toplanmış beş ile on bin kişinin katıldığı, yapılacağı önceden ilan edilmiş bir kampın, şirketlere, gerekli önlemleri alabilmeleri ve değerli iş araçlarını dışarı çıkarmaları için zaman kazandırdığını da fark etmiş oldu. Sorunun sınırları belliyken, bazı durumlarda polis

kenarda durup geçişlere izin vererek eylemin etkisini de köreltebiliyor. Harekette, kampları daha küçük, gizli, sürpriz vuruşlarla birleştirerek gerçek bir aksama yaratma konusunda laf kalabalıkları da oluşabiliyor. Buradan ne çıkarsa çıksın, iklim kampı bu mücadeleyi öğrenmek için eşsiz bir laboratuvardır.

Bu kampları ziyaret eden herkes sürecin nasıl keyifli olduğunu da fark edecektir: Sabah gong çalındıktan sonra servis edilen sümüksü yulaf lapası, çevire çevire soyulan soğanlar, trenler aracılığıyla gerçekleşen mucizevi yiyecek sevkiyatları. Bir iklim kampı, sonrasında sosyal medyada yayılan üç dakikalık klip için gerçekleştirilen bir drone çekimindeki metalik vızıltı sesiyle, el emeğiyle boşaltılmış ahşap kalaslarla yapılmış müştemilatlar üzerinde yükselen görüntüsüyle, arkaik ve çağdaşın kendine özgü bir karışımıdır. Aktivistler dizüstü bilgisayarlarını şarj etmek için pedal çevirirler. Şarkılar, marşlar söyleyerek polis kordonlarını geçmek ve biber gazına karşı kendilerini korumak için kullandıkları yastıkları samanla doldururlar. Bu karışım, yakın zamanda politize olmuş gençler, tecrübeli hippiler, kısa saçlı lezbiyenler, dövmeli kaslı erkekler, öğrenciler, güvencesiz işçiler, anti-faşistler ve çocuklu annelerle birlikte herkesin bir müzik festivaline katılmış haliyle günlük yaşamlarından bir derece daha salaş görüntüler çizer.

Grupsal yakınlık duygusu yapılan uzun süreli toplantılarla pekiştirilir. Genel kurullara temsilciler gönderilir, bu temsilciler edindikleri bilgileri ve izlenimlerini paylaşmak üzere kampa geri dönerler. Çoğu zaman, süreç sinir bozucu bir şekilde gereğinden de fazla zaman alıcıdır. Mikrofonlardan bir sonraki eğitim oturumu bilgileri duyurulur. Alanlarda parmakları sembollerle havaya kalkmış insan sütunları (altın, kırmızı, gümüş, pembe) sıralanır ve engelleri aşma alıştırmaları yaparlar. Bu şiddetsizlik biçiminin militarist bir özelliği de vardır: Öndeki pan-

kartların hemen arkasında konumlanan öncüler, komutayı yürütenlerle kulaklıklar aracılığıyla iletişim kurarken piyadeler de arkadan baskı yapar. Farklı senaryolar için acil durum planlaması, polisin hareketlerini ve hedefteki durumu raporlayan gözcüler vardır. Tulumlar iki çapraz çekicin logosuyla süslenirken sprey kutularının çınlama seslerine avukatların ve hukuk ekibinin telefonlarının isimleri karalanır (elbette kimse tutuklanmak da istemez). Birisi, "SEVDİĞİNİZ şey için İSTESENİZ DE İSTEMESENİZ DE savaşacaksınız" yazan ve dumanı tüten bir bacayı tekmeleyen at kuyruklu bir kızın siluetini taşıyan bir pankartı düzeltmeye çalışıyordur.

Ve sonra, bir sabah yüzlerce, binlerce kişiyle, sırtlara takılmış çantalarla, elimizde yanmakta olan meşalelerle, sabit bir ritim tutturarak söylediğimiz sloganlar eşliğinde yürüyoruz: "Bu bok çukurunu kim kapatacak? Biz kapatacağız!" Saatler sonra, bir madene, raylara ya da terminale ulaşıyoruz. Bazen, bir elektrik santrali kompleksi etrafında mevzilerimizi korurken, bacalardan çıkan dumanın inceldiğini artık görebiliyoruz. Çöküyor. En sonunda yok olup gidiyor.

3
Çaresizliğe Karşı Savaşmak

Yapılan bu protestoların, direnişin beyhude çabalar olduğu duygusunu yaşayanlar için de her zaman hazırda bekleyen bir seçenek elbette vardır: İnsanlıktan ve bu gezegenden vazgeçmek. Üstelik, bu seçeneğin savunuculuğunu üstlenen fikir ustaları da halihazırda mevcuttur. Bunlardan biri, *Learning to Die in Antroposen* [*Ölmeyi Öğrenmek*] adlı kitabıyla ünlenen ve devamında *We are Doomed* (Ölüme Mahkûmuz) isimli eserini de yayımlayan Roy Scranton'dur.[1] Peki, ona göre yaşanacaklar nasıl

1. Roy Scranton, *Learning to Die in the Anthropocene: Reflections on the End of a Civilization*, City Lights, San Francisco, 2015, s. 16-17; [*Ölmeyi Öğrenmek*, Çev. Deniz Tortum, Edebi Şeyler, 2019] Roy Scranton,

şekillenecektir? Kendisi, "hapı yuttuğumuz" konusunda oldukça kararlıdır. Ona göre, her şey için artık çok geç:

> Bu kıyamete benzeyen küresel ısınmayı durdurmak için artık çok geç. Bu konuda bir şeyler yapabilme noktasını çoktan geçtik. Uçurumun kenarında duruyoruz. Artık sonsuz, derinliksiz, yatıştırılamaz insan ıstırabının uçurumuna bakıyoruz ve Ne olursa olsun her şey felaketle bitecek.[2]

Geriye kalan da sadece ölmeyi öğrenmektir. Ölmeyi öğrenmesi gereken varlığın kesin kimliği de biraz şüphelidir. Scranton birey, uygarlık, kapitalist uygarlık ve insan türü arasında gider gelir, ki bu da en semptomatik nitelikte gerçekleşmiş bir bileşimdir. Bu ölçekler arasında ayrım yapmak ona göre oldukça zordur.

Bununla birlikte, ona göre hiçbir zaman şüphe duyulmayan şey ise, protesto ve direnişin yararsızlığıdır. Scranton'un yazılarını kaplayan düşünce, kolektif eylemin küçümsenmesidir. O, kitlesel eylemleri halkın İklim Yürüyüşü'nde atomize olmuş diğer 400.000 kişiyle birlikte yürümenin anlamsız bir his yarattığını söyler ve "iklim aktivizminin siyasi güçsüzlüğünü" sergileyen ve kitleleri "yanlış bir umut duygusu" ile yatıştıran bir zaman kaybı olarak niteler.[3] Bir toplumsal hareketin hiçbir şekilde fosil yakıt sektörünü ele geçirmesine imkân yoktur. "Toplumsal yürüyüşlerde veya doğrudan eylemlerde sokaklara kaç kişi çıkarsa çıksın", enerji onlar için ulaşılmazdır; çünkü insanlar "enerji üretmeye yardım etmezler, enerjiyi sadece

---

We're Doomed. Now What? Essays on War and Climate Change, New York, Soho Press, 2018, s. 7, 73. Ted Stolze, "Against Climate Stoicism: Learning to Fight in the Anthropocene", Jan Jagodzinski (Ed.), *Interrogating the Anthropocene: Ecology, Aesthetics, Pedagogy and the Future in Question*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2018, s. 317-37.

2. Roy Scranton, "No Happy Ending: On Bill McKibben's 'Falter' and David Wallace-Wells's 'The Uninhabitable Earth' ", *Los Angeles Review of Books*, lareviewofbooks.org, 3 Haziran 2019.

3. Scranton, *Learning*, s. 62.

tüketirler."[4] Hareketin bu vazgeçiş konuşmasını şimdiye kadar çürüttüğü düşünülse bile Scranton bu yaklaşımını üçüncü eylem döngüsünün derinliklerine kadar sürdürmüştür. Haziran 2019'da *Los Angeles Review of Books*'ta yayımlanan bir makalede,[5] McKibben ve *The Uninhabitable Earth*'ün yazarı David Wallace-Wells'i, eylemin hâlâ en kötü senaryoları önleyebileceğini önermekle eleştiriyor ve "Sadece aldanmış ve saf olanlar, şiddet içermeyen protesto siyasetinin ritüelleştirilmiş hüsnükuruntudan çok daha fazlası olduğunu iddia edebilir" ifadelerini kullanıyordu. O halde ne yapılmalıydı? Kısa bir an için, Scranton, sadece herhangi bir eyleme sert bir şekilde karşı çıkmak adına pasifizmi aşma fikriyle flört eder gibi görünerek "Şiddetsizliğin güçsüzlerde bir erdem olarak görülmesinin gerçek nedeni, güçlülerin hayatlarının veya mülklerinin tehdit edildiğini görmek istememeleridir" ifadelerini kullanır.

Bunun yerine bacaklarımızı bağdaş pozisyonuna getirmeli ve düşünmeliyizdir. Bu yolda, Budist meditasyonu bize huzur da verebilir. "Karşılaşmamız gereken kötü haber hepimizin öleceğiyse, o zaman bu haberle başa çıkmamıza yardımcı olabilecek bilgelik, bunun zaten olacağının farkına varmaktan kaynağını alır."[6] Özümüz, "ölüyor olduğunu, çoktan öldüğünü, o zaman soğukkanlılıkla dibe göçebileceğini; eğer etrafındaki her şeyin geçici ve önemsiz olduğunu" anlarsa, kozmosta bir mili saniyede uçup gidecek bir toz zerresi gibi sessizce dünyayı terk edebilir. Bu, çok can acıtmayacaktır. Aktivistler şimdiye kadar dünyanın kurtarılmasını istemişlerdir. Ancak asıl mesele, artık onun sonunun geldiğini kabullenmek olmalıdır. Bilincin en yüksek aşaması "kaderimizi arzu etmektir" ve eylem de böyle bir ataraksiye giden yolu engelleyecektir. Scranton, "protesto fikrini her zikrettiğimizde", "daha zayıf

4. A.g.e., s. 60.
5. Scranton, "No Happy". s. 134; Scranton, *Learning*, s. 74.
6. Scranton, *We're Doomed*, s. 8, 68, 316-317; *Learning*, s. 84-85.

düşünürler haline geliriz" diye yakınır. Ona göre, "tarafsız" olmayı, "toplumsal yaşama katılımımızı" askıya almayı ve "ruhlarımızı ölüme" göndermeyi tercih etmemiz gerekir.

Bu mesaj, Kuzey'deki bir okur kitlesinde nasıl karşılık bulabilir? Büyük olasılıkla, işlerin her zamanki gibi çökmesinin sebep olduğu umutsuzluğun bir ifadesi şeklinde kendini gösterecektir. Ancak Scranton için her şey özle başlar. O, iç gözlemci ve kendini dışa vuran bir denemeci, okurlarının bir zamanlar "onu Hamburg'da kendisiyle kalması için uçuran ondan on yaş büyük bir Alman kadınla ateşli bir ilişkisi olduğunu" bilmesi gerektiğini hisseden türden bir yazardır[7] ve ancak bu tür veriler üzerine politik bir dünya görüşü inşa eder. Cümlelerinin altını kişisel bir başarısızlık duygusu çizer. "Ben kötü bir çevreciyim" diye yazar ve bununla aslında kirliliğe ilişkin kendi eylemlerini kontrol edemediğini kasteder. Scranton saatlerce araba kullanır, "sürekli" uçar, bardakları fırlatır, "en kötü yerlerden" sığır eti ve ton balığı yer ve "yanlış olduğunu biliyorum ama bunu yine de yapıyorum" der. Scranton kendisini, egemen düzenin değişebilirliği hakkında bir bilgi kaynağı olarak görür. "Şahsen, küresel iklim değişikliğini durdurmak ve hatta yavaşlatmak için her şeyi yapabileceği" ihtimali sıfırdır ve buradan da "gezegeni ısıtan sizsiniz" sonucu çıkar: "Bunu her gün yapıyoruz. Duramıyoruz. Durmayacağız da." Siyahiler için N ile başlayan kelimeyi* kullanmayı bırakamayan ve dünyanın aynasında kendi yüzünü göremeyen beyaz bir adam, ırkçılığın toplumda kök saldığını tasavvur edemez. İklim sorununda, bu tutum "sorunun bizde olduğu" kesinliğini besler. Mücadele bir düşman tanımlanabilirse mümkün olabilir; ancak ona göre "küresel ısınma anlaşılır bir düşman sunmaz", savaşacak kimse yoktur, sadece durmaksızın günah işleyen tek bir suçlu vardır, o da "kendimizdir". Bu

7. A.g.e., s. 68, 85.

* Negro sözcüğü kastediliyor. (y.h.n.)

benliğimiz de, kâğıt bardakları bile doğru çöp kutusuna atmayı beceremediğinden, ölüme mahkûmuzdur.

Tüm bireyler gibi Scranton'un da politik bir çizgisi vardı ve birkaç noktada toplumsal eylemlerle yolları bile kesişmişti. Oregon'da genç bir erkek olarak Cascade dağlarını geçen bir petrol boru hattına karşı bir eylem kampanyasına katılmıştı.[8] Eylemler başarılı olmuş, boru hattı inşa edilmese de, bu deneyim onda acı bir kendini beğenmişlik tadı bırakmıştı. 1999'da Seattle sokaklarında WTO'ya (Dünya Ticaret Örgütü) karşı yürümüş ve böylece "protesto temelli toplumsal hareketlere karşı hissettiği inancı" kaybetmişti. Bu olaya oldukça kendine özgü bir tepki geliştirmişti: "Eko-savaşçılar, ağaç avcıları ve anarşistlerle artık işim bitmişti", "Düşmüş dünyamızın siyasetine dair artık hiçbir şey yapmak istemedim." Böylece, Scranton, açık ara en şekillendirici siyasi deneyimine adım atarak, ABD ordusuna katılmış, Irak'a imzasını atanlardan olmuştu. Sol onu büyük hayal kırıklığına uğratmış, 11 Eylül'ün yarattığı etkiyle ve Christopher Hitchens gibi şahinler tarafından öyle sarsılmış ve İslami terörizmi ezme ihtiyacına o kadar inanmıştı ki, "imparatorluğun kirli işlerini" yapma arzusuyla yanıp tutuşmuştu. Ayrıca bir erkek olmak ve "erkekliği konusundaki derin güvensizliğini" de gidermek istiyor, aksiyona girmek için can atıyordu.

Başlangıçta askerliği sevmişti, görünüşe göre bir parçasını da hâlâ içinde taşıyor. Scranton, on altı yıl sonra yayımladığı bir kitabında, "2003 yazında Bağdat'ta geçen o vahşi, çıldırtıcı günler, hayatımın en tatlı ve en saf günleriydi. Her anı bir aşk dolu bir ihtişamla parlıyordu" ifadelerine yer veriyordu. O anlarını "Seksten daha tatlı, sivil bir arabaya çarpmanın o iç gıcıklayıcı çıtırtısı, sıkışık kavşaklardan hiç durmadan geçerken şarkı söyleyen melekler, bir adamı namlunun ucuna getirerek tüfeğimi

8. Scranton, "No Happy"; *We're Doomed*, s. 90-95 ("imparatorluğun kirli işleri" George Orwell'dan alıntıdır).

elime aldığımda Tanrı'nın kendi adaleti aklıma geliyor"[9] gibi betimlemelerle aktarıyordu. Verdiği hizmetten gurur da duyuyordu: "Iraklı çocukların kendilerini havaya uçurmasını engelledik ve isyancıların silahlarını biz etkisiz hale getirdik". Ama en sonunda bir çürüme duygusu da baş göstermişti. Scranton bile işgale olan inancını kaybetmişti. "Irak'ta iyi şeyler yapmış olabileceğimize dair kırılgan yanılsamadan" vazgeçmeli ve Amerika'nın hatalarının tesadüfi değil, Ortadoğu'daki "tutarlı bir emperyalist manipülasyon modelinin" parçası olduğu anlayışını tam anlamıyla paylaşmak zorunda kalıyordu.[10] Bütün savaş "sahte bir teşebbüs"ten ibaretti ve "ben de bundan kâr ettim. Bunun olmasına izin verdim ve olmasını sağlayanlardanım". O zamandan beri, Scranton dünyaya bir keskin nişancı bakış açısıyla bakıyor ve bunu iklim değişikliğiyle ilgili bir kamu profilinin temeli haline getiriyor. Yazılarında, iklim ile Irak benzerliğini: "Yaratılmasına yardım ettiğim tam bir felaket, içinden çıkılması imkânsız bir gaf, korkunç, geri döndürülemez sonuçlara sahip olma eğiliminde olan insan eyleminin çılgınlığının trajik bir gösterisidir" ifadelerini kullanarak anlatan Scranton, küresel ısınmayı engellemenin, George W. Bush'un komutası altında öldürülen çocukları diriltmek kadar olanaksız olduğu sonucuna[11] da varıyordu.

Ona göre direnişle kurulacak ancak kalıcı bir bağlılık, iklim konusunda farklı bir konumun oluşmasını da sağlayacaktır. Zıtlaşmayı seven bir ruha ve kıvrak bir zekâya sahip Scranton, gençliğinin radikal spazmlarını tam olarak engelleyemezken, ara sıra kapitalizme karşı saldırıya da geçer. *We are Doomed*'un sonuna doğru, "sosyalist devrim" çağrısında da bulunan Scranton, yeterli sayıda "kendini davaya adamış kadro" verildiğinde onun

9. Scranton, *We're Doomed*, s. 97, 140.
10. Scranton, *We're Doomed*, s. 129, 201, 203.
11. Scranton, "No Happy".

bile mümkün olabileceğini söyler.[12] Işıklar söndüğünde ise, Stoacılarına ve Buddha'sına tekrar uzanır. Kaçınılmaz olana teslim olmak da onun temel inancıdır.

Bu sadece kişisel bir tuhaflık olsaydı, hiçbir yorumu hak etmezdi; ancak Scranton'ın bu konumunu başka yazarların yanı sıra Amerikan edebiyatı panteonunun daha kıdemli bir üyesi olan Jonathan Franzen da paylaşır. Yazar, *New Yorker*'daki köşesinden, periyodik olarak iklim değişikliğine karşı mücadele girişiminin ne kadar akıllıca olmadığını dile getirir.[13] O da Scranton gibi, "küresel aşırı ısınmanın sonu çoktan belirlenmiş bir anlaşma olduğuna" inanır. Kanıt olarak, "hiçbir devlet başkanının toprağa karbon bırakmama konusunda taahhüt vermediğine" işaret eder. 1790'lardan önce hiçbir devlet başkanı Afrikalı köleleri serbest bırakma taahhüdünde de bulunmamıştı. 1791 temmuzunda, Franzen'in eğilimini paylaşan biri, yalnızca bu gerekçelerle, köleliğin sonsuza kadar sürecek bir anlaşma olduğunu iddia edebilirdi. Bu romancı için, emisyonların son otuz yılda artmaya devam etmesi, hiç kesilmeyeceğinin de bir kanıtı anlamına gelir. Ona göre, bu çileli zamanlarda her tür mücadelenin sarsıntılar içinde kalacağı da kaçınılmazdır. Yazar, şimdiye kadar ilerleme eksikliğinin insanlığı iki seçeneğe mahkûm kıldığını savunur: "Ya dünyanın hareketsizliğinden dolayı kendinizi 'öfkelenmiş' hissedeceksiniz ya da felaketin zaten gelmekte olduğunu kabul edecek ve herhangi bir öfke duymayacaksınız."

Franzen da, Scranton gibi kontrolsüz araba kullanışı ve uçuşları konusunda kendini suçlu hisseder.[14] Yakıt

12. Scranton, *We're Doomed*, s. 333; s. 320, 330-331; Scranton, *Learning*, s. 24. Çatışan akıldan bahseden Scranton, "bildiğimiz kadarıyla küresel kapitalist uygarlığın çoktan bittiğini" bildiriyor.
13. Jonathan Franzen, *The End of the End of the World*, 4th Estate, Londra, 2018, s. 52; Jonathan Franzen, "What If We Stopped Pretending?", *New Yorker*, newyorker.com, 8 Eylül 2019.
14. A.g.e., s. 44, 51, 139.

işleyişini azaltma veya daha geniş kapsamlı çabalara katkıda bulunma yeteneğine de pek güvenmez. Ona göre, bu kusur türümüzün doğasından kaynaklıdır: "İnsanlar dünya doğasının katilleridir, hepimiz kızgın bir Dünya'nın elinde günahkâr olacağız. İnsanın bu doğası yine de değişmeyecektir"[15] (Franzen, emisyonların azaltılmasını zorlaştıran "milliyetçilik, sınıf ve ırk ayrımı" gibi unsurları da buna dahil eder). Kendini böyle bir çıkmazda bulmak, romancı için "sezgisel ve ahlaki bir anlam" ifade eden "*ona bahşedilen hayatı yaşamak*, yani müreffeh bir Amerikan entelektüelinin hayatını yaşamaya devam etmek" demektir. Yazar, iklim felaketinin boyutlarına dair farkındalığın, II. Dünya Savaşı'ndan, ırkçılıktan, cinsiyetçilikten, eşitsizlikten, kölelikten, Holokost'tan, doğanın sonundan, *Altıncı Yokoluş*'tan, kıtlıktan, savaştan ve vebadan ya da tüm hepsinin birleşmiş halinden bile çok daha baş döndürücü bir büyüklükte olduğunu, bu gerçeğe teslim olmanın, ihtiyatlı bir şekilde yaklaşsa da, zorunlu olduğu iddiasında bulunur.[16] Scranton yenilenebilir enerjinin yayılması konusunda şüpheciyken (çok pahalı ve kesintilerle dolu olacağını düşünür), Franzen ise düşmanca bir yaklaşım sergiler (sevgili kuşlarının öleceğinden korkar). Her iki adam da uyumdan yanadır. Franzen, arkadaşından daha iyimser bir savunma yapar: "Biz insanlar her zaman 'mükemmel uyum sağlayanlar' olduk; iklim değişikliği, sadece daha büyük boyutlarda yazılmış aynı eski hikâyedir."[17] Büyük Amerikalı romancının bizlere yönelik kişisel bir tavsiyesi de vardır: "Benim gibi, siz de elinizden geldiğince size verilen hayatı yaşamaya devam edin."

Bu duruşun, buna iklim kaderciliği de diyebilirsiniz, 400 ppm'nin üzerindeki bir gezegene bakan belirli bir Amerikan entelijansiyasına ait olduğu düşünülebilir. Ama

15. Franzen, *The End*, s. 51.
16. Scranton, "No Happy".
17. Franzen, *The End*, s. 48, 53.

bu yanlış bir bakış açısı olacaktır. Bundan daha eski ve daha geniş kitleler tarafından paylaşılmaktadır. COP15'ten sonra, roman yazarı Paul Kingsnorth, temel ilkeleri uygarlığın çözülmesinin durdurulamaz olduğu, ekolojik krizin kontrol altına alınamayacağı ve her ikisine karşı toplu eylemin vahşi bir yönelim olduğu, mücadelenin adeta bir kaz dövüşü olduğu ve öyle kalmaya da devam edeceğine dair görüşleriyle Dark Mountain Projesi için mücadele eden İngiltere iklim hareketinden bir parça koparmaya çalışmıştır. David Jonstad'da birinci eylem döngüsünün doğrudan eylem gruplarının önemli bir entelektüeli olan ve artık her şeyin bittiğini iddia eden, kendisi ve ailesi için bir çiftlik kurmak ve avlanmayı öğrenmek için kırsal alana çekilmiş İsveçli bir öğrenciyle tanışır. İlk kitabını krize bir çözüm olarak sunduğu karbon tayınlaması üzerine, ikinci kitabını çöküşün kaçınılmazlığı üzerine, üçüncü kitabını ise kendi kendine yeterli bir hanenin erdemleri üzerine yazmıştır. Mağaraya doğru giden pek çok yol vardır.

En azından yüzeyde onları birleştiriyor gibi görünen şey, umutsuzluğun somutlaşmış halidir. İkincisi, krize karşı son derece anlaşılabilir bir duygusal tepkidir; ancak içinde barındırdığı politik unsurlar için bir temel işlevi de görmez. Başka bir iklim filozofu olan Catriona McKinnon'ın "Climate Change: Against Despair" makalesinde tartıştığı gibi, kaderci konumun harikulade ve mantıksal iç boşaltması, genellikle bir olasılık değerlendirmesine dayanır.[18] Bazı iklim kadercileri, emisyonları sıfıra indirmenin, ardından da onarım ve yenileme çalışmalarına başlamanın mantıksal ve teknik olarak mümkün olduğunu ifade etse de, dünyanın gidişatından dolayı bunun gerçekleştirilemeyeceği iddiası daha yaygındır. Scranton, bir noktada, "pek de hayal edilebilir ve uygulanabilir olmayan tüm insani ekonomik ve toplumsal üretimi kökten

18. Catriona McKinnon, "Climate Change: Against Despair", *Ethics and the Environment*, 19. Sayı, 2014, s. 31-48.

yeniden yönlendirme görevinde başarılı olabilirsek, sıfır hedefine ancak *ulaşılabileceğini*"[19] savunur. "Bu görev de, kilit roldeki ekonomik sektörlerin merkezi kontrolünü, karbonun filtrelenmesi ve tecriti için büyük devlet yatırımlarını ve daha önce *hiç görülmemiş bir ölçekte* küresel koordinasyon ihtiyacını beraberinde getirecektir." Bu da zihnin bazı teorik yarımkürelerinde oluşturulabilen; ancak teşvik edilmeyen veya gerçek dünya için uygulanabilir nitelik taşımayan, ona karşı yığınla güçlü unsurun durduğu bir senaryodur. İklimle ilgili bu umutsuzluk, burada, olanaksızlığa tözselleştirilmiş, aşırı olasılıksız bir yargıya dayanmaktadır. İşleyiş de baştan sona anti-politiktir.

Eğer birisi başka bir şekilde hareket ederek dünyanın gidişatını etkilemeye çalışıyorsa, bunun nedeni arzu edilebilir bir sonuca ulaşmak istemesi ve bunun gerçekleşmesine katkıda bulunmak istemesi olmalıdır. Yalnızca *gerçekleşme ihtimali en yüksek olan sonucu onaylamak* isteseydik, harekete geçmek için hiçbir nedenimiz olmazdı. Davranışımızın normatif bir özü de olmazdı. Stratejik bir sorumluluğumuz da olmazdı. Sadece hareket halinde olurduk ve sırf bizim iyiliğimiz adına hareket ederdi. Politik olarak hareket etmek, olasılık değerlendirmesini bir eylem zemini olarak reddetmektir (çünkü hiçbir eyleme ilham veremez) ve bu, Scranton ve Franzen gibi adamlar için de geçerlidir: Yazıları aracılığıyla, başkalarını bir konu hakkında başka bir yere çekerek etkilemeye çalışırlar. Aksi halde, söyleyeceği bir şeyi zaten olamazdı. Scranton, uçurumdan düşerken insanların kanatlarını açan bir kuşla aynı olasılıkla bağdaş pozisyonunu alacağına inanıyorsa, tavsiyeleri de gereksizdir. İklim kaderciliği uygulamalı bir çelişkidir. Belirli bir olasılık dağılımını pasif olarak yansıtmaz; ama onu *aktif olarak onaylar* veya McKinnon'a göre, "kendini gerçekleştiren bir kehanet haline gelebilir: Tekrar tekrar imkânsız olduğu iddia edilen şey böylelikle

19. Scranton, *We're Doomed*, s. 320.

imkânsız hale gelebilir".[20] Radikal bir yeniden yönelimin "hayal bile edilemez" olduğunu ne kadar çok insan söylerse, o kadar az da hayal edilebilir olacaktır.

Hayal gücü burada çok önemli bir unsurdur. İklim krizi, içinde kök salmış bir dizi birbirine kenetlenmiş saçmalık aracılığıyla gözler önüne seriliyor: Dünyanın sonunu hayal etmek, kapitalizme ya da iklim sistemine kasıtlı, büyük ölçekli bir müdahaleden daha kolay değildir. Jeomühendislik olarak atıfta bulunduğumuz, en azından bazıları için, savaşmayı öğrenmektense ölmeyi öğrenmeyi hayal etmek, insanın değer verdiği her şeyin sonunun geldiğine razı olmak, ekonomik sistem içinde gerçekleşen militan bir direnişi düşünmekten daha kolay olduğudur. İklim kadercileri de, bu felç edici saçmalıkları doğrulamak için elinden gelen her şeyi yapıyor. Gerçekten de, kaderciliğin çalışma alanı tam da budur. Bireysel eksikliklere dayanıyor olması onu daha az saçma kılmayacaktır. McKinnon'un gösterdiği gibi, eğer bir birey kendi emisyonlarını azaltma iradesine sahip değilse, bunu hiçbir şekilde yapamayacağını da kanıtlamaz. Roy Scranton, menüden kanlı biftekten farklı bir yemek seçmek için yeterli bir motivasyona sahip olmayabilir; ancak bunu *yine de yapabilir*. "Denemek ve vazgeçmemek",[21] "başarılı olma eğiliminde" etkili olacak önemli koşullar olacaktır. Buradaki umutsuzluk, "Fark yaratamam; çünkü bir fark yaratmak istemiyorum" anlamına gelir. Aynı şey, elbette, her lüks kaynaklı emisyonun faili için de geçerlidir. Scranton-Franzen tipi bir iklim kadercisi (kendi kendine yeten avcı-çiftçi bundan ayrı bir durumdur), et seçimindeki bu zayıflıklarını topluma yansıtarak, bireyin kurulu düzeni değiştirme konusundaki yetersizliğini kendi evrensel gerçekliğine yükseltir. Onlara göre, dünyanın sonunu hayal etmek, bir fileminyon sipariş etmekten daha kolaydır.

20. McKinnon, "Climate", s. 45.
21. McKinnon, s. 41, 43.

Bir kaderci, bireysel emisyon azaltımlarına ilişkin şüphelerin, bu tür olasılıklarla değil, etkileriyle ilgili olduğu yönünde itiraz da edebilir. Benim bahsetmiş olduğum biftek, milyarlarca gigaton karbonun altında sendeleyen bir atmosfer üzerinde en ufak bir etkiye sahip olmayacaktır. Bununla birlikte, McKinnon'ın belirttiği gibi, *sorites* paradoksunun bir versiyonundan başka bir şey de değildir: "Eğer bir yığından bir kum tanesi çıkarılırsa, bu yığını yok etmeyecektir; özdeş bir tane çıkarılırsa, yığın hâlâ oradadır ve yine varlığına devam eder, ta ki hiçbir şey kalmayana kadar." İklim boyutuna bakarsak: Bugün Londra ve New York arasındaki uçuşum kümülatif emisyonlarda hiçbir fark yaratmaz; bu nedenle, geçen hafta yaptığım uçuş da yaratmadı; eğer bu benim uçuşlarım için geçerliyse, o zaman diğer herkesin uçuşları ve diğer emisyon eylemleri için de geçerli olmalıdır, dolayısıyla iklim değişikliğinin *insan kaynaklı olmadığı* sonucuna varırız. Ya da farazi bir işkence vakasını düşünün. Birisi, her biri diğerinin aynısı olan 1000 anahtarlı bir işkence makinesine bağlı olsun. Hiçbir anahtar çevrilmediğinde, makinede akım olmaz, kurban da hiçbir şey hissetmez, her şey altüst olduğunda ise dayanılmaz bir acıyla çığlık atar. 0 ile 1000 arasında, her biri kendi içinde küçük sonuçlar doğuran ve bir noktada acı eşiğini geçmesi gereken bir akıma ekleyen çok sayıda anahtar da çevrilebilir. İklim boyutuyla konuşursak: İlk emisyon eylemi, ikincisi için benzer nitelik taşıyacak hiçbir fark yaratmadı ve "iklimin açıkça değiştiği bir noktaya ulaşana kadar"[22] da bu böyle devam etti. Yol boyunca bir yerde, sorun insan davranışından kaynaklanıyorsa, en az bir emisyon eylemi de algılanabilir bir fark yaratmalı ve aynı şey daha sonra olaylar dizgesi tersine çevrildiğinde de geçerli olmalıdır.

Şimdi McKinnon da, liberal siyaset felsefesinin en iyi bahçesinde çalışıyor ve bu nedenle de tam olarak bireysel

22. McKinnon, s. 40.

emisyonlara odaklanıyor; ancak mantık, kolektif eylemin merkezi güç alanına da aktarılabilirdi. İklim değişikliğine yönelik sınıf bağlamlı bir eylemin kümülatif etkisi olduğunu, yani fosil sermayesinin onun adına yönetimde olan sınıfların ürünü olduğunu kabul edersek, anahtar her değiştirildiğinde, mantıken, bu eylemi engelleyecek ve anahtarı kapattıracak bir karşıt tepki de oluşabilir. Karşı gücü sağlayan kolektif hareket eder ve pes etmemeye çalışırsa başarılı olabilir (hâlâ mantıksal olarak konuşuyorsak). Bu durum, CO_2 emisyonlarının tarihi boyunca devam etmiş olmalıdır. Peki, artık çok geç kalmış olabilir miyiz? Ya anahtar panelindeki 666'ya ulaştıysak ve makine artık bu noktadan geri dönüş olmayacak şekilde, sadece maksimum acıya doğru ilerleyecek şekilde yapılandırılmışsa? İklim kaderciliği için farazi bilimsel durumlardan biri de şudur: Zaten çok fazla şey yayıldığı için, şimdi ve bundan sonra yaptığımız kesintiler, ilgili herkülvari çabayı haklı çıkarmak için pek fazla fark yaratmayacaktır. Sorun şu ki, bu davanın aslında bilimsel hiçbir temeli yoktur. "Isınmayı sınırlayıp sınırlayamayacağımız değil, bunu yapmayı seçip seçemeyeceğimiz meselesine ilişkin", 2020'lere girerken iklimin durumu hakkında hakemli literatürden standart bir ifade kullanılır (burada "biz", kendisini antagonist bloklara bölen insanlıktır).[23] Tong ve meslektaşları, "Gelecekteki ısınmanın kesin seviyesinin", "büyük ölçüde henüz inşa edilmemiş ve *engellenebilir* gelecek altyapılara bağlı olduğunu"[24] söylerler.

İklim değişikliğinin kümülatif karakterinin bilimsel alfa ve omegası, kaderciliğin aksiyomlarına aykırıdır. *Her gigaton* önemlidir, her bir tesis, terminal, boru hattı, SUV ve süper yat, verilen toplam hasarda bir fark da yaratır ve bu, 400 ppm'nin üzerinde ve 1°C'nin altında olduğu kadar da doğrudur. Yine de 500 ppm veya 2°C veya daha yüksek

23. Lamontagne vd, "Robust Abatement", s. 290.
24. Tong vd, "Committed Emissions", s. 376.

sıcaklık artış olasılıkları da potansiyel gerçekliğini kaybetmeyecektir. Küresel ısınmanın toplamı her zaman, ilk olasılıktan da ikincisinden de daha az olan emisyonların toplamının bir fonksiyonu da olacaktır. Olumlu geri bildirim mekanizmaları bu fonksiyonu devre dışı bırakmaz, sadece daha da güçlendirir. Wallace-Wells, "Mücadele, kesinlikle, henüz kaybedilmedi, aslında hiçbir zaman kaybedilmeyecek; çünkü biz yok olmaktan kaçındığımız sürece, gezegen ne kadar sıcak olursa olsun, her zaman bir mücadele var olacaktır. Öyle ki takip eden yaklaşık on yıl boyunca, birileri bir şekilde hep ıstırap çekecektir."[25] Kaderciler, emisyon azaltımlarının yalnızca zararın henüz verilmediği bir zamanda yapılmasının anlamlı olduğunu düşünüyorlarsa, hem iklim biliminin hem de hareketin temellerini yanlış anlamışlar demektir.

Herhangi bir yerde yaşayan hiç kimse küresel ısınmanın son anlatılan yöntemle önlenebileceğini düşünecek kadar saf değildir. Aciliyetini ve yarattığı öfkeyi, çoktan gerçekleştiği ve an itibariyle çok fazla zararın zaten verilmiş olduğu bilgisinden alır. Bu durum eylemci grupların adlarında da ifade edilir: 350.org, Extinction Rebellion, Ende Gelände... Artık daha fazlasını önlemekte gösterilecek hiçbir çabanın boşa gitmemesi gerekmektedir. Hareket, dev bir kurtarma operasyonu yapma zorunluluğuyla karşı karşıya olduğunu da biliyor: "Bu yaralı gezegende insan ve diğer türlerin hayatta kalması ve belki de gelişmesi için mümkün olduğunca fazla yeri korumak ve en iyi senaryoda, geçmiş yüzyıllardan gelen bazı yaraları da iyileştirecek bir operasyonu yürütmek". Tüm yeni üretilecek CO_2 yayan cihazların yasaklanması gibi bir talep, daha yüksek yoğunluklara ve sıcaklıklara karşı oluşacak ilgi düzeyini yok etmez, tam tersi; günün ilerleyen saatlerinde, gerekli herhangi bir yolla bunu uygulamayı daha da zorunlu hale

25. David Wallace-Wells, *The Uninhabitable Earth*, Allen Lane, Londra, 2019, s. 32.

getirir. İklim değişikliğini kontrol altına almaya yönelik hedeflerin aşılması, daha fazla direnişin hayata geçirilmesini gerektirir. Bu mücadele hedefleri, CO_2 kaynaklarının aynı anda kapanması gerçekleşmeden hızla dağıtılacak bir güneş radyasyonu yönetiminin başlangıcı, negatif emisyon teknolojilerinin ortaya çıkması gibi jeomühendislik senaryolarına kadar uzanır. Her zamanki gibi işler uzak bir anı olana kadar, insanlar etrafta olduğu sürece direniş her türlü hava koşulunda hayatta kalmanın tek yoludur; 2009'da da modası henüz geçmiş değildi ve 2029'da da geçmeyecektir.

Bu krizin nasıl biteceğini kimse tam olarak bilmiyor. Hiçbir bilim insanı, hiçbir aktivist, hiçbir romancı, hiçbir modelleyici ya da kâhin bunu bilemez; çünkü insan eyleminin sonucunu belirleyen çok fazla değişken vardır. Örgütlü gruplar kendilerini yeterli bir güçle şalterlere atarlarsa, sadece işkenceyi en üst düzeye çıkarmaktan başka bir şeye yaramayacak olsa da, yaralar yeniden sarılabilir. Birilerinin harekete geçip geçmemesini belirleyen parametreler vardır. Yığındaki her bir kum tanesi gibi, karşısındaki örgütlü gruba katılan bir kişi kanattaki kapasitesini artırabilir ve karşısındaki düşman örgütü de alt edebilir. Asgari düzeyde bir umudu yaşatmak için daha fazlasına gerek de yoktur. Başarı ne kesin ne de olasıdır; ancak yine de mümkündür. McKinnon'a göre, "umudun bağlamı radikal bir belirsizlik"[26] iken, Rebecca Solnit'e göre "her şey olabilir ve sadece harekete geçip geçmememizle ilgisi vardır".[27] "Umut bir kapı değil, bir yerlerde bir kapının olabileceği duygusudur" der. Ya da daha da dokunaklı olan tanımıyla: "Umut, acil bir durumda kapıları kırdığınız bir baltadır".

O baltayı tutan insanlara her zaman lanetlendiğimizi, mahvolduğumuzu, hiçbir şeyin daha iyiye doğru

26. McKinnon, "Climate", s. 40.
27. Rebecca Solnit, *Hope in the Dark: Untold Histories, Wild Possibilities*, Edinburgh, Canongate, 2016, s. 4, 22.

gitmeyeceği konusunda sıyırmaya çalışmamız gerektiği söylenmiş; köle kışlalarından Judenräte'e ve sonrasına kadar her isyan bozgunculuğun büyükleri tarafından cesaretlendirilmiştir. Peki ya gerçekten başarısız olmuş isyanlar? Muhalifleri gerekli otoriteyi kazanamamışlar mıdır? Nat Turner öncülüğündeki kölelik karşıtı isyanın veya Varşova gettosu ayaklanmasının amacı neydi? Günümüz kaderciliği, geçmişin yenilgiye uğramış mücadelelerini de stratejik pasifizmi de hor görür: Eğer biri silah çekmiş ve kaybetmişse, bunun nedeni o silahı kullanmış olmasıdır. O silahı, kullanmamalıydı. Chenoweth ve Stephan, Filistinlileri birinci intifadada taş ve petrol bombası kullandıkları ve sadece barışçıl kalmayı başarabilselerdi, liderlik "gençleri taş atmayı bırakmaya ikna edebilseydi", Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni kazanabilecekleri yönünde eleştirir.[28] Böyle bir kibir, imparatorluğun fildişi ve beton kulelerinden de kaynaklanıyor olabilir. (Barışçıllığa dair ironilere başka bir katkı, Kabil'deki ABD büyükelçiliğinden Maria Stephan tarafından, *Why Civil Resistance Still Works* isimli bir kitapla gelir. Görevi "öngörmek" ve "önlemek" olan Stephan, Dış İşleri Bakanlığı'nın Çatışma ve İstikrar Operasyonları Bürosu'nda ABD'nin ulusal çıkarlarını baltalayan çatışmaları öngörme, önleme ve yanıt vermede yetkili bir komuta subayıydı.[29] Bu metin yazılırken, Büro'nun web sitesinde maskeli gençlerin barikatlar kurduğu ve molotof kokteylleri fırlattığını gösteren bir fotoğraf da hâlâ görüntülenebilmektedir.)

Chenoweth ve Stephan, Fedaiyanları Ayetullah Humeyni'ye karşı mücadeleyi sürdürdüğü için de kınamıştır: 1979 sonrası gerilla kampanyaları rejime sadece İran toplumunu

28. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 120, 119-46.
29. Maria J. Stephan, United States Institute of Peace, usip.org, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019); Bureau of Conflict and Stabilization Operations, U.S. Department of State, state.gov, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019).

istenmeyen unsurlardan "temizlemek için bir bahane"[30] olarak hizmet etmiştir. Stratejik pasifizm evreninde, yalnızca kazananlar övgüyü hak eder. (Ama belki de burada kendi kişisel ön yargımı da kabul etmeliyim: Yakın bir aile üyesi de, Fedaiyan'ın önde gelen militanıydı. Gençken Şah'ın zindanlarında işkence görmüş, silah kaçakçılığı yapmış ve Ayetullah'ın emri altındaki yeraltı hücrelerini koordine etmiş ve son yenilgiden sonra, İsveç'te bir enkaz altında kalmıştı.)

Yenilgiye uğrayanların aşağılanması, adil savaş teorisi açısından yeniden çerçevelendirilebilir: Silahlı özsavunma da dahil olmak üzere direniş; ancak tehdidi savuşturma *olasılığı* varsa meşrulaştırılır. Mağdur, bu mağduriyete önceden maruz kalmışsa, karşılık verme hakkı da yoktur. Ancak bu "başarı koşulu", örneğin Varşova gettosu ayaklanması[31] sonrasında olanlara benzer sakıncalı sonuçlar da doğurabilir. Bulabildikleri tüm silahları bir araya getiren Yahudiler, Naziler tarafından ezileceklerini kesin olarak biliyorlardı. Beklendiği gibi askeri anlamda hiçbir kazanım elde edemediler. Öyleyse gönüllüce sırt üstü yatarak Treblinka ve Auschwitz'e götürülmelerine izin mi vermeliydiler? Durum, *gerekli değişiklikler yapılarak* iklim mücadelesine de aktarılabilir. Gerçekten *çok geç* kalınmış bir dünyada yaşadığımızı bir hayal edin. Uçurumun kenarında olalım. Kıyamet ısınması, nereden bakarsak bakalım, sonuçlanmış bir anlaşma olsun. Scranton ve Franzen'in, durumun şu anda böyle olduğu iddiasına ilişkin hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. Gerçekleşecek olsa da muhtemelen biraz daha zaman alacaktır; ancak göz ardı edilerek teslim olunmamalıdır. İyimser bir bakışla, bir sera dünyasının kurulduğu, geri bildirim

30. Chenoweth ve Stephan, *Why Civil*, s. 117.
31. Daniel Statman, "On the Success Condition for Legitimate Self-Defense", *Ethics*, 118. Sayı, 2008, s. 659-686.

mekanizmalarının gezegeni kontrol edilemeyen bir ısınma yörüngesine sürüklediği bir senaryo da yazılabilir.[32] Bu durumda direnmek o kadar da anlamsız mı kalır?

Azalan insan nüfusunun kutupların yakınında bir yerlerde varlığını sürdürdüğünü bir düşünün. Onlarca yıl daha buralarda olacaklardır. Bazılarının bu içe kapalı baharı biraz daha uzun süre dayanma şansına da sahip olabilir. Onlara ne söylemek isterdik? İnsanlık dünyanın sonunu mükemmel bir uyum içinde mi getirdi diyeceğiz? Yoksa herkesin fırına atılmak için gönüllü olarak sıraya girdiğini mi? Ya da öldürüleceklerini bile bile Yahudiler gibi savaşan bazı insanların olduğunu mu?

> *Direnişçiler*, bekleme odasında tutuldukları toplu imha kamplarında olduğu gibi gettolarda da ölüme karşı bir yarışa giriştiler. Mücadele etmek ve direnmek tek mantıklı seçimdi ancak bu çoğu zaman savaşçılar için ölümlerinin zamanını ve şeklini seçmekten başka bir anlama gelmiyordu. Verdikleri bu savaş çoğu zaman kaçınılmaz olan mücadelenin doğrudan sonucunun ötesinde, tarih içindi, hafıza içindi. *Hayatın bir fedakârlık ve zafer ümidi olmadan mücadele yoluyla tasdik edilmesi*, tarihte bir inanç eylemi olarak anlaşılabilecek trajik bir paradokstan başka bir şey değildir.[33]

Alain Brossat ve Sylvie Klingberg, *Revolutionary Yiddishland*'de bu süreci yazdılar. Durumun çaresizliği, direnişin asaletini tam da oluşturan şeydi. İsyancılar, yaşamı son derece güçlü bir şekilde önemsiyorlardı. Ölüm kesin olsa da savaşmaya devam ediyorlardı. Bu tür bir tepki için asla ama asla çok geç olamaz. Bir anlık fayda hesabı içinde direnmek için çok geçse, yalnızca göklere haykırmak anlamına gelse bile, yaşamın temel değerlerini haklı çıkar-

32. Steffen vd, "Trajectories of the Earth".
33. Alain Brossat ve Sylvie Klingberg, *Revolutionary Yiddishland: A History of Jewish Radicalism*, Verso, Londra, 2016, s. 162.

manın zamanı gelmiştir.[34] Bu genellemeyi yapabilmek için güçlü bir eylem türü gerekir. Emiliano Zapata klişesi bu bahsettiğimizi tam olarak karşılıyor: "Dizlerinin üzerinde yaşamaktansa ayaklarının üzerinde ölmek daha iyidir." Kayıtsızca yanmaktansa bir boru hattını patlatarak ölmek daha iyidir. Elbette umuyoruz ki, sıra buna asla gelmez. Kaderciliğe direnirsek, buna zaten gerek kalmayabilir. Özellikle Batı Antarktika buz tabakasının erimesi gibi bazı devrilme noktalarının çoktan aşılmış olabileceğini öne süren araştırmalar, yalnızca acil durum taktiklerine duyulan ihtiyacın altını çizer: Bu erimelerin miktarı artarsa, bu taktiklere ihtiyaç daha da artacaktır, ta ki en kötü duruma, Varşova zamanlarına tekrar geri dönene kadar.

Hâlâ içinde yaşadığımız daha az kıyamet senaryosunun çizildiği bu konjonktürde, geçmiş mücadeleleri, mağlup olanlar da dahil olmak üzere, onurlandırmak, onları küçümsemekten çok daha iyi hizmet edecektir; çünkü bu bizi onların yolunda mücadeleye hazırlayan şeydir. Yenilginin iklim hareketini de ilgilendiren pedagojik bir işlevi vardır:[35] COP15 ve Obama'nın ilk dönem hayal kırıklıkları olmadan, kitlesel eylemlere tekrar dönüş de yaşanmayabilirdi. İklim kaderciliği, yorgun ve havası bulutlu olanlar içindir; İsveçli bir eleştirmenin sade diliyle bu bir "burjuva lüksüdür".[36] *We're Doomed*'un unutulmaz bir bölümünde Scranton, bir başka ünlü yazar ve obsesif kompulsif lüks tüketicisi olan Timothy Morton ile keyif aldığı bir sohbete de yer verir. Morton, bu sohbette Scranton'ı iklim felaketinin nasıl "Aman Tanrım, ben yıkımın

34. Bu, Statman'ın "Başarı Üzerine" adlı eserinde ele alınan başarı koşulu sorununa çözümlerden biridir. Her ne kadar nihayetinde bu umutsuz direnişin anlamı olan onurun korunması gerekliliğini reddediyor olsa da.
35. Jennifer Hadden, "Learning from Defeat: The Strategic Reorientation of the U.S. Climate Movement", Cassegård vd, *Climate*, s. 145.
36. Jonas Gren, "Vad vet författarna om klimathotet som vetenskapen har missat?", *Dagens Nyheter*, 10 Eylül 2019.

kendisiyim" ifadesinin bir tezahürü olduğu konusunda aydınlatır.[37] Ben onun bir parçasıyım ve onun içindeyim ve onun üzerindeyim. Bu onun için estetik bir deneyimdir: "Onun içindeyim, dahilim, içine işledim." İşin püf noktası da zaten bu andan zevk almakta yatar. "Sanırım bu şekilde, en sonunda, felaket alanına tamamen yerleşmiş halde gülümseyebiliriz, aynı bir kâbusun sonunda gülmemize sebep olacak kadar korkunç hale gelişi gibi." Dominika'ya dair böyle bir şey duymayacaksınız. Filipinler'de, Mozambik'te, Peru'da, bugün felakette *gerçekten* ölme riski altında olan yoksul insanların, "Yıkım benim. Yıkım, estetik bir deneyimdir" dediklerini düşünsenize. Buna ben de gülerim işte. İklim ölümünün felsefi bir şıklık değil de, gerçeklik olduğu yerlerde, Scranton-Franzen okulunun programatik kaderciliği ancak sıfır çekerdir (dini kadercilik başka bir konudur). Onu harekete geçiren suçluluk duygusu, masum çevrelerde kendine yer edinemez. Özgüven uyumsaması da güvenilmez bir unsur olarak kalır.

İklim kaderciliği sadece piramidin en tepesindekiler içindir; tek katkısı da yozlaştırmaktır. En dindarından bir Gandici iklim aktivisti, gözleri ışıldayan bir yenilenebilir enerji girişimcisi, veganlığa her derde deva olarak görerek inanan bir vegan, en uzlaşmaya eğilimli bir parlamenter, Kuzey'in beyaz adamına "Ölüme Mahkûmuz, huzur içinde göçelim" diyen beyaz bir adama nazaran son derece tercih edilir bir duruş sahibidir. İklim felaketini görmezden gelenleri kıyaslarsak, yukarıda saydıklarımızın hiçbiri inkârcılardan daha aşağıda değildir.

Kuzey çevreciliğinin tarihi konusunda bilgili bir okur şimdiye kadar anlattıklarımızla ilgili şunu soracaktır: Peki ya 1980'lerden 2000'lerin başına kadar bir ölçekte sabotaj uygulayan ekolojistlere nasıl bakmalıyız? O "Earth First!" [Önce Dünya] denilen günler, Hayvan Kurtuluş Cephesi

37. Scranton, *We're Doomed*, s. 46-47.

ve Dünya Kurtuluş Cephesi'nin günleriydi. "Monkeywrenching" veya "ekotaj" biçimli eylemler, 1990'larda zirvesine ulaşmış, punk ve hardcore'u çöp tenekesi karıştırma ve veganlıkla, ruhsal yolculukları ve alternatif tıbbi gecekondulaşma ve gerilla bahçeciliğiyle, fanzinleri de bitkilerle harmanlayarak belirli bir alt kültürde başarılı olmuştu.[38] ÖD!, HKC ve DKC iki ideolojik kuyudan besleniyordu: derin ekoloji ve hayvan özgürlüğü. O zamandan beri ikisi de sokak itibarını kaybetmiş durumda ve ikisinin de iklim kriziyle pek bir ilgisi yokmuş gibi görünüyor. Derin ekoloji [*deep ecology*], kuzey çevreciliğinin çok ufak bir itirazıyla birlikte fark ettiği gibi, insan uygarlığındaki rahatsızlığın kaynağını bu şekilde konumlandıran, aşırı nüfusa odaklanan ve çare olarak da insanlığın şu anki sayısını azaltılmasını öngören, son derece gerici bir ekoloji türüdür.

İklim çağı için bu güncel ve canlandırıcı *ekotajı** güncellemeye yönelik geç bir girişim, insan uygarlığının *topyekûn* yok olması gerektiği inancını yineleyen Aric McBay, Lierre Keith ve Derrick Jensen'in kurucusu olduğu *Deep Green Resistance*'dır [Derin Yeşil Direniş]. Bazen bu hedef için "sanayi uygarlığı" atfını kullansalar da, ortadan kaldırılması gerekenlere tarımı da dahil ediyorlar. Onlara göre çöküş, avcılık ve toplayıcılığın, başlangıçtan itibaren, yaklaşık on bin yıl önce, "sürekli büyümeye dayalı olan"[39] tarım tarafından gerçekleştirilen sıkışma yüzünden meydana gelmiştir. Kitaba göre, artık tarım olmamalıdır. Güneş veya rüzgâr enerjisi de kullanılmamalıdır; bu türler de kömür ve petrol kadar iğrençtir. Okullar ve şehirler

38. Adam Weissman, "The Revolution in Everyday Life", (Steven Best ve Anthony J. Nocella (Ed.), *Igniting a Revolution: Voices in Defense of the Earth*, AK Press, Oakland, 2006, s. 127-136.

* Ekotaj, ekolojik sabotaj eylemlerine dair yeni bir adlandırmadır. (ç.n.)

39. Aric McBay, Lierre Keith ve Derrick Jensen, *Deep Green Resistance: Strategy to Save the Planet*, Seven Stories Press, New York, 2011, s. 209.

kapatılmalı, insan nüfusu da azaltılmalıdır: "Gerçekten sürdürülebilir bir nüfus 300 ile 600 milyon aralığında olmalıdır."[40] Böyle bir kitlesel yok oluşu gerçekleştirmenin araçları ise, her zaman olduğu gibi belirsiz bırakılmıştır.

Bu alt hareketin ideolojisi için anlattıklarımız yeterli. Ya taktikleri? ÖD!, HKC, DKC ve onlarla dolaylı bir ilişkide olan gruplar ve şahıslar, 1973 ile 2010 yılları arasında, ana bilimsel otorite Michael Loadenthal tarafından özenle kaydedilen küresel toplamı 27.100 adet eylem gerçekleştirmiştir.[41] Bu eylemlerin büyük kısmı, iklim hareketinin cephaneliğinin dışında bırakılan bir başka alçak gönüllü sabotaj biçimi olan grafiti püskürtme yoluyla mülkiyete yönelik tahribatlardı. Ayrıca, onlar tarafından gerçekleştirilen çeşitli eylemlerde, lastikler kesilmiş, araçlar yakılmış, camlar kırılmış, kilitlere yapıştırıcılar sürülmüş, ağaçlar çiviler çakılmış, çeşitli bombalar, gürültü bombaları ve ses bombaları atılmıştı. Listenin oldukça canlı bir hayal gücünün ürünü olduğu ortadadır. Hedeflerini rastgele seçiyorlardı. Ekotaj, McDonalds restoranlarını, bankaları, GDO araştırma ofislerini, kürk perakendecilerini, vizon çiftliklerini (öyle ki o günler binlerce vizonun Amerikan ve İsveç ormanlarında "özgürleştirildiği" günlerdi), av kulübelerini, bir vahşi yaşam müzesini vuruyor; aktivistler, hayvansal ürünlerinin olduğu sergileri, çiftlikleri, kuluçkahaneleri, apartman inşaatlarını, vaşak habitatına tecavüz eden bir kayak merkezini ve başka türevlerini hedef alıyordu. 1996'da ELF, Eugene, Oregon'daki bir Chevron benzin istasyonunun kilitlerine yapıştırıcı sürüyordu.[42]

40. Aric McBay, Lierre Keith ve Derrick Jensen, *Deep Green Resistance: Strategy to Save the Planet*, Seven Stories Press, New York, 2011, s. 194, 210, 441.

41. Michael Loadenthal, " 'Eco-Terrorism': An Incident-Driven History of Attack (1973-2010)", *Journal for the Study of Radicalism*, 11. Sayı, 2017, s. 1-104.

42. Noel Molland, "A Spark That Ignited a Flame: The Evolution of the Earth Liberation Front", Best ve Nocella, *Igniting*, s. 55-57.

1998'de Kanada, Alberta'da meydana gelen patlamalar petrol ve gaz çıkarma ekipmanlarını parçalıyordu. 2003 yılında, ELF hücreleri, güney Kaliforniya'daki San Gabriel Vadisi'ndeki dört araba satıcısına yapılan saldırıları da üstlenmiş ve yeni SUV'ların saklandığı bir araba parkurunu hedef alarak kırk adet Hummer'ı alevler içinde bırakmıştı[43] (*Los Angeles Times* bunun terörizm değil de, "vandalizm" olduğunu yazacak kadar sezgi sahibiydi). Bu eylem, bu alt hareketin, iklim hareketi kendine gelirken sönüp giden son yüksek profilli eylemlerinden biriydi.

Peki, bu ara dönemden ne tür çıkarımlar yapılabilir? Loadenthal, içinde dört ölümün de olduğu, 27.100 eylemin herhangi bir gruba bağlı olmayan saldırganlar tarafından yapıldığı (sadece Hollandalı politikacı Pim Fortuyn'i öldüren Unabomber ismini biliyoruz) gerçeğinin altını çiziyor.[44] Yani, ÖD!, HKC ve DKC kimseyi öldürmemişti. Eylemlerinin yüzde 99,9'u sıfır yaralanmaya neden oldu. Bu, elbette bilinçli bir seçimdi: "Evler tüm yaşam biçimlerine karşı kontrol ediliyor ve hatta, olası kötü bir senaryoda, tipik bir ELF bildirisinde zorunlu durumlarda sadece itfaiyeciler yaralanabilir"[45] ifadeleri geçmişti. Bu eylem biçimleri, insanlara karşı şiddet uygulanmadan mülk yıkımının da mümkün olduğuna dair şimdiye kadarki en ikna edici kanıt olabilir. Lanchester paradoksuna daha fazla zıtlık sağlıyor gibi de görünüyor: Tüm bunlar çok yakın zamanda olduysa, şimdi neden bu kadar az sayıdadır? Ancak paradoks, başka bir bakış açısından, basit bir çözüme de sahip olabilir: İklim hareketi, ÖD!, HKC ve DKC'nin ekosistemle hiçbir bağlantısı olmadığı

43. Julie Tamaki, Jia-Rui Chong ve Mitchell Landsberg, "Radicals Target SUVs in Series of Southland Attacks", *Los Angeles Times*, latimes.com, 23 Ağustos 2003. ELF, burada Vanderheiden'da yapılan kavramsal tartışmaya deneysel bir materyal sağlar: "Eko-terörizm".
44. Loadenthal, "Eco-Terrorism", s. 4-5, 8, 17; Vanderheiden, "Eco-terrorism", s. 426.
45. ELF, "Earth Liberation Front FAQ", Best ve Nocella, *Igniting*, s. 407.

için başlamıştır. Hareket, ekotaj ile başlasaydı, hiçbir yere varmazdı. Bu binlerce can sıkıcı eylem, neredeyse hiçbir şey elde etmemiş ve geleceğe öğretecek kalıcı kazanımlar sağlamamıştı. Bunlar bir kitle hareketiyle dinamik bir ilişki içinde değil, büyük ölçüde boş bir ruh halinde gerçekleştirilmiş eylemlerdi.

Bu tarihin sınırlı kullanım değeri, *Derin Yeşil Direniş*'te de tamamen kanıtlanmıştır. Yazarları da saf yedekçiliğe yeminlidir: Küçük çekirdek askeri unsurlar, yığınlar halinde hareket etmez, sığınaklarından çıkar. "Bu, kitle hareketi olmayacağı yönündeki öngörümüzdür".[46] "Milyonlarca kişinin katıldığı o cesur ayaklanmanın nihai şiddetli hayalini bir kenara bırakmaya istekli misin?" İster militanlığın, isterse de stratejik pasifizmin işaretleriyle bakılsın, uyumsuzluk tezi tersine dönmüştü: Kitlesellik yoktu, sadece silahlı öncüler vardı. McBay ve meslektaşları da arsız seçkincilerdir. "Savaşçılar" lekesiz bir karaktere sahip olduğu sürece, 100.000 kişidense bir kişiyi görevlendirmek de yeterlidir: "Güvenilir bir azınlığa sahip olmak, istikrarsız fazlalıktan her zaman daha iyidir".[47] Bu cesur azınlığın, buzul çağından beri gelişen insan uygarlığını devre dışı bırakma gibi bir görevi vardı. Ekotajın *quondam* praksisi gibi, *Derin Yeşil Direniş* de ağını düşman ne kadar pusluysa o kadar geniş atar: "Saldırılar köprüleri, tünelleri, dağ geçitlerini, barajları, fabrikaları, elektrik şebekesini, interneti hedef alacaktır." Jensen, enerji santralleri ve boru hatlarına ek olarak, bankalar ve Bombay Menkul Kıymetler Borsası gibi dünyadaki her cep telefonu kulesini de hemen ele geçirip, alaşağı etmeyi önermiştir.[48]

Derin Yeşil Direniş'in son 300 sayfası, "Decisive Ecological Warfare" [Kararlı Ekolojik Savaş] adlı bir konu

46. McBay vd, *Deep Green*, s. 26, 494.
47. McBay vd, *Deep Green*, s. 299, 506.
48. Derrick Jensen, "What Goes Up Must Come Down", Best ve Nocella, *Igniting*, s. 289.

başlığı altında kılavuz görevi de görüyor. Amaç, "herhangi bir ekonomik veya politik sistemin ötesinde yaygın endüstriyel çöküşü organize insan yaşamını bir *tabula rasaya* indirgemek ve gezegeni hayvanlar alemine geri vermek için teşvik etmektir."[49] Ona göre, CO_2 emisyonlarını yüzde 90 oranında azaltması için gezgin komandoların birkaç yıllık savaş vermesi yeterli olacaktır. Muhtemelen yol boyunca bir miktar nüfus azalması da yaşanacaktır. Derin yeşil gerillalar kıtalar arasında savaşırken, yükselen kan nehirlerinde yüzerken ve hayatta kalan yaşlılar için yakacak odun toplarken, cinayetten artık nefret edilmiyor olacak, "benzersiz değerli bireyler de suikast için eşsiz değerde hedefler olacaktır".[50] Bu, *Turner Diaries* ve diğer Amerikan ırk savaşı fantezilerini akla getiren vahiyleri akla getirir. Bu yaklaşım, derin ekolojinin bir sona geldiğine dair başka bir göstergedir. O, şiddete karşı direniş kavramının bile mide bulandırıcı görünmesine neden oluyor.

Belki de iklim hareketi, bu rota sayesinde aşağı düşeceğini düşünme fırsatı bile bulamadan dersini artık iyice aldı. Birlik hareketleri için bir haritadan daha az olan *Derin Yeşil Direniş*, sertleşen umutsuzluğun ve çıkmazın bir belirtisi olarak okunmalıdır. Belki de yanan bir gezegende bu türden ateşli rüyalar hep olacaktır. Belki de şiddet fikriyle oynanan her örnek de bu sendromun bir parçasıdır. Akıl sağlığımız elimizden alınmış durumdadır.

Militanca bir iklim mücadelesi, bu kadar derin hendeklere inmekten nasıl kaçınabilir? Düzen, başlangıç olarak, derin ekolojiyi de tersi istikamete çevirecektir: Birisi uygarlığa ve aslında insanlığa karşı savaş açmak isterken, diğeri homo sapiens için örgütlü toplumsal yaşam bağlamlı bir uygarlığın var olma *olasılığı* için savaşacaktır. Derin Yeşil'in çeşitliliğinden farklı olarak, belirli bir

49. McBay vd, *Deep Green*, s. 458.
50. A.g.e., s. 409.

deforme olmuş uygarlık türünü, yani fosil sermayenin kaidesi üzerine kurulmuş olanı, hedef alacak ve başka bir uygarlık biçiminin devam edebilmesi (ya da hiçbirinin sürdüremeyeceği) için eskiyi yıkacaktır. Bu, yönetici sınıflara yönelik fiziksel saldırıların toplum çapında yeniden yapılanmanın yalnızca küçük kısımlarını oluşturduğu daha önceki üretim tarzlarındaki değişimlerde olduğu gibi, iklim militanlığının daha geniş bir anti-kapitalist taban dalgasına eklemlenmesi gerektiği anlamına da geliyor. Peki, bu nasıl gerçekleştirilebilir? Bunu önceden bilemeyiz. Bunu, sadece pratiğe geçtiğimizde öğrenebiliriz.

2016 yılında Ende Gelände, Lusatia'nın doğu bölgesinde kahverengi kömürle çalışan ve içbükey bacalardan volkanik duman sütunları püskürten devasa bir elektrik santrali olan *Schwarze Pumpe*, yani "kara pompa" çevresindeki maden ve demiryolu raylarını hedef aldı. Yakıt, yakındaki mega madenden demir yolu vasıtasıyla taşınıyordu. Eylemin gerçekleştiği yıla kadar, Almanya'daki *Schwarze Pumpe* ve benzeri dört tesis, İsveç devletine ait olan ve hükümetinin direktiflerine tabi olan bir enerji şirketi olan Vattenfall'a aitti. 2014 İsveç parlamento seçimlerinde Yeşiller lideri Gustav Fridolin cebinde bir parça kömür tutuyordu. Nereye giderse gitsin, her konuşmasında ve televizyonda yayınlanan tartışmada, o parçayı sallıyor ve kararlı bir sesle, bu kirliliğe bir son vereceğini söylüyordu. Vattenfall'un Almanya'daki linyit kömürü kompleksleri, İsveç topraklarından gelen toplamın artı üçte birine eşit CO_2 emisyonları üretiyordu. Hiçbir önlem, bu emisyonları tam olarak kapatılmadan kesemezdi. Fridolin ve Yeşiller, hükümete girerlerse bunu engelleyeceklerine dair halka söz verdiler. Hükümete girdiler ve iki yıl sonra Schwarze Pumpe ve dört kardeş tesisinin İsveç'in mülkiyetinden çıkması kararlaştırıldı. Yatırım yaptıkları linyit kömürü rodevansı için daha fazla kaynak isteyen Çek Cumhuriyeti'nden gelen, ülkenin en zengin

iş insanı da dahil olmak üzere, kapitalistlerden oluşan bir konsorsiyuma *satılacaklardı*. Sosyal demokratlar ve yeşiller tarafından yönetilen İsveç devleti, kıtanın en büyük kömür zenginliklerinden bazılarını kapatmaya değil, onları doğrudan fosil sermayesinin ağzına atmaya karar vermişti.

Demiryolu raylarında, hiçbir vagon çalışmıyordu. Tam anlamıyla bir abluka yaratılmıştı ve dahil olduğum grup daha fazlasını yapmak istemişti. İçeri baskın yapmak istemiştik. Beyaz tulumlar içinde, önceden planlanmayan ve eylem mutabakatı tarafından onay almamış bir manevra için hazırlıksız toplantılar yapan ve bir araya gelen yüzlerce kişi de aynısını yaptı. Raylardan uzaklaşıp santralin üzerine doğru yürüdük. Onu çevreleyen ormanlık alanda bir çitle karşılaştık. Yürüyerek, ön tarafta da yarı koşar halde, grubumla çitleri parçaladık, üzerine damgamızı yapıştırdık ve yürüyüş kolunun geri kalanıyla birlikte tesisin çevresine kadar devam ettik. Onlar da, daha sağlam başka bir çit sırasını parçalamış ve damgalamıştı. Birkaç özel güvenlik personeli bize karşı hazırlıksız yakalanmıştı. Sayısal üstünlük açıkça bizdeydi, yerleşkeye doğru koştuk. İklim hareketinde geçirdiğim yıllar boyunca, hiç bu kadar büyük bir coşku duymamıştım: Zonklayan zihnim bir an için genişlemiş gibi hissetmiştim, bu gezegeni harap eden altyapının bir parçası artık avucumuzdaydı. Onunla istediğimizi yapabilirdik. İçeri girdiğimizde karşılaştığımız güvenlikçiler kadar şaşkındık ve nasıl ilerleyeceğimize dair hiçbir planımız olmadan bölgeden geçtik. Buradaki bazı kapıları kontrol ettik, bir kuleye girdik, bir köşeye sloganımızı yazıladık, işgali nasıl tamamlayacağımızdan emin değildik, ta ki polis güçleri gelip copları ve spreyleriyle bizi kovalayana kadar. Çevredeki abluka hattına geri döndük. Ertesi sabah Vattenfall, Ende Gelände'nin eyleminin tüm elektrik üretiminin askıya alınmasını zorunlu kıldığını ilan etti. Bu, Avrupa'daki fosil yakıtla çalıştırılan bir elektrik santrali için daha önce hiç yaşanmamış bir gelişmeydi.

Şirket, medya ve politikacılar şaşkına dönmüştü. Vattenfall'ın kıta operasyonlarının CEO'su, "Bu durum, üretimi durdurmak ve Alman enerji sistemine doğrudan müdahale etmek için şiddetli baskı kullanıldığından beri gerçekleşmiş yeni bir fenomendir"[51] açıklamasını yapıyordu. Eylemler için "bir yıkım silsilesi" diyerek yakınıyor, çitlerin yıkılmasını *kriminellen Gewalttaten* (kitlesel şiddet suçu) olarak niteliyordu. Bu cümle belediye başkanı tarafından da tekrarlandı ve "bu insanların yaptıklarından daha kötü bir zarar verici bir durum hayal edemezsiniz". *Schwarze Pumpe* ve bölgedeki şirketlerin yaşananlara dair temel argümanlardan biri şu olmuştu: "Endüstri dostuyuz. Bu durum, yatırımcılar nezdinde oluşturmaya çalıştığımız imajı geçersiz kılmıştır." (Bir yıldan kısa bir süre sonra, yeni Çek sahipleri ve Schwarze Pumpe başka kuyularda da hizmet verecek madeni genişletme planlarını olumsuz siyasi gelişmeleri gerekçe göstererek rafa kaldırdılar; Ende Gelände kısmi de olsa bir zafer kazandığı iddiasında bulundu) Sivil itaatsizlik "bir şeyler yok edildiğinde" sona gelmiştir, öyle ki bir kamu yayıncısı bile eylemi kınamıştı. Bunu "yasadışı" olarak nitelendirenlerden biri de Gustav Fridolin'di.

Yerleşkeye saldırı olayı, Doğu Almanya'daki Ende Gelände'nin sözde şiddet içeren doğasının bir işareti olarak kendi canını alıyordu. Durumun saçmalığı daha da ortaya çıkmıştı: Çitlerin kırılması resmi olarak büyük *kriminellen Gewalttaten*, yıkımı, hayal edilemez bir hasar olarak çerçeveleniyorken, Schwarze Pumpe'den sürekli tüten CO_2 bulutu ise barışçıl bir normalliğin işareti haline geliyordu. Bu sapmanın, iklimi reddeden, kömürü

51. Die Nachrichten, "Ende im Lausitzer Gelände", deutschlandfunk.de, 15 Mayıs 2016; RBB 24, "Viel Kritik nach Kohle-Protestwochenende in der Lausitz", rbb24.de, 17 Mayıs 2016; TT, "Fridolin tar avstånd från kolprotest", Sydsvenska Dagbladet, 16 Mayıs 2016 (CEO: Hartmuth Zeiss; başkan: Christine Herntier; yayımcı: RBB 24).

seven ve Alman madenlerinin dibinin kazınmasını isteyen aşırı sağ parti Almanya için Alternatif'in (Alternative für Deutschland - AfD) destek aldığı kaleleri olan doğu bölgelerindeki siyasi konjonktürle de bir ilgisi vardı. Hiç kimse saldırıya AfD kadar kızmamıştı. Ondan sonraki saatlerde, aşırı sağcı aktivistler ve yerel halktan oluşan bir kalabalık, Ende Gelände barikatlarından birkaçına saldırdı, eylemcilerin üzerlerine havai fişekler fırlattı ve aktivistleri arabalarıyla kovaladı. Fosil sermayeyi savunma görevi Avrupa'da ve başka yerlerde aşırı sağa devredildiğinden, bu türden daha fazla karşı şiddetin devamının gelebileceği de öngörülüyor.[52]

Çitleri yıkmak bir şiddet eylemiyse, yalnızca zararsız türden bir şiddetti. Sonrasında haftalarca kafayı buldum. İklim çöküşüyle birlikte günlük olarak gelişen tüm bu umutsuzluk, geçici de olsa sistemimin dışında kaldı. Kolektif bir yetki iğnesi yaptırmış gibiydim.

The Wretched of the Earth'de [Yeryüzünün Lanetlileri] Frantz Fanon'un şiddeti bir "temizleyici güç" olarak yazdığı ünlü bir dizesi vardır. Yerliyi "umutsuzluğundan ve hareketsizliğinden kurtarır; onu korkusuz yapar ve kaybettiği öz saygısını geri kazandırır".[53] Çok az süreç küresel ısınma kadar umutsuzluk yaratıyor. Bir gün, dünya çapında, özellikle de Güney Yarımküre'de oluşan bu umutsuzluk duygusunun rezervuar çıkışlarını bulduğunu hayal edin. Bir Gandici iklim hareketinin belki de zamanı geldi; belki bir gün Fanoncu yönteminin de zamanı gelecek. Çitlerin kırılması da belki bir gün yaşananların yanında gerçekten çok masumca kalan bir yaramazlık olarak görülecektir.

52. Andreas Malm ve The Zetkin Collective, *White Skin, Black Fuel: On the Danger of Fossil Fascism*, Verso, Londra, 2021.
53. Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth*, Penguin, Londra, 2001, [1961], s. 74 [*Yeryüzünün Lanetlileri*, Çev. Şen Süer, İletişim Yayınları, 2021].

Bilim insanlarının iklim değişikliği konusunda ne söylediği oldukça açıktır: Dünyamız hızla ekolojik yıkıma doğru sürükleniyor. Küresel ısınmadaki artışla birlikte yangınların sayısı her geçen yıl artarken, buzullar eriyor, okyanus suları da yükselmeye devam ediyor. Isı artışını artık duyularımızla doğrudan hissedebildiğimiz bir gezegende yaşıyoruz.

Öte yandan, onlarca yıldır süren çağrılara, sokaklarda gerçekleştirilen kitlesel protestolara, imza kampanyalarına ve barışçıl gösterilere rağmen, fosil yakıt endüstrisi tekelleri büyüme hacmini her geçen yıl daha da genişletiyor. Peki, gezegenimiz yok oluşa doğru sürüklenirken ve yaşamlarımız büyük risk altındayken, bunun sorumlularına karşı mücadele yöntemlerimizde neden hâlâ barışçıl sokak eylemlerinin ötesine geçemiyoruz?

Ünlü iklim araştırmacısı (ve SUV lastiklerini söndüren ve kömür madenlerindeki sabotajları gerçekleştiren aktivistlerden biri olan) Andreas Malm, karşı karşıya kaldığımız ekolojik çöküş sürecinde, iklim hareketinin kullandığı yöntemlerin daha da keskinleşmesi için ateşli bir çağrı yapıyor.

Diktatörleri alaşağı eden halk devrimlerinden, apartheid karşıtı harekete ve kadınların oy hakkı için süfrajetlerin sabotajlarıyla gerçekleşen kitlesel değişimin nasıl gerçekleştiğine değin bir karşı tarih anlatımı da sunan Malm, mülkiyet yıkımının ve hayatlara zarar vermeden gerçekleştirilecek bir şiddet biçiminin stratejik olarak kabul edilmesinin devrimci değişim için tek yol olduğunu savunuyor. Almanya ormanlarından Londra sokaklarına, İran'dan Irak çöllerine kadar yaşanan farklı eylem döngülerini kendine özgü bir anlatımla sunan Malm, pasifizm ve şiddet, demokrasi ve sosyal değişim, strateji ve taktikler ve son olarak da iklim hareketinin siyasi tavrı ve etik anlayışı üzerine hem yüreklerimize hitap ediyor hem de zihinlerimizi kurcalayan çarpıcı bir tartışma sunuyor: Sivil direniş mi, yoksa sabotaj mı? Alevler içinde bir dünyada nasıl mücadele etmeliyiz?

"İklim hareketini rehavetten kurtarmayı amaçlayan kısa ve sürükleyici bir manifesto."

Bright Green

"Mütevazı ve incelikli bir kanıt niteliğinde... Bu kitabı okurken ultra zenginlerin özel jetlerini sabote etmeyi düşünmemek elde değil."

Tim DeChristopher, *Yes Magazine*

"İklim krizi hakkında yazılan en önemli eserlerden biri."

Wen Stephenson, *Los Angeles Rewiew of Books*

THG
TUD
7045772
TUD 0704572 THG

nuaftır.